

Yayınevi | Publisher

Oku Okut Yayınları | crossref.org/members/prep/34564

Şenyuva Mah. Seyhan Cad. No. 11-c/17 (Kuzey Ankara Külliyesi) 06300, Keçiören, Ankara

Yayıncı Sertifika No. 49846 | yayin.okuokut.org | yayin@okuokut.org

Editör | Editor-in-Chief

Dr. Abdullah Demir | orcid.org/0000-0001-7825-6573 | ademir@okuokut.org

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Kelam

Etik Editörü | Ethical Editor

Prof. Dr. İsmail Bulut | orcid.org/0000-0002-8588-1585 | ismailbulut@hitit.edu.tr

Hitit Üniversitesi | ror.org/01x8m3269 | İlahiyat Fakültesi | Kelam

İstatistik Editörü | Statistics Editor

Dr. Fatih Kaleci | orcid.org/0000-0001-6823-3773 | fkaleci@erbakan.edu.tr

Necmettin Erbakan Üniversitesi | ror.org/013s3zh21 | Ereğli Eğitim Fakültesi | Matematik Eğitimi

İngilizce Dil Editörleri | English Language Editors

Doç. Dr. Arif Bakla | orcid.org/0000-0001-5412-4330 | abakla@ybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi | İngilizce Mütercim ve Tercümanlık

Doç. Dr. Mehmet Ata Az | orcid.org/0000-0002-8844-8875 | ata@ybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Din Felsefesi

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Soner Hunkan | orcid.org/0000-0002-6743-0107 | osonerhuncan@trakya.edu.tr

Necmettin Erbakan Üniversitesi | ror.org/013s3zh21 | Tarih Bölümü | Ortaçağ Tarihi

Prof. Dr. Celal Demir | orcid.org/0000-0003-0587-122X | cdemir@aku.edu.tr

Afyon Kocatepe Üniversitesi | ror.org/03a1crh56 | Eğitim Fakültesi | Türkçe Eğitimi

Prof. Dr. Mustafa Koç | orcid.org/0000-0003-1299-7963 | mustafa.koc@ogu.edu.tr

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | ror.org/01dzjez04 | İslami İlimler Fakültesi | Din Psikolojisi

Prof. Dr. Mehmet Ali Şimşek | orcid.org/0000-0002-6085-7036 | shimshek@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi | ror.org/03a1crh56 | İlahiyat Fakültesi | Arap Dili ve Belâgati

Prof. Dr. Yaşar Yiğit | orcid.org/0000-0002-2152-524X | dryasar66@hotmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | İslam Hukuku

Doç. Dr. Behlül Tokur | orcid.org/0000-0002-6509-3100 | behlultokur@hotmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Din Psikolojisi

Doç. Dr. İrfan Erdoğan | orcid.org/0000-0002-2452-1252 | ierdogan@erbakan.edu.tr
Necmettin Erbakan Üniversitesi | ror.org/013s3zh21 | Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi | Din Eğitimi

Doç. Dr. Muhammet Caner Ilgaroğlu | orcid.org/0000-0001-5712-9401 | milgaroglu@gmail.com
Ege Üniversitesi | ror.org/02eaafc18 | İlahiyat Fakültesi | İslam Felsefesi

Doç. Dr. M.Ali Yazıbaşı | orcid.org/0000-0003-0369-1217 | muhammedaliyazibasi@hotmail.com
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Din Eğitimi

Doç. Dr. Hakan Hemşinli | orcid.org/0000-0003-4977-9054 | hakanhemsinli@hotmail.com
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi | ror.org/041jyzp61 | İlahiyat Fakültesi | Din Felsefesi

Doç. Dr. Ömer Faruk Söylev | orcid.org/0000-0002-1935-1957 | ofsoylev@hotmail.com
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi | ror.org/03jtrja12 | İslami İlimler Fakültesi | Din Psikolojisi

Dr. Abdullah Demir | orcid.org/0000-0001-7825-6573 | ademir@okuokut.org
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Kelam

Alan Editörleri | Section Editors

Türk Dili ve Edebiyatı & Türk-İslam Edebiyatı | Turkish Language and Literature

Dr. Necati İşler | orcid.org/0000-0001-9645-8320 | ilenecati@gmail.com
Ankara Üniversitesi | ror.org/01wntqw50 | İlahiyat Fakültesi | Türk İslam Edebiyatı

Türk-İslam Tarihi | Turkish-Islamic History

Dr. Yavuz Selim Göl | orcid.org/0000-0001-7759-4482 | yavuzselimgol@hotmail.com
Giresun Üniversitesi | ror.org/05szaq822 | İslami İlimler Fakültesi | İslam Tarihi Anabilim Dalı

Türk-İslam Sanatları & Türk-İslam Musikisi | Turkish Islamic Arts & Turkish-Islamic Music

Arş. Gör. Faruk Narmanlı | orcid.org/0000-0002-5652-065X | narmanlifaruk@hotmail.com
Giresun Üniversitesi | ror.org/05szaq822 | İslami İlimler Fakültesi | Türk-İslam Edebiyatı

Türk-İslam Felsefesi | Turkish Islamic Philosophy

Arş. Gör. Esmâ Aygün Yakın | orcid.org/0000-0002-8609-1905 | esmaaygunyakın@gmail.com
Yozgat Bozok Üniversitesi | ror.org/04qvdf239 | İlahiyat Fakültesi | Din Felsefesi

Doç. Dr. Emrullah Kılıç | orcid.org/0000-0003-0221-0944 | emrullah.kilic@hbv.edu.tr
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | ror.org/05mskc574 | Edebiyat Fakültesi | Sistemantik Felsefe

Türk-İslam Toplumu | Turkish Islamic Society

Dr. Muhammed Yamaç | orcid.org/0000-0003-2215-4492 | yamacmuhammed@hotmail.com
Bartın Üniversitesi | ror.org/03te4vd35 | İslami İlimler Fakültesi | Din Sosyolojisi

Dr. Süleyman Abanoz | orcid.org/0000-0002-4466-7080 | abanoz_s@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi | ror.org/045hgzm75 | İslami İlimler Fakültesi | Din Psikolojisi

Türk-İslam Toplumunda Eğitim | Education in the Turkish Islamic Society

Doç. Dr. Yasin Yiğit | orcid.org/0000-0002-3254-5350 | yasnyigit@gmail.com
İğdır Üniversitesi | ror.org/013s3zh21 | İlahiyat Fakültesi | Din Eğitimi

Dr. Ahmet Yemenici | orcid.org/0000-0002-7549-5074 | ayemenici@yahoo.com
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Din Eğitimi

Türk-İslam Din Anlayışı | Turkish Islamic Understanding of Religion

Dr. Miyase Yavuz Altıntaş | orcid.org/0000-0002-5338-3266 | miyase.yavuzaltintas@hbv.edu.tr
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | ror.org/04f81fm77 | İslami İlimler Fakültesi | İslam Hukuku

Dr. Kübra Nugay | orcid.org/0000-0002-0773-0335 | kbr_ngy@hotmail.com | İslam Hukuku
Okut Okut Akademi | isni.org/isni/0000000506276072 | www.okuokut.org

Dr. Ayşe Mine Akar | orcid.org/0000-0003-3804-2604 | aysemineakar@gmail.com
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi | ror.org/04f81fm77 | İlahiyat Fakültesi | Tasavvuf

Dr. Ebru Adıyaman | orcid.org/0000-0001-6782-6075 | ebrukarakasadiyaman@gmail.com
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi | ror.org/02h1e8605 | İlahiyat Fakültesi | Hadis

Editör Yardımcıları | Assistant Editors

Abdullah Dağ | orcid.org/0000-0002-0826-6917 | abdullahdag@okuokut.org
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | Sosyal Bilimler Enstitüsü (Kelam)

Merve Nur Çam | orcid.org/0000-0003-1128-4697 | mervenurcam@okuokut.org
Hitit Üniversitesi | ror.org/01x8m3269 | Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Tefsir)

Merve Türkeri | orcid.org/0000-0002-1243-4979 | merveturkeri@okuokut.org
Yalova Üniversitesi | ror.org/01x18ax09 | Sosyal Bilimler Enstitüsü (İslam Hukuku)

Muharrem Altınhan | orcid.org/0000-0001-7067-9934 | m.altinhan@okuokut.org
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | Sosyal Bilimler Enstitüsü (Kelam)

Rukiye Gedikli | orcid.org/0009-0001-8948-6603 | gediklirukiye@gmail.com
İbn Haldun Üniversitesi | ror.org/02y5xdw18

Ulanbek Kalmurza Uulu | orcid.org/0000-0002-8492-8142 | ulanbek.kalmurza@manas.edu.kg
Türkiye Manas Üniversitesi | ror.org/04frf8n21

Yayınevi | Publisher

Oku Okut Yayınları | crossref.org/members/prep/34564
Şenyuva Mah. Seyhan Cad. No. 11-c/17 (Kuzey Ankara Külliyesi) 06300, Keçiören, Ankara
Yayıncı Sertifika No. 49846 | yayin.okuokut.org | yayin@okuokut.org

Yazı İşleri Müdürü | Managing Editor

Hümeyra Sevgülü Hacıbrahimoğlu | orcid.org/0000-0001-7841-0665 | humeyrasevgulu@okuokut.org
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | ror.org/05ryemn72 | İlahiyat Fakültesi | Kelam

Address all ethical issues to

Prof. Dr. İsmail Bulut | orcid.org/0000-0002-8588-1585 | ismailbulut@hitit.edu.tr
Hitit Üniversitesi | ror.org/01x8m3269 | İlahiyat Fakültesi | Kalam

İndekslere Başvuru ve Süreç Takip Sorumlusu | Data Controller

Havva Özgün | 0000-0002-2905-5326 | info@yazimdestegi.com
Yazım Desteği Akademik Yayın ve Danışmanlık | www.yazimdestegi.com

Editoryal Süreçler İletişim Yetkilisi | Address all editorial correspondence to

Dr. Abdullah Demir | Oku Okut Yayınları
Şenyuva Mah. Seyhan Cad. No. 11-c/17 06300 Keçiören/Ankara
E-posta: ademir@okuokut.org | Telefon: (312) 906-1499 | tetkik.okuokut.org

İndeksler | Indexes

EBSCO - Humanities International Index | Kabul: 08.06.2022 | Başlangıç: 01.01.2022
EBSCO - Central & Eastern European Academic Source | Kabul: 08.06.2022 | Başlangıç: 01.01.2022
DOAJ | Kabul Tarihi: 17.01.2023 | Başlangıç: 01.01.2022
Ulrich's Periodicals Directory - ProQuest | Kabul Tarihi: 18.04.2022 | Başlangıç: 01.01.2022
CEEOL: Central and Eastern European Online Library | Kabul: 30.01.2023 | Başlangıç: 01.01.2022

İçindekiler | Contents

Editörden | From the Editor

1-8

Akademik Görünürlük Kılavuzu: Çevrimiçi Yazar Profillerinin Güncel Tutulması

The Academic Visibility Guide: Keeping Online Author Profiles Updated

Abdullah Demir

Araştırma Makaleleri | Research Articles

9-27

Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan Örneği

Examining the Effect of Religion Factor on Self-Construction on A Woman: Example of Bezmialem Valide Sultan

Handan Zülal Ersoy

29-54

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Toplumsal Değer Dejenerasyonu Algıları Üzerine Bir Durum Çalışması

A Case Study on Theology Faculty Students' Value Orientations and Perceptions of Social Value Degeneration

Fatma Kurttekin

55-76

Arapçadaki İ'râb Alametleri ile Türkçedeki Hâl Eklerinin Karşılaştırmalı Tahlili

A Comparative Analysis of İ'râb Harakas in Arabic and Turkish Case Suffixes

Münevver Bayram

77-98

Tetkik Dergisi Yayın Politikası

The Journal of Tetkik's Publication Policy

Akademik Görünürlük Kılavuzu: Çevrimiçi Yazar Profillerinin Güncel Tutulması

Abdullah Demir

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kalam Anabilim Dalı, Türkiye

orcid.org/0000-0001-7825-6573

abdullahdemir@aybu.edu.tr

ror.org/05ryem72

Öz

Akademik Görünürlük Kılavuzu, araştırmacıların tanınırlıklarını ve çalışmalarının bilinirliğini artırmak için çevrimiçi akademik profillerin (ORCID, Scopus, Researcher ID, YÖKSİS vb.) nasıl güncellenebileceğine dair bilgiler ve tavsiyeler içerir. Dijital çağda, araştırmacıların akademik profillerini etkili bir şekilde yönetmesi, kariyerlerini ve çalışmalarını tanıtmada konusunda kritik bir öneme sahiptir. Bu rehber, çevrimiçi yazar profillerini yönetme ve güncel tutma konusunda pratik bilgiler sunar; ayrıca çevrimiçi akademik platformlarda yazar profiline otomatik yayın ekleme ayarlarının nasıl yapılacağına ilişkin bilgiyi kapsar. Aynı zamanda, yazar profillerinin görünürlüğünü artırmak için ipuçları ve stratejiler de içerir. Bu çalışma, araştırmacıların çevrimiçi varlıklarını etkin bir şekilde yönetmelerine ve çalışmalarını daha geniş bir kitleye ulaştırmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Akademik Görünürlük, Akademik Görünürlük Kılavuzu, Web of Science Araştırmacı Kimliği, SCOPUS Yazar Kimliği, ORCID, AVESİS, YÖKSİS

The Academic Visibility Guide: Keeping Online Author Profiles Updated

Abstract

The Academic Visibility Guide provides information and advice on how to update online academic profiles (ORCID, Scopus, Researcher ID, YOKSIS, etc.) to enhance researchers' visibility and awareness of their work. In the digital age, effectively managing academic profiles is crucial for promoting researchers' careers and works. This guide offers practical information on managing and keeping online author profiles up to date, including details on setting up automatic publication additions to author profiles on online academic platforms. Additionally, it covers tips and strategies to increase the visibility of author profiles. This guide aims to help researchers effectively manage their online presence and reach a broader audience with their work.

Keywords

Academic Visibility, Academic Visibility Guidelines, Web of Science Researcher ID, SCOPUS Author ID, ORCID, AVESIS, YOKSIS

Akademik dünya son derece rekabetçi bir ortamdır. Bu ortamda, araştırmacıların seslerini duyurmaları ve çalışmalarının fark edilmesi her zamankinden daha önemli hâle gelmiştir. Akademik görünürlük, bir araştırmacının çalışmalarının diğer akademisyenler tarafından bilinme ve tanınma derecesidir. Akademik görünürlüğü artırmak sadece bireysel çabalarla değil, aynı zamanda kurumsal destek ve stratejilerle de mümkündür.

Akademik görünürlük hem kişisel hem de kurumsal düzeyde önemli önemlidir. Yüksek akademik görünürlüğe sahip olmanın araştırmacıya birçok faydası vardır. Görünür araştırmalar daha fazla atıf alır ve daha geniş bir kitle tarafından bilinir. Görünür çalışmalar, diğer araştırmacılarla iş birliği yapma ve yeni araştırma fonları bulma şansını artırır. Ulaşılabilir yayınlar, bilimsel bilginin daha geniş bir kitleye ulaşmasını ve toplum tarafından daha fazla değer görmesini sağlar.

Akademik görünürlük üniversiteler için de önemlidir. Yüksek akademik görünürlüğe sahip bir üniversite, kaliteli öğrenciler ve akademik personeli çekme konusunda daha başarılı olabilir. İyi bir itibara sahip üniversitelere başvurular daha yüksek olma eğilimindedir. Akademik görünürlüğe sahip olmak, üniversitenin araştırma projeleri için fon ve destek bulma şansını artırır. Yüksek akademik görünürlüğe sahip üniversiteler, endüstri ve iş dünyasıyla iş birliği fırsatları bulabilir. Bu iş birlikleri, araştırma ve teknoloji transferi gibi alanlarda faydalı olabilir. Yüksek akademik görünürlüğe sahip bir üniversite, uluslararası alanda daha fazla tanınırlık ve iş birliği fırsatları elde edebilir. Bu, öğrenci ve personel değişim programlarından ortak araştırma projelerine kadar birçok alanda avantaj sağlar. Bilgi ve teknolojinin hızla yayıldığı günümüzde, üniversiteler arasında rekabet artmıştır. Akademik görünürlük, üniversitelerin bu rekabet ortamında öne çıkmasına da yardımcı olur.

Akademik görünürlük nasıl artırılabilir? Bu yazı, bu sorunun cevabına odaklanmış ve verilen cevaplar maddeler hâlinde yazılarak pratik kullanıma yönelik kısa bir kılavuz oluşturulması amaçlanmıştır.

1. Araştırmacıların akademik profillerine (AVESİS vb.) Türkçe ve İngilizce dillerinde 100-300 kelimelik akademik biyografilerini eklemeleri, haklarında ve çalışma alanlarına dair hızlı bilgi edinilebilmesine imkân sağlaması açısından önemlidir.
2. Makale, kitap ve diğer akademik yayınlarında yazar bilgilerinin belirtilmesinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gereklidir:
 - Ad ve soyadın sadece ilk harfi büyük yazılmalıdır. Soyadın tamen büyük harflerle yazılması, kaynak gösteriminde küçük harfle yazmak durumunda olan araştırmacıları ve atıf tespit yazılımlarını, büyük harfi küçük harfe dönüştürürken (I-1/i vb.) hataya düşürmektedir.
 - Akademik ve mesleki unvanlar (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi, Arş. Gör.), çalışmalarda belirtilmemelidir.
 - Kurumsal e-posta (@aybu.edu.tr) kullanılmalıdır; gmail, yahoo vb. kişisel e-posta adresleri yazılmamalıdır.

- Kurum olarak yayının hazırlanma sürecinde maaş alınan üniversite belirtilmelidir. Mümkün ise ikinci bir kurum da eklenebilir. Ancak ücret alınan üniversite adının belirtilmemesi, üniversite sıralamalarında ilgili üniversitenin kayıp yaşamasına yol açmaktadır.
- Kurumsal kimlik, makale diline uygun olarak örnekte belirtildiği şekilde yazılmalı ve mümkün olması hâlinde Üniversitenin ROR ID bilgisi (www.ror.org) de eklenmelidir.
- Yayınlar, ORCID (Uluslararası Eşsiz Araştırmacı Numarası) bilgisi eklenmelidir.

Abdullah Demir

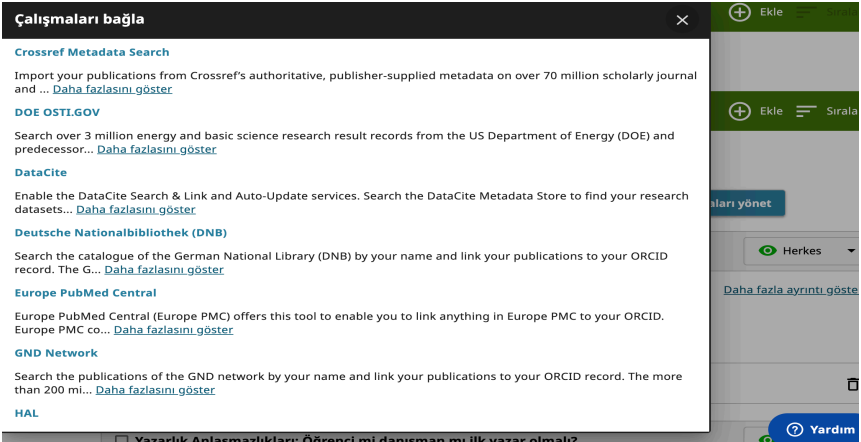
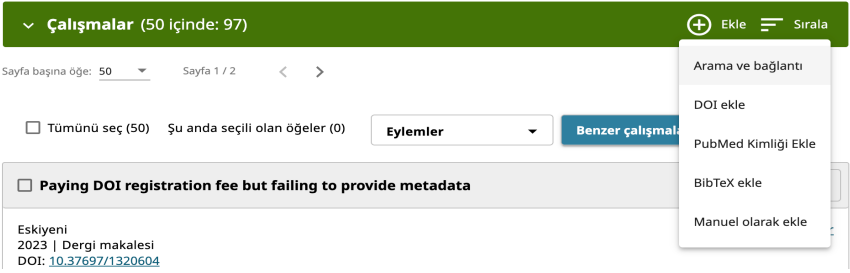
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kalam Anabilim Dalı, Türkiye

orcid.org/0000-0001-7825-6573

abdullahdemir@aybu.edu.tr

ror.org/05ryemn72

3. Günümüzde, araştırmacılar çalışmalarını dijital platformlar (ORCID, WoS, SCOPUS, YÖKSİS vb.) aracılığıyla geniş bir kitleye ulaştırma fırsatına sahiptir. Çevrimiçi profiller, araştırmacıların kimliklerini ve çalışmalarını temsil ederken, potansiyel işbirlikleri, finansman fırsatları ve diğer akademik işbirlikleri açısından kritik bir araçtır. Güncel ve doğru bilgiler içeren çevrimiçi yazar profilleri, araştırmacının itibarını artırır, çalışmalarını hakkında doğru ve güncel bilgi sağlar ve araştırmalarının daha geniş bir kitleye ulaşmasını mümkün kılar.
4. **ORCID (Open Research and Contributor ID):** ORCID Eşsiz Araştırmacı Kimliği, araştırmacılara benzersiz bir kimlik numarası atayan bir sistemdir. Bu kimlik numarası, araştırmacıların çalışmalarını ve katkılarını güvenli bir şekilde tanımlamaya yardımcı olur. ORCID profilleri, araştırmacıların yayınlarını, projelerini, ödülleri ve diğer akademik başarılarını bir arada gösteren bir platform sağlar. ORCID sayfalarındaki bilgilerin güncel ve yayın listelerinin “Herkes Açık” hâle getirilmesi önerilir.
 - ORCID araştırmacı hesabı, ücretsiz olarak alınabilmektedir: <https://orcid.org/signin>
 - Yayın listesi, “Hesap Ayarları/Görünürlük/Herkes” seçilerek herkese açık hâle getirilebilir.
 - Araştırmacı, “Çalışmalar/Ekle/Arama ve Bağlantı” seçeneğinden Crossref veya DataCite gibi veri kaynaklarından birini seçtikten sonra açılan sayfada “Erişimi Yetkilendir” izni verirse DOI’sini içeren yayınlar bu veri tabanlarına eklendikçe ORCID sayfasına da otomatik olarak aktarılır.

- Yayınlar da DOI numarası varsa “Çalışmalar/Ekle/Arama ve Bağlantı/ Crossref Metadata Search” seçeneğini kullanarak açılan sayfadaki arama kutusuna DOI numaranızı yazılarak yayınlar bulunabilir ve “Add to ORCID” ikonuna tıklanarak tek tek de eklenebilir.
5. Akademik çalışmaların “zengin üst veri” ile de desteklenmesi önem taşır. Bu açıdan aşağıdaki hususlara dikkat edilebilir:
- Kitap, makale ve diğer yayınlar, DOI ataması yapan dergi ve yayınevlerinde yayımlanmalıdır. DOI’si olmayan çalışmalar yeterli görünürlüğe ulaşmamaktadır.
 - İstifade edilen kaynakların (kitap, kitap bölümü, makale vb.) varsa DOI bilgileri mutlaka kaynakça eklenmelidir. DOI üzerinden yayın ve atıf eşleştirmeleri yapılmaktadır.
 - Çalışma, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”ndan (<https://turkiye.un.org/tr/sdgs>) birini destekliyorsa metinde bu husus uygun şekilde belirtilebilir. Yazarlar akademik profillerinde (AVESİS vb.), yayının kalkınma hedefini etiketleyebilmektedir.
6. Akademik çalışmalar, telif hakkı kısıtlamalarına dikkat edilerek akademik arşivlerde erişime açılabilir.

- Çalışma açık erişim ise veya yayımcı çalışma metninin kurumsal arşivde erişime açılmasına izin vermişse tam metin akademik veri yönetim sistemlerine (AVESİS vb.) eklenerek erişime açılabilir.
- Çalışma açık erişim ise YÖK Akademik portalından (<https://akademik.yok.gov.tr>) erişime açılabilir.

7. **Web of Science Researcher ID:** WoS Araştırmacı Kimliği, araştırmacıyı Web of Science veritabanındaki yayınlarına bağlayan benzersiz bir araştırmacı tanımlayıcısıdır.

Web of Science Group ürünleri (Web of Science, InCites, EndNote), araştırmacıları ürünler arasında eşleştirmek ve belirsizliği ortadan kaldırmak için Researcher ID'yi kullanır.

The screenshot shows the Web of Science Researcher ID profile for Abdullah Demir. The profile includes a photo, name, and affiliation (Ankara Yıldırım Beyazıt University, AWBU). It also displays metrics such as 64 total documents, 18 Web of Science Core Collection publications, and 1 H-Index. The 'ORCID Syncing' section is highlighted, showing options to automatically or manually sync the profile with ORCID.

Researcher ID sayfasına ORCID eklemek, araştırmacının yayınları ile eşleştirme yapılmasında kolaylık sağlar. Böylece ORCID ile WoS arasında bilgi aktarımı mümkün hâle gelir.

The screenshot shows the 'Profile Settings' page in Web of Science, specifically the 'ORCID Syncing' tab. The page shows a 'Linked ORCID account' section with the URL <https://orcid.org/0000-0001-7825-6573>. Below this, there are three toggle switches for 'Automatically sync ORCID and Web of Science': 'Keep my Orcid updated' (ON), 'Keep my Web of Science Researcher Profile updated' (ON), and 'Update my peer reviews in Orcid' (ON). A 'Manually sync ORCID with Web of Science' section is also visible, with a button to 'Export 16 publications to ORCID now'.

8. **SCOPUS Author ID:** Scopus Yazar Kimliği, Elsevier tarafından sunulan bir tanımlama sistemidir. Araştırmacılar için benzersiz bir kimlik oluşturur ve yayınlarını, atıflarını ve araştırma etkinliklerini izlemeye olanak tanır. Scopus ID, araştırmacıların çalışmalarını daha görünür ve erişilebilir kılmalarını sağlar, böylece diğer akademisyenler ve işbirlikleri için daha kolay bir şekilde bulunabilirler. Scopus kaydı araştırmacı tarafından oluşturulamaz. SCOPUS kapsamında yayını olan yazarlar için otomatik oluşturulur. Scopus ID'nizi öğrenmek için, Scopus web sitesine erişerek adınızı ve diğer bilgilerinizle arama yapabilirsiniz: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#author>

Scopus Preview

Author Search

Sources

AD

Search for an author profile

Scopus is the world's largest abstract and citation database of peer-reviewed research literature. With over 22,000 titles from more than 5,000 international publishers. You can use this free author lookup to search for any author; or, use the Author Feedback Wizard to verify your Scopus Author Profile. Register for your unique ORCID and use Scopus to import your records.

Author last name

Author first name

Affiliation

Show exact matches only

Search

Scopus ID, bir araştırmacının yayınlarını, alıntı sayılarını ve diğer metriklerini izlemeye olanak tanır. Bu, akademisyenlerin ve araştırmacıların etkisini ve performansını değerlendirmek için kullanılır. Scopus, ORCID (Open Researcher and Contributor ID) ile entegre edilebilir. Bu, araştırmacının Scopus ID ve ORCID profillerinin birbirine bağlanmasını sağlar ve verilerin senkronize edilmesine yardımcı olur.

9. **Google ScholarID:** Google Akademik Kimliği, bir yazarın benzersiz Google Akademik kimliğidir. Google Akademik, araştırmacıların bilimsel makalelerini ve eserlerini bulup takip edebildikleri bir platformdur. Google Akademik'e kaydolduğunda sistem ID atamaktadır. Bu ID, profilin kolayca bulunmasını sağlar. Google Akademik ID, profilin URL'sinden görülebilmektedir. URL'deki "user=" bölümünden sonraki harf ve rakam kombinasyonu araştırmacının Google Akademik ID'sidir.

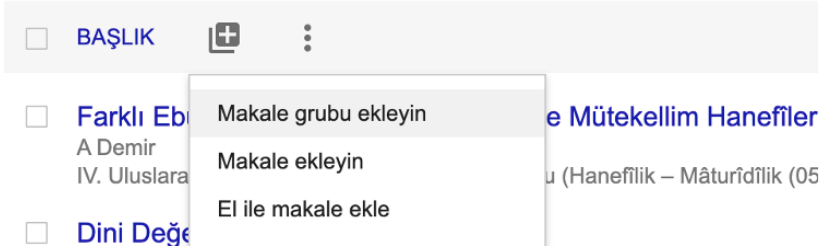
<https://scholar.google.com/citations?hl=tr&authuser=2&user=Zkf-PgwAAAAJ>

Google Akademik'de bir araştırmacı profili oluşturmak için kurumsal bir e-posta adresi (edu gibi) kullanmak gerekmemektedir. Ancak, kurumsal bir e-posta adresi kullanmak profilin güvenilirliğini artırabilir ve profilinizi diğer araştırmacılara daha güvenilir kılabılır. Hesap oluşturma ve yayın eklemek için <https://scholar.google.com> adresinden giriş gereklidir. Kayıt sonrası Kurumsal

e-posta adresi (edu.tr) eklendiyse doğrulama için bir e-posta gönderilecektir. E-postadaki talimatlar takip edilerek hesap doğrulanmalıdır.

Google Akademik profilinize otomatik olarak yayın eklemek için aşağıdaki adımları izleyebilirsiniz:

- Google Akademik web sitesine gidin ve Google hesabınızla oturum açın.
- Sağ üst köşede bulunan profil simgenize veya menüye tıklayarak profilinize gidin.
- Profil sayfanızda, sağ üst köşede bulunan kalem simgesine veya “Profili Düzenle” düğmesine tıklayarak profil ayarlarınızı düzenleyin.
- Profilinizde “Makale ekle” seçeneğine tıklayın. Burada makalelerinizi eklemek için birkaç seçenek göreceksiniz: Manuel Ekleme: Eserleri tek tek eklemek için kullanabilirsiniz. Yazar Adına Göre Ekle: Adınıza uygun yayınları otomatik olarak bulmak için kullanabilirsiniz. Otomatik Yayın Ekleme İçin: “Yazar Adına Göre Ekle” seçeneğini kullanarak, adınızı girin ve Google Akademik’in sizin adınıza yayın aramasına izin verin. Bulunan yayınları gözden geçirip seçebilir ve profilinize ekleyebilirsiniz.

- Profil ayarlarınızda, “Makale ekleme” veya benzer bir seçenek altında, otomatik olarak yayınları profilinize ekleme seçeneğini etkinleştirebilirsiniz. Bu ayar, Google Akademik’in adınızı izleyerek sizin için yeni yayınları otomatik olarak profilinize eklemesine olanak sağlar.
- Ayarlarınızı yapıp seçiminizi yaptıktan sonra işlemi kaydedin.

10. **YÖKSİS Araştırmacı ID:** YÖKSİS (Yükseköğretim Bilgi Sistemi) Araştırmacı Kimliği, Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin YÖKSİS üzerinden tanımlanması için kullanılan benzersiz bir kimlik numarasıdır. YÖKSİS Araştırmacı Kimliği, YÖKSİS’e giriş yapılarak öğrenilebilir ve diğer araştırmacı kimlikleri de buraya eklenebilir: <https://yoksis.yok.gov.tr/>

YÖK Akademik

Yazar Numaraları ve İzinler **Sınav Numarası**

Arştırmacı ID **0000**

Uluslararası yayın veritabanlarından daha sağlıklı veri çekebilmemiz için var olan id bilgilerinizi giriniz.

ORCID 0000-0001-7825-6573 **YENİ ORCID AL**

Researcher ID G-4643-2015 **YENİ RESEARCHERID**

WoS H-Endeksi: 1

Scopus Author Identifier 57201690526

ISNI 0000000502732274

Google Scholar Zkf-PgwAAAAJ

Google H-Endeksi: 10 Google I1D-Endeksi: 10

Böylece, ORCID veya Ad Soyada göre WoS, Scopus, TR Dizin ve DergiPark'tan otomatik olarak bulunan yayımlar "Otomatik Bulunan" sayfasında listelenir ve araştırmacı yayını seçip sisteme ekleyebilir, manuel veri girişinin zahmetinden kurtulmuş olur.

11. WoS ve SCOPUS gibi akademik veritabanlarında yayınların üstverisine hata tespit edilmesi durumunda ilgili makale sayfasında yer alan "Düzeltilme Öner" formu kullanılarak tashih talep edilebilmektedir.

Correct a document record

This type of correction is for a single document. We recommend you click "Suggest a data correction" on the document record page you are providing a correction for so that parts of the correction form are automatically filled in for you

[Search for a document record](#)

12. Üniversiteler tarafından kullanılan AVESİS sistemine araştırmacıların akademik araştırmacı profillerini eklemeleri, yayınlarının veritabanlarından bulunması ve seçilip eklenmesi imkânını sunmaktadır. Örnek: <https://avesis.aybu.edu.tr>

Uluslararası Araştırmacı ID'leri **Alternatif İsimler**

ScholarID Zkf-PgwAAAAJ
Google ScholarID'ye sahipseniz bu alana ID'nizi girebilirsiniz.

ORCID 0000-0001-7825-6573 **Yayınlarımı Ara**
ORCID'ye sahipseniz bu alana ID'nizi girebilirsiniz.

Publons / ResearcherID G-4643-2015
Publons / Web of Science ResearcherID'ye sahipseniz bu alana ID'nizi girebilirsiniz.

ScopusID 57201690526 **Scopus Yayınlarımı Ara**
Elsevier ScopusID'ye sahipseniz bu alana ID'nizi girebilirsiniz.

Yökis Araştırmacı ID 26929

Kaydet

13. Akademik çalışmalar, yayın adı ve DOI numarası belirtilerek sosyal medya platformlarında tanıtılabilir. DOI üzerinden yayınlara dair etkileşimler takip edilebilmektedir.

Altmetric

Blogs (1)
X (22)
Facebook (1)
Mendeley (43)

Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan Örneği

Handan Zülal Ersoy

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Türkiye

orcid.org/0009-0008-1527-553X

ror.org/05ryem72

handanzlal.ersoy79@gmail.com

Öz

Kişilik, insanın yaratılışından gelen özelliklerinin dış dünya ile etkileşime girmesi sonucu tutum ve davranışlarda ortaya çıkan yansımadır. Kişinin tutum ve davranışlarının tutarlılığı ise aklın önderliğindeki irade ile gerçekleşir. İradeyi kontrol eden unsurlar vardır. Hem içsel hem de dışsal olgu olan din de bu unsurlardan biridir. Dinin kontrolcü rolü, kişiliğin inşa sürecinde de aktif rol oynar. Dinin bu rolü insanın çocukluk ve ergenlik dönemlerinde daha etkilidir. Sonraki dönemlerde ise insanın kriz anlarında başvurduğu bir unsurdur. Cinsiyetlerin kişilik inşa sürecinde din faktöründen yararlanması farklılık gösterir. Kadın mizacının yumuşaklığı, kişiliğini din faktörüne daha açık hale getirir. Bu durum kadında samimi bir teslimiyet doğururken bütüncül bir kişilik de inşa eder. Bu nedenle kadının kişilik inşasında ve kriz anlarında dinden yararlanmasının etkinliği gelecekte sağlıklı şahsiyetlerin yetiştirilmesi için araştırılması gereken bir konudur. Yapılan literatür araştırmalarında kadın kişiliğini özel bir şahıs bağlamında ele alan çalışmalarla karşılaşılmanıştır. Bu nedenle biz de bu çalışmayla hem alana katkı sağlamayı hem de dinin olumlu kontrolcü güç olarak kişilik inşasına etkisini değerlendirmeyi amaçladık. Bu bağlamda hayatı, farklı inançların, kültürlerin ve geleneklerin etkisinde dönemler içeren Bezmialem Valide Sultan'ın kişiliğini incelenmiştir. Edindiği çeşitli kimliklerde kişiliğini, bütüncül ve sağlıklı bir yapıya ulaştırmasında; dinin rolünü vurgulanmıştır. Hayatı boyunca yaptırdığı hayır vakıflarıyla din faktörünün kişilik inşasına etkisi bilimsel açıdan ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hayır vakıflarından beş tane örnek seçilmiştir. Bunlar; Vakıf Gureba Hastanesi, Dârü'l-Ma'ârif, Dolmabahçe Camii, Galata Köprüsü ve Terkos Gölü'dür. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılırken dökümanların incelenmesi tekniğine başvurulmuştur. Çalışmanın sonucunda, Bezmialem Valide Sultan ve hayır eserleri üzerinden; kişiliğin inşasında, dinin etkisinin olumlu olduğu anlaşılmıştır. Bu süreçte iradeyi kontrol eden temel unsur din olduğunda insanın tutarlı ve kalıcı tutum ve davranışlar sergilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Kişilik İnşası, Din, Kadın, Bezmialem Valide Sultan

Atf Bilgisi

Ersoy, Handan Zülal. "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan Örneği". *Tetikik 5* (Mart 2024), 9-27. <https://doi.org/10.55709/tetikik.1358502>

<i>Etik Beyan</i>	Bu makale, 3. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir (Ersoy, Handan Zülal. "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan". <i>TSBS Bildiriler Dergisi</i> 3 (2023), 75-78, https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.384).
<i>Geliş Tarihi</i>	11 Eylül 2023
<i>Kabul Tarihi</i>	19 Aralık 2023
<i>Yayın Tarihi</i>	31 Mart 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı – Turnitin
<i>Etik Bildirim</i>	tetkik@okuokut.org
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

Examining the Effect of Religion Factor on Self-Construction on A Woman: Example of Bezmialem Valide Sultan

Handan Zülal Ersoy

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Divinity, Department of Psychology of Religion, Ankara, Türkiye
orcid.org/0009-0008-1527-553X
ror.org/05ryemn72
handanzlal.ersoy79@gmail.com

Abstract

Personality is the reflection of a person's innate characteristics in attitudes and behaviors as a result of interaction with the outside world. The will achieve the consistency of a person's attitudes and behaviours under the leadership of the mind. There are elements that control this will. Religion, both an internal and external phenomenon, is one of these elements. The controlling role of religion also plays an active role in the self-construction process. This role of religion is more effective in a person's childhood and adolescence. In later periods, it is an element that people apply to in times of crisis. There are differences between genders in benefiting from the religious factor in the self-construction. The softness of female temperament makes her personality more open to religious factors. While this situation creates sincere submission in the woman, it also builds a holistic personality. For this reason, the effectiveness of women's use of religion in self-construction and in times of crisis is an issue that needs to be researched to raise healthy personalities in the future. In the literature research, no studies were encountered that addressed female personality in the context of a private person. Therefore, with this study, we aimed to contribute to the missing field and to evaluate the effect of religion on self-construction as a positive controlling force. In this context, we examined the personality of Bezmialem Valide Sultan, whose life included periods under the influence of different beliefs, cultures, and traditions. We emphasized the role of religion in helping his personality reach a holistic and healthy structure in the various identities she acquired. We tried to scientifically reveal the effect of the religious factor on self-construction through the charitable foundations she established throughout her life. We have selected five examples of these charitable foundations. These are Vakıf Gureba Hospital, Dârü'l-Ma'ârif, Dolmabahçe Mosque, Galata Bridge, and Terkos Lake. While the qualitative research method was used in the study, the technique of examining documents was used. As a result, it has been understood that the influence of religion is positive in self-construction through Bezmialem Valide Sultan and her charitable works. In this process, it has been observed that people exhibit consistent and permanent attitudes and behaviors when religion is the main factor controlling the will.

Keywords

Psychology of Religion; Self-Construction; Religion; Woman; Bezmialem Valide Sultan

Citation

Ersoy, Handan Zülal. "Examining the Effect of Religion Factor on Self-Construction on A Woman: Example of Bezmialem Valide Sultan". *Tetikik* 5 (March 2024), 9-27.
<https://doi.org/10.55709/tetikik.1358502>

<i>Ethical Statement</i>	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “Examining the Effect of Religion Factor on Self-Construction on A Woman: Bezmialem Valide Sultan”, orally delivered at the 3. Symposium of Turkey Social Sciences (Ersoy, Handan Zülal. “Examining the Effect of Religion Factor on Self-Construction on A Woman: Example of Bezmialem Valide Sultan”. <i>TSBS Bildiriler Dergisi</i> 3 (2023), 75-78, https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.384).
<i>Date of submission</i>	11 September 2023
<i>Date of acceptance</i>	19 December 2023
<i>Date of publication</i>	31 March 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
<i>Complaints</i>	tetkik@okuokut.org
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri insan hep bir arayış içinde olmuştur. Bu arayış ilk çağlarda fiziksel ihtiyaçlar içindir. İnsan yaşamını temel ihtiyaçlarını karşılayarak idame ettirmek üzere programlamıştır. Bu süreçte insanın amacı, azami gereksinimlerini sağlayarak hayatta kalmak olmuştur. Davranış ve tutumlarını da bu amaca göre şekillendirmiştir. Zamanla fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı öğrenen insan, ilkel bir yaşamdan kent hayatına doğru bir gelişme seyrine girmiştir.¹ Kent hayatında insanın karşısına çıkan ilk ihtiyaç, güvenlidir. Hızla artan nüfus, insanın kendisini ve ailesini çevreye karşı koruma içgüdüleriyle harekete yöneltir. Bu güdü aidiyet ihtiyacını ortaya çıkarır. Bu süreçte insanın amacı ait olduğu zümreye göre davranmaktır. İnsan böylece hayatta kendine bir değer atfederek var olur. Bu durum da insanı psikolojik gereksinimlerinden olan saygınlığına ulaştırır. Zamanla kent toplumunu aşan insanlık, modern çağa ulaşır. Modern çağın temel gereksinimi ise kendini gerçekleştirmedir.² Maslow tarafından ihtiyaçlar hiyerarşisi olarak ifade edilen bu süreçler, literatürde de kendine yer edinmiştir. Temelde kişisel gereksinimler üzerine kurgulanan bu hiyerarşi ile ihtiyaçların sınırsızlığı vurgulanmıştır. İhtiyaçların süreç içinde farklılaşması ile bir kişilik gelişimi modeli çizmiştir. Son aşama olan kendini gerçekleştirme ile insanların asıl tatmini yaşayacağını söylenmiştir.³ Ancak, modern çağla beraber üretim ve tüketim artmış, insanın yaşam standartları gelişmiştir. Bu çağ insana tüm ihtiyaçlarını maddi düzlemde sunmuş, aidiyet ihtiyacını da insanı kendine bağlayarak çözmüştür. Çağın esiri olan insan özsaygısını kaybetmiş, kendine yabancılaşmıştır.⁴ Bu yabancılaşmayla insan, kul olduğunu unutmuştur. Dünyaya hakim olma güdüsü ile güdülenerek insanın ruhsal ihtiyaçlarını görmesi engellenmiştir. Bu engelleme birçok kimlik krizine sebep olmuştur. Kendisine verilen kimliklerle kendisini tanımaya çalışan insan, kişilik bütünlüğünü sağlayamamış, umutsuzluğa sürüklenmiştir. Bu süreci önceden sezen Weber insanın modern çağ ile birlikte demir kafese kapatıldığını söylemiştir.⁵ Bu süreçte insanın kişiliğini inşası zorlaşmış, kendinden habersiz bir insan nesli ortaya çıkmıştır. Kendine yabancılaşan insan, iradesini çağa teslim etmiştir. Burada hem içsel hem de dışsal bir olgu olan din, insanın iradesini koruması noktasında etkin faktörlerden biridir. Din faktörünün bu etkisi kendine yabancılaşan insanın kişilik inşasına da yardımcı olur. İnsanın kontrolü dışına çıkarılan iradesini tekrar kendi kontrolüne bırakır ve böylece insana, insan olma kişiliğini kazanma imkanı sunar.

¹ Pierre Clastres, *Devlete Karşı Toplum*, çev. Mert Sert - Nedim Demirtaş (Ankara: Ayrıntı Yayınları, 2019), 45.

² Gizem Sebahat Çoban, “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler”, *European Journal Of Educational Social Sciences* 6/1 (2021), 115.

³ Abraham Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2001), 222.

⁴ Sirel Karakaş, *Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı* (Erişim 10 Aralık 2023), “Yabancılaşma”.

⁵ Zübeyir Nişancı, “Demir Kafes” (Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 2022).

İnsan karşılaştığı iç ve dış etkenler vasıtasıyla kişiliğini iradesini kullanması üzerinden şekillendirirken; dinin olumlu kontrolcü gücünden yararlanır. Kriz anlarında dinin bu gücü daha etkindir. Ancak bu durum cinsiyetler arasında farklılık arz eder. Bu nedenle, kadının kişilik inşasında ve kriz anlarında bu faktörden yararlanmasının etkinliği araştırılması gereken bir konudur. Kişilik oluşumunda bu konuya ilişkin literatür çalışmalarında, cinsiyet üzerinden yapılan araştırmalarda kadın cinsiyetinin özel bir şahıs üzerinden değerlendirilmesine pek rastlanmamaktadır.⁶ Bu konuda alana katkı sağlamak amacıyla olumlu kontrolcü güç olarak dinin, kişilik inşasındaki etkileri kadın üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Bezmialem Valide Sultan örnek olarak seçilmiştir. Bezmialem'in din olgusu ile kişiliğini inşa süreci araştırılmıştır. Çocukluk ve ergenlik dönemine etki eden farklı inanç ve kültürel yapılar incelenmiştir. Hayatı boyunca edindiği kimliklerle kişiliğini bütüncül bir yapıya ulaştırması üzerinde durulmuştur. Bu süreçte din faktörünün etkisiyle yaptırdığı hayır faaliyetleri üzerinden incelemeler yapılmıştır. Bu faaliyetlerine ilişkin çalışmalarından örnekler seçilmiştir. Bu örnekler; Vakıf Gureba Hastanesi, Dârü'l-Ma'ârif, Dolmabahçe Camisi, Galata Köprüsü Ve Terkos Gölü'dür.⁷ Bu çalışmada Bezmialem Valide Sultan'ın din ile şekillendirdiği kişiliği ile hem yaşadığı çağa hem de yabancılaşmanın eşliğinde olan modern insana yol gösterişi, yaptığı hayır faaliyetleri üzerinden sunulmuştur. Araştırmanın temel hedefi, ruhsal ihtiyaçlarına cevap arayan insana, kişilik inşasını bir kadın üzerinden anlatmaktır. Makalede öncelikle kişilik ve kişiliğe etki eden faktörler bağlamında din faktöründen bahsedilmiştir. Sonrasında Bezmialem'in kişiliği hayatından kısa kesitler sunularak ve yaptırdığı belli vakıf eserleri üzerinden incelenmiştir. Nitel bir araştırma olan çalışmada doküman incelemesi tekniği kullanılırken konu psikolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

1. Kişilik Kavramı

Kişilik kavramına verilen tanımlar çok çeşitlidir. Bu çeşitliliğin sebebi, kişiliği oluşturan çok sayıda etmenin olması ve kavramın sübjektif yoruma açık olmasıdır. Tanımlama için gerekli genellemeye bir türlü ulaşamamıştır. Psikologlar, filozoflar, sosyologlar, teologlar ve benzeri birçok alanda çalışan insanlar kişiliği kendi alanlarına göre tanımlamışlardır. Bu çalışmada sadece psikologların yaptıkları tanımlar referans alınacaktır. Örneğin, kişilik araştırmacılarının ilki olan Allport kişiliğin 50'den fazla tanımını yaparak bunları sıralamaya çalışmıştır.⁸ Kişilik tanımındaki vurgular özgünlük, devamlılık ve ayırıcı oluş üzerine yoğunlaşmıştır.

Literatürde persona kavramı ile ifade edilen kişilik, aslen Yunancadan gelmektedir. Yunancada tiyatrodan rol yapan aktörün kullandığı maske anlamına gelir. Kişilik ile ilgili olan kavramlar benlik, kendilik, kimlik, karakter ve benzeridir. Bunlardan kişinin ahlaki yönünü belirten kavram, karakterdir. İnsanın kara kutusu olarak literatürde tanımlanan

⁶ Ersoy, "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi".

⁷ Ersoy, "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi".

⁸ Ayşe Bayraktutan, *Din Psikolojisi Açısından Hz. Ömer'in Kişiliği* (İğdır: İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 2.

karakter; kişinin iç yapısı, çevreden sakladığı her duygu ve düşüncesinin bulunduğu kısımdır. Karakter, kişinin sadece sonradan kazılan özelliklerini ifade etmesi ile kişilik kavramından ayrışır. Karakter, çevrenin değer yargılarına duyarlıdır. Çevrenin karakterli dediği insanlarda bu değer yargılarını hayatlarına içselleştiren kişilerdir. Kimlik ise kişinin sosyal hayatta kazandığı sıfatlardır. Mesela, bir kadın için eş kimliği, anne kimliği gibi. Benlik de ferdin kendisi hakkındaki düşünceleridir, kendini tanımlamasıdır.⁹

TDK'ya göre kişilik, şahsiyetle eş anlamlıdır. Bu bağlamda kişilik, bir kimsenin şahsına ve nefesine ait özelliklerin, ruhi ve manevi niteliklerin bütünü olarak tanımlanır. “Kişilik, fertteki fizyolojik ve psikolojik sistemin dinamik düzenlemesidir ki, bunlar onun çevresi ile uyumunu sağlayan eşsiz karakterini belirlemektedir”.¹⁰ “Kişilik bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerle ayırt edici, tutarlı ve yapılanmış ilişki biçimidir”.¹¹ Parot'a göre ise kişilik, “bireyin kendine özgü davranış biçimlerini veren zihni yapısının tüm elemanlarının sentezidir”.¹² Allport'a göre, “bireyin çevreye yapacağı uyumu belirleyen psiko-fiziksel sistemlerin, bireyin kendi içindeki dinamik organizasyonları ve insanın en ayırt edici özelliği onun bireyselliğidir”.¹³

Kişilik, insanın doğuştan getirdiği özelliklerle dış dünya ile etkileşime başladığı andan itibaren ortaya koyduğu tutum ve davranışlar bütünüdür.¹⁴ Doğuştan gelen özellikler mizaç iken dış dünya ile etkileşime girmesiyle oluşturduğu tutum ve davranışlar, karakter olarak ifade edilir. Yani kişilik; mizaç ve karakterin birleşimidir. Dolayısıyla, kişilik doğumla birlikte bir gelişim sürecine girer. Çocukluk ve ergenlik yılları ise sağlam bir kişilik oluşumu için kritik dönemlerdir.

1.1. İslami Literatürde Kişilik

Kişiliğin kaynağı psikolojideki teoriler ve islam düşünce geleneği bakımından farklılık arz eder. Psikolojide kişiliğin kaynağı biyolojik, hissi, toplumsal ve kültürel değerlere yaslanırken tepkilerin ve davranışların biyolojik etkilere dayandığı ve çevreyle şekillendiği iddia edilir. İslam düşünce geleneğinde merkez de olan tevhid inancı, bu gelenekte doğmuş bütün öğretilere temel teşkil etmiştir. Bunu kişilik kavramına verdiği anlamda da görmek mümkündür. Tevhid inancı, bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmektir.¹⁵ Bu birlik kişilikte de bütüncü bir yapı oluşmasına kaynaklık eder. İslam düşünce dünyasında, ilime parçalı, bölünmüş bir bakış ile bakma ya da inceleme görülmemiştir. Temelinde birlik olacak şekilde ayrımlar yorumlanmıştır. Bütüncül bir yapı arz eden kişilikte ise denge yönü ön plana çıkarılmıştır. Kişiliği oluşturan tüm

⁹ Sirel Karakaş, *Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı* (Erişim 09 Aralık 2023), “Benlik”.

¹⁰ Ahmet Abay, *Kur'an da Kişilik Eğilimleriyle İlgili İlkeler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 80.

¹¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017), 28.

¹² Tuncel Altınköprü, *Şahsiyet Analizi* (İstanbul: Hayat Yayınları, 1999), 6.

¹³ Behlül Tokur, *Klasik Ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2020), 17.

¹⁴ Ersoy, “Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi”.

¹⁵ Mevlüt Özler, “Tevhit” (Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 2012), 41/22.

etmenler eşit değerde önemlidir. Yani kişilikte biyolojik etmenler kadar fizyolojik etmenler de önemlidir ama burada bir öncelik söz konusu değildir.

Kişilik, TDK'ya göre şahsiyet olarak ifade edilse de İslam düşünce geleneğinde kişilik olarak şahsiyet kavramından ziyade nefis kavramı kullanılmaktadır. “Nefs sözlükte kişiliğin iç yapısını, bedeni ve ruhi boyutuyla insan benliğinin eğilimlerini ruhsal hayatın bütünü ve beşeri kişiliği ifade etmektedir. Benlik ve kişiliği oluşturan bütün yapılar yeti ve yetenekler, fonksiyon ve süreçler nefis kavramına girer.”¹⁶ İnsana yönelik psikolojik bakışın ilk sistemli halini İslam düşüncesinde Muhâsibî (öl. 243/857) bizlere sunmuştur. Ona göre insan; akıl, kalp ve nefis üçlüsünden oluşur. Akıl, bilgi ve düşünceyi; nefis, ise içgüdü ve eğilimleri ifade eder. Bunların denge merkezi ise kalptir. Yani, bu sistemde insanın duygu ve düşüncelerinin tutum ve davranışları ile ifade eden haline kişilik demek mümkündür. Fahreddin er-Râzî'de (öl. 606/1210) benzer bir şekilde insan; akıl, hikmet, tabiat ve şehvetten oluşan bir varlıktır' der. Burada tabiattan kasıt kişinin doğuştan sahip olduğu özelliklerdir. Sonradan kazandıkları özellikler ise kişinin ikinci tabiatını yani karakterini oluşturur. İnsan kişiliğine verilen tanımlarla kişilik tipleri oluşturan Fârâbî (öl. 339/950) insanları dörde ayırır. Bunlar; basit insan, şaşkın insan, ahmak insan ve erdemli insandır. Erdemli insanın düşünce ve davranışlarındaki tutarlılığa vurgu yapan Fârâbî'nin burada sağlıklı bir kişilik inşası gerçekleştirmiş, yani modern psikoloji literatürüne göre kendini gerçekleştirmiş insanı tanımladığını söylemek yerinde olacaktır.

Benzer bir şekilde Gazzâlî (öl. 505/1111) de kişiliği oluşturan dört unsurdan bahseder. Bunlar; Rabbaniyet, behimiyet, sebuiyet ve şeytaniyettir. Bu unsurların birbiri ile mücadelesinde ise koruyucu unsurun din olduğunu söyler. Denge merkezinin ise akıl olduğunu belirtir. Rabbaniyeti bağımsızlık, üstünlük, başarılı olma, engelleri aşma, amacına ulaşma, önder olma, sevilme ve beğenilme gibi istek ve eğilimlerin çıkış kaynağı olarak tanımlar. Bu bir nevi kendini gerçekleştirme aşamasıdır. Behimiyetten kasıt ise insanın fizyolojik ihtiyaçlarıdır. Bunlar beslenme, barınma, cinsellik olarak örneklendirilebilir. Bu istekler şehvet kelimesiyle ifade edilir. Sebuiyet ise öfkelenme, saldırma, tahrip etme gibi davranışların kaynağıdır. Buna gazap gücü de denir. Psikoloji literatüründe buna saldırganlık dürtüsü olarak karşılık bulmak mümkündür. Şeytaniyet ise aldatma, hile yapma, kötülüğü iyilik gibi göstermeye çalışma, akıl ve düşünceyi kötülük yoluyla kullanma eğilimi olarak ifade edilir.¹⁷ Gazap ve şehvet bakımından hayvanla insan tabiatı ortak olarak ifade edilirken benlik bilinci, akıl ve düşünce ile kötülük yapma yönünden insan tamamen kendine özgü bir tür olarak belirtilir.¹⁸

İslam düşünce geleneğindeki önemli isimlerden bir olan İbn Haldûn (öl. 808/1406) da çeşitli ırk ve milletlerde görülen farklı mizaç ve karakter tiplerinin çeşitliliğinin kaynağını coğrafi farklılıklara bağlar. Bu farklılıklar; iklimler, besinler, geçinme, beslenme ve barınma biçimleri gibi faktörlerden oluşur. Kişilerin ilgi alanları, iş ve meslek kolları,

¹⁶ Hayati Hökelekli, “Şahsiyet” (Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 2010), 38/297.

¹⁷ M. Doğan Karacoşkun (ed.), *Din Psikolojisi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 85.

¹⁸ Gazalî, *İhyau Ulumi'd- Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2019), 384.

toplumsal konumlarının kişilik inşasında önemli etkisi vardır. İbn Haldûn bu bağlamla çeşitli mesleklere göre şahsiyet ve karakter tahlilleri yapmaktadır. Ayrıca toplumdaki yönetim tarzının da insanların kişilik ve karakter yapısını etkilediğini söyler. Adil ve yumuşak bir yönetim altındaki insanların, kendine güven duygusu gelişirken; zulüm, zor ve baskıya bağlı aşırı otorite ve cezaya başvuran bir yönetim altındaki insanların ise korku duygusunun esiri olduğunu söyler. Bu insanlarda aşağılık duygusu, kendine güvensizlik ve bağıllık eğilimi gelişir. Bu duygularla yetişen bireylerin kişilik yapılarının tutarlı olmayacağını belirtir.¹⁹

1.2. Batı Literatüründe Kişilik

Batı dünyasında kişilik çalışmalarının Aristo ile başladığını söylemek mümkündür. Aristo, *Phsionomica* adlı eserinde insandaki sabit yüz çizgilerini inceleyerek kişilik ve karakter şekilleri hakkında çıkarımlarda bulunmuştur. Yunan filozofları da kişilik analizinde bu metodu takip etmiştir. Farklı dönemlerde yapılan çalışmalar, kişilik gelişimine ilişkin benzerlik ve farklılıkları kuramlar ile ortaya koymuştur.

Bu kuramlar; psikanalitik, ayırıcı özellik, biyolojik yaklaşım, insancıl yaklaşım, davranışsal/sosyal öğrenme, bilişsel yaklaşım olarak ifade edilir. Fizyolojik yorumlara psikanalitik teoride içgüdüler ve dürtüler, biyolojik teoride genetik kalıtıma bağlı mizaç karakterleri olarak yer verilir.²⁰ Psikanalitik kuramın genel özelliklerine bakacak olursak; bu yaklaşımın öncüsü olan Freud'a göre kişilik 0-6 yaş arasında gelişimini tamamlar. Daha sonraki yaşlardaki yaşantılar 0-6 yaş arası yaşananların sonucudur.²¹ Freud'a göre kişilik üç kısımdan oluşur. Bu kısımlar id, ego ve süperego'dur.²² İd, alt benliktir, haz ilkesine göre çalışır. Süperego kişinin vicdanıdır, üst benliktir. Kişiliğin ahlaki yönünü oluşturur. Ego ise dengeleme merkezidir, gerçeklik ilkesi ile hareket eder.²³ Freud bu sürecin psikoseksüel gelişim aşamalarından geçilerek oluştuğunu söyler.²⁴ Neoanalitik yaklaşıma göre ise kişilik yunandaki maske tanımlaması gibi Jung'a göre persona'dır. İnsan toplumda taktığı maskelerin, kimliklerin sonucu olarak kişiliğini ifade eder. Adler'e göre ise aşağılık kompleksi sonucu gelişen yapıdır. Adler derki: "İnsan olmak kendini aşağı hissetmek demektir. Her psikolojik yaşamın başlangıcında derin bir aşağılık duygusu vardır".²⁵ Bu duygu insanın hayattaki gayesidir. İnsanın kişiliğini oluşturan temel güdü, üstün olma arzudur. Bu arzu insanın tutum ve davranışlarına yön verir. Adler kişilik gelişiminde aile faktörünü ön plana çıkarır. Aşırı özen gösteren aileler ve özen göstermeyen aileler farkına giderek kişilik farklılıklarını açıklamaya çalışır. Varoluşçulara göre ise kişilik, özgür ve irade sahibi olan insanın kendisini tanımlamasından ibarettir.²⁶

¹⁹ Hökelekli, "Şahsiyet", 38/297.

²⁰ Hökelekli, "Şahsiyet", 38/297.

²¹ Tokur, *Klasik Ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, 7.

²² *Intoduction To Psychology* (Minneapolis: University of Minnesita Libraries Publishing, 2015), 486.

²³ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 45.

²⁴ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 47.

²⁵ Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021), 29.

²⁶ Alfred Adler, *İnsan Tanıma Sanatı* (İstanbul: Say Yayınları, 2004), 32.

Bu kuramın öncüsü Fromm, hayatta insanın amacı kendini bilmesidir. Kendisini bilmesi ile yaşanacak mutluluğa kavuşmaktır.²⁷ Kuramlardan da anlaşılacağı üzere, kişilik bireyin çevresel faktörler karşısında kendisini nasıl kontrol ettiğine, duygusal yapısına, algılama ve yorumlama biçimlerine bağlıdır.²⁸

Erikson ise kişiliği yaşam döngüsü içindeki konumuyla açıklar. Kişilik ona göre hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreci 8 aşamalı kuramı ile ifade eder. Sosyal dürtünün de kişiliğe etkisine değinen kurama göre temel güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı utanma ve şüphecilik, girişimciliğe karşı suçluluk duygusu, başarıya karşı aşağılık duygusu, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası, yakınlık kurmaya karşı soyutlanma, üretkenliğe karşı durgunluk ve benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk hayatın sekiz aşamasıdır. Bu dönemleri başarı ile tamamlayan insan sağlıklı bir kişilik bütünlüğüne kavuşur.²⁹

Batılı araştırmacıların kişilik teorilerinden yola çıkarak şunları söylemek mümkündür, kişilik oluşumunda biyolojik ve fizyolojik faktörler etkilidir. Biyolojik yönden kasıt kalıtımla gelen kişilik özellikleri, yani mizaçtır. Fizyolojik yönden kasıt ise insanın yaşamı boyunca deneyimleyerek elde ettiği kazanımlardır, yani kişinin karakteridir. Kişilik, mizaç ve karakterin bütüncül halidir. Bu bütüncül yapının eşit ve dengede gelişimi sağlıklı bir kişilik inşasının temelini oluşturur. Anlaşılacağı üzere bu durum, İslam düşünce geleneğinin en baştan beri insanın kişiliğine verdiği tanımlamanın, batılı araştırmacılar tarafından yıllar içinde geliştirilen teoriler ile doğrulanmasıdır.

Kişilik, insanın hem içsel hem de dışsal yapısındaki farklılıklarla oluştuğu için birçok etmeden etkilenir. Bu etmenler aile yapısı, sosyal çevre, yaşam standartları, düşünce yapısı, benimsenen ideolojiler, dini inançlar, kültür ve benzeridir. Bu makalede din faktörü üzerinde durulacaktır. Kişilik tutum ve davranışlar bütünü olarak tanımlanır. Bu tutum ve davranışların tutarlılığı insanın aklıyla sağlamlaştırdığı iradesi ile mümkündür. İnsanın akıl yetisi doğuştan getirdiği özellikleri barındırır da çevreyle etkileşime geçtiği andan itibaren bunu kullanma şekli davranışlarının iradi olup olmadığını ortaya koyar. Din insanın davranışlarının iradi olmasında kontrolcü faktörlerden biridir. Bu nedenle davranışlara etki eden din faktörü, kişilik inşasında başrol oynar. Allport yaşadığı dönemde kişilik psikologlarının dinin bu başrol durumuna ilgisiz kalmalarından dert yanmıştır. Emmons da benzer bir şekilde kişilik ve din ilişkisinin yeterince araştırılmamasından memnun olmayan isimlerden biridir.³⁰ Bu ilgisizliğin altında dine karşı duyulan eleştirel bakış açısı yatar. Bu çalışmada ise dini olumlu kontrolcü bir güç olarak ele alınacaktır. Dinin sağlam bir kişilikte olmazsa olmaz faktörlerden biri olduğunu somut bir örnekle açıklanacaktır.

²⁷ Erich Fromm, *Sahip Olmak Ya Da Olmak*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Say Yayınları, 2023), 212.

²⁸ Tokur, *Klasik Ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, 139.

²⁹ H. Erik Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya (Ankara: Okuyan Us Yayın, 2018), 84.

³⁰ Bayraktutan, *Din Psikolojisi Açısından Hz. Ömer'in Kişiliği*, 25.

2. Bezmialem Valide Sultan ve Kişiliği

Bezmialem Valide Sultan'ın hayatının ilk dönemleriyle ilgili bilgiler sınırlıdır. Hakkındaki kayıtlara göre küçük yaşta esirler eliyle saraya cariyeye olarak teslim edilen bir gürcü kızı olduğu sanılmaktadır. 1807 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Cariyeler, Osmanlı da hareme küçük yaşlarda kayıt edilirdi. Bu sebeple doğum yerleri ve kökenleri harem kayıt defterlerine yazılmazdı. Cariyelere verilen yeni kimliklerle yeni hayatları başlamış olurdu. Bezmialem Valide Sultan, bu sebeple farklı inançlar, farklı kültürlerle erken yaşta temas etmiştir. Cariye olarak Osmanlı haremine girmesiyle kişiliği ve kimlikleri yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak aldığı yeni isim Bezmialem olmuştur. Bezm, Farsçada muhabbet meclisi demektir. Bezmialem ise dünyanın, alemin meclisi anlamına gelir. Sarayda yetişip eğitim alan Bezmialem Valide Sultan 2. Mahmut'un eşi olur. 2. Mahmut'un 32 çocuğu vardır.³¹ Bunlardan 15 tanesi erkektir. Fakat Abdülmecit ve Abdülaziz dışındaki çocukları çeşitli sebeplerden vefat etmiştir. Bu süreçte Bezmialem'in de dört erkek çocuğu olur. Bunlar Abdülhamit, Ahmet, Mehmet ve Abdülmecit'tir. Sadece Abdülmecit hayatta kalmayı başarır. Bezmialem erken yaşta üç erkek evladının acısını yaşar. Bezmialem'in yaptırdığı hayır eserlerinin sağlık alanıyla ilgili olması erken yaşta yaşadığı bu acının sonucu olduğunu söylemek uygun olacaktır. Bu vefatlardan sonra Bezmialem kendini son oğlu Abdülmecit'e adanmıştır. Bu nedenle güçlü bir anne oğul ilişkileri vardır. Abdülmecit'in yaşamasıyla beraber ikinci kadınlığa yükselen Bezmialem Sultan, 2. Mahmut'un ölümü ve oğlunun tahta çıkmasıyla Valide Sultan olmuştur ve Mehd-i ulya-yı saltanat unvanını kazanmıştır. Abdülmecit'le olan sağlam ilişkisi ve Abdülmecit'in 16 yaşında tahta çıkması Bezmialem Valide Sultan'ı siyasi hayatta da etkin kılmıştır.³² O döneminin görünmez politik liderlerinden biridir. Bu durum, birçok kaynakta Osmanlıda kadının sadece haremden varlık gösterebildiği tezini çürütecek bir bilgidir.

Hayatı boyunca birçok vakıf eserini toplumun hizmetine sunan Bezmialem Valide Sultan, yaşadığı zorlu hayat yolculuğunda, yaşadığı krizleri din duygusuyla aşmış bunu da insanlara hayırsever kişiliği ile sunmuştur. Vefatına sebep olan hastalığına, Yalova kaplıcalarında çareler aramıştır. Ancak çareler yetersiz kalmış 3 Mayıs 1853 yılında İstanbul, Beşiktaş da vefat etmiştir. 2. Mahmut'un mezarının yanına defnedilmiştir.³³

Hayata gözlerini nerede açtığı bilinmese de bebeklik döneminin çalkantılı geçtiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu süreçte batılı araştırmacıların tariflerindeki gelişim aşamalarını sırasıyla yaşadığını düşünmek tutarlı olmayacaktır. Ancak saraya girdikten sonraki hayatına bakıldığında temel güven duygusunu kazandığını, aradığı aidiyet hissini aldığı eğitimle beraber dini inançta bulunduğu ortadadır. Erken yaşta cariyeye, anne, sultan ve benzeri birçok kimlikle bütünleşmeyi başarmıştır. Yaşadığı olumsuz olaylar, evlat acıları bile onu kimlik krizine sürüklemek yerine dini inancına daha sıkı bağlanmaya yöneltmiştir. Hayatı boyunca üretkenliğini durgunluğa teslim etmeyen Valide Sultan,

³¹ Fahameddin Başar, *Vakıf Kuran Kadınlar* (Ankara: VGM Yayınları, 2019), 201.

³² Arzu Terzi, *Bezmialem Valide Sultan* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 62.

³³ M. Hüdayi Şentürk, "Bezmialem Valide Sultan" (Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992), 6/109.

vefatıyla beraber hem çağına hem de gelecek çağlara kişiliğiyle örnek olmayı başarmış şahıslardan biri olmuştur.

Kişiliği etkileyen birçok faktör vardır. Bezmialem Valide Sultan'ın hayatına baktığımızda ise; bu faktörlerden en etkili ve merkezi olanı dindir. Din ile elde ettiği teslimiyetçi ruhunu yansıttığı davranışları; kendinde şahsiyet bulur. Yaşam tarzı ile düşünce dünyasının bütünlük içinde olduğunu ve bunun sonucunda güçlü bir karakter yapısının olduğunu söylemek mümkündür. Varoluşunu İslam dini üzere anlamlandırır. İslam'ın ona verdiği kimlikle diğer kimliklerini dengelemeyi başarmıştır. Ona göre hayatını şekillendiren merkezi değer, dini inancıdır.

Samimi bir dindar olan Bezmialem Valide Sultan, düzenli olarak her yıl hac ve umre ibadetini vekaleten yaptırmıştır. İnancının getirdiği ahlaklı, vicdanlı, merhametli, muhabbetli, cömert ve benzeri birçok özelliği kişiliğinde merkezi değerinin etrafında konumlandırmıştır.³⁴ Bulunduğu konuma rağmen dünyevi istek ve arzuları olmayan bir şahıstır. Hz. Muhammed'in yolundan ve öğretisinden ayrılmamış ve bu öğretiyi yaymak için elinden geleni yapmıştır. Bunu Bezmialem'in taşıdığı mühüründe görebildiğimiz gibi; "Muhabbetten Muhammed oldu hasıl, Muhammed'siz muhabbetten ne hasıl; zuhurundan Bezmialem oldu vasil", dönemin şairi Ziver Paşa şiirinde de yer almıştır.³⁵ "Bezmialem Valide Sultan; akıllı, tedbirli, şefkatli ve cömert bir kadın, dünyevi hırs ve gösterişlerden kendini alıkoymaya muvaffak olmuş seçkin bir kimse idi".³⁶ Bezmialem'in kişiliği ile ilgili yapılan araştırmalarda böyle tanımlamalara rastlamak çok doğaldır. Tüm hayatı boyunca etrikalardan, israftan, aşırıdan kaçınmıştır. Peygamberimizin emri üzere ifrat ve tefrikten uzak durmuştur. Erken yaşta tahta geçen oğluna devlet işlerinde yardım etmiş, ancak sınırını hep korumuştur. Cevdet Paşa eserinde Bezmialem için, Sultan Abdülmecit'in ve özellikle saray kadınlarının israfını anlatırken Bezmialem'in her zaman oğlunu yönlendirdiğini, onun zamanında harem kadınlarının aşırı israfa kaçmadıklarını ve haremi kontrol altında tuttuğunu aktarır.³⁷

Sarayın ve unvanlarının ona sunduğu kalıplara kendisini hapis ederek değil, İslam medeniyetinin şekilledirdiği kişiliği ile toplumun her alanında varlığını göstermiştir. Maaş ve gelirleri ile fakirleri doyurmuş, ihtiyaçlarını gidermiş, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak birçok hayır eserini gelecek nesillere miras bırakmıştır. Yaşadığı manevi hayatın izleri olarak tekke ve dergahlara büyük miktarlarda bağışlarda bulunmuştur. Bizzat mahalle mahalle dolaşarak fakir ve muhtaçlara yardım eli uzatmış, kimsesiz kızları evlendirmiş, borcunu ödemeye gücü yetmeyene, hapse düşmüş kimselere ve yakınlarına mali ve nakli yardımlarda bulunmuştur.³⁸

Kişiliğini din ile şekillendiren Bezmialem, davranışlarına da bunu vakıf müessesesi üzerinden yansıtmıştır. Ve bu vakıfların devamlılığı için çok sayıda emlak ve nukud-i

³⁴ Terzi, *Bezmialem Valide Sultan*, 254.

³⁵ Zivar Paşa, *Asar-ı Ziver Paşa: Divan ve Münşeat* (Ankara: Açık Erişim TBMM Yayınları, 1314).

³⁶ Terzi, *Bezmialem Valide Sultan*, 252.

³⁷ Terzi, *Bezmialem Valide Sultan*, 253.

³⁸ Terzi, *Bezmialem Valide Sultan*, 252.

mevkufe bırakmıştır.³⁹ Kendisi Osmanlı tarihinde en fazla vakıf kuran sultanlarındandır.⁴⁰ Hayırsever kişiliğini kazanırken kendinden ödün vermemiş, çağın, sistemin esiri olmamıştır. Dini inancının açtığı ufukla varoluşunu anlamlandırmış, kendini gerçekleştirmeyi başarmıştır. Vakıf kültürü onun bu sağlam kişiliğini koruyarak günümüz nesline örnek kılmıştır. Çok sayıdaki vakıf eserlerinden örneklik teşkil etmesi için beş alan seçilmiş ve öne çıkan eserler Bezmialem'in kişiliği bağlamında yorumlanmıştır.

2.1. Vakıf Gureba Hastanesi

İlk olarak, dönemin şartları ve salgın hastalıklar nedeniyle yaşanan kayıplara Bezmialem Valide Sultan kayıtsız kalmamıştır. Özellikle, kendisinin de üç evladını kaybetmesi bu noktada güdüleyici olmuştur. Yaşadığı krizi kendine ve topluma yabancılaşarak çözmek yerine; bizzat hayatın içine daha çok dahil olarak dini inancının getirdiği umut duygusuyla yaptırdığı hastane ile aşmıştır. Gureba Hastanesi, Bezmialem Valide Sultan'ın fakir ve öksüz insanların tedavilerini ücretsiz karşılaması için yaptırdığı hayır kurumudur. Gureba arapça bir kelime olup garip isminin çoğuludur. Anlamı yoksullar, evsizler, vatanından uzakta olan yoksullardır. Bu kişiler vakıf hastanesinin mürtezikasını oluşturur. Vakıf statüsündeki ilk yoksul ve yetim hastanesidir.⁴¹ 1826 yılında Osmanlı'da özellikle de İstanbul'da görülen kolera vakaları ve 1843 de görülen çiçek hastalığı salgının varlığı hastanenin kurulma gereksinimi açıklayıcıdır. O zamanlar İstanbul'da bulunan dört hastane vardır. Ancak bunlar tehlikeli salgın koşullarında halka yeterince hizmet sunamadıkları için Bezmialem Valide Sultan bu alanda uzmanlaşmış bir hastanenin kurulmasını istemiştir. Sultan Abdülmecit'in de desteğiyle hastane inşasına başlanmıştır. Hastane arazisi vakıf arsalarından oluşmaktadır. Bazı kaynaklara göre Valide Sultan bir gece rüya görür. Bir kimse ona sen öyle bir iyilik yapacaksın ki, dünya durdukça iki yüz adam senin lehine konuşacak diyor.⁴² Bunun üzerine Bezmialem Valide Sultan hastaneyi 200 erkek hastanın kalabileceği şekilde yaptırır. Bu örnekten anlaşılacağı üzere kişiliğinin inşasında rüyalara önem atfetmiştir. Bu da Freud'un metoduyla Bezmialem'in davranışlarına etki eden faktörün üçüncü kişiler tarafından anlaşılmasına kolaylık sağlamıştır. 31 Ekim 1845'te hastane camisi ile birlikte açılır. Bugün de hala Bezmialem Vakıf Üniversitesi adına hizmet vermeye devam eden hastane T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlıdır. Bu vakfın bir diğer önemli noktası ise hastahane tabirinin ilk kez kullanıldığı eser olmasıdır.

2.2. Dārü'l-Ma'ārif

Yaptırdığı hayır eserlerinin bir diğer alanı, eğitimidir. Dini inancının ilk emri oku ile erken yaşlarda tanışan Bezmialem, hayatı boyunca ilim yolundan ayrılmamıştır. Bu durumu davranışlarında yansıtan Valide Sultan yaptırdığı Dārü'l-Ma'ārif'le eğitime

³⁹ Şentürk, "Bezmialem Valide Sultan", 6/109.

⁴⁰ Başar, *Vakıf Kuran Kadınlar*, 205.

⁴¹ Şentürk, "Bezmialem Valide Sultan", 6/109.

⁴² Şentürk, "Bezmialem Valide Sultan", 6/109.

verdiği önemi kalıcı hale getirmiştir. Okul Sultan Abdülmecit'in eğitim reformlarını ilk uygulayan okul olduğundan batılı bir lise görünümündeydi. Okul, bürokraside ihtiyaç duyulan yeni tip memurlar yetiştirmeyi amaçlıyordu. Klasik Osmanlı eğitiminin yanında aritmetik, felsefe, coğrafya gibi bazı derslerde müfredata dahil edilmiştir. Osmanlı da okul olarak tasarlanan ve bu plan doğrultusunda inşa edilen ilk büyük yapı ve aynı zamanda ilk sivil lisedir. 28 Nisan 1850 tarihinde Sultan Abdülmecit önderliğinde açılmıştır. Padişah okula kızını ve oğlunu kaydettirerek okula ne kadar değer verdiğini de göstermiştir. Mektebe giriş şartlarının olduğu Takvim-i Vekayi okulun açılmasıyla yayınlanmıştır. Valide Sultan okulun giderlerini karşılamak için geliri yüksek vakıflarını okula bağışlamıştır. Bunların yanında iki saat, bir litografi matbaası ve bir kütüphaneyi de kendi şahsi malvarlığından bağışlamıştır.⁴³ Bu kitapların çoğu bugün Beyazıt Devlet Kütüphanesinde sergilenmektedir.

2.3. Dolmabahçe Camisi

Diğer bir alan ise dini ibadettir. Dolmabahçe Camisi tam da bu noktada dikkatle incelememiz gereken eserlerin başında gelmektedir. İnsanın davranışlarını belirleyen kişisel ve psikolojik etmenler vardır. Bu etmenlerden biri olan dini inanç, Bezmialem'in kişiliğinde kendini hayırseverlik olarak göstermiştir. Mevlana'nın dediği gibi "Kardeşim sen düşünceden ibaretsin. Geriye kalan et ve kemiksin. Gül düşünürsen gülistan olursun, diken düşünürsen dikenlik olursun". Bu bağlamda, Bezmialem'in düşünce yapısını oluşturan İslam öğretisinin somut halini Dolmabahçe Camisi olarak görmek mümkündür. Bezmialem Valide Sultan tarafından inşaatı başlatılmıştır. Fakat Bezmialem'in ömrü caminin tamamlandığını görmeye yetmemiştir. Oğlu Abdülmecit tarafından 1855 yılında tamamlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın saat kulesi yönündeki avlu kapısının tam karşısına düştüğü için yapıldığı günden beri Dolmabahçe Camii adıyla anılmış ve literatüre de bu şekilde geçmiştir. Yapıldığı dönemin genel yaklaşımını ve sanat zevkini mimari yapısında taşımıştır. Bugün hala ayakta duran cami Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve ibadete açılmıştır.

2.4. Galata Köprüsü

Kişiliğin sağlamlığı dengeli bir düşünce dünyasının varlığı demektir. Bu dünyada bir merkezi değer ve o değerın çevresinde şekillenen tutum ve davranışlar vardır. Bezmialem Valide Sultan tevhit merkezli bir medeniyet tasavvurunda yetişmiştir. Bu nedenle inancının ona sunduğu ilkelere göre kişiliğini inşa etmiştir. İslam peygamberinin (S.A.S.) "Olgun bir mümin, sonu cennet oluncaya kadar hiçbir hayra doymaz, hiçbir hayırdan geri kalmaz" hadisi ile hareket etmiştir.⁴⁴ Galata Köprüsü bu bağlamda Bezmialem'in İstanbul'a miras bıraktığı önemli eserlerden biridir. Eminönü ve Kadıköy'ü bir köprü ile bağlama çalışmalarının tarihi çok eski yıllara kadar gider. Yıllar içinde birçok deneme yapılsa da coğrafi şartlardan dolayı bir türlü çözüm bulunamaz. Bezmialem'in

⁴³ Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri", *Bezmialem Valide Sultanın Eğitim Islahatındaki Rolü Ve Valide Mektebi Darülmâarif*, ed. Hidayet Yavuz Nuhoğlu (İstanbul: İslam Tarih Sanat Ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 2001), 35.

⁴⁴ Tirmizi, "İlim", 19.

önderliğinde oluşturulan bir heyetle Galata köprüsü çalışmaları tekrar başlar ve modern anlamda ilk Galata köprüsü inşa edilir. Köprüye Cısr-i Cedid, Valide Köprüsü, Yeni Köprü ve benzeri birçok isim verilmiştir. İnşaata tamamlanan köprüden ilk geçen kişi Sultan Abdülmecit olmuştur.⁴⁵ Yıllar için de köprüyü yenileme çalışmaları yapılmıştır. Günümüzde de halen varlığı devam etmektedir.

2.5. Terkos Gölü

Su, insanlığın varoluşundan beri temel bir ihtiyaçtır. İnsanın bu ihtiyacını karşılaması yaşamını sürdürmesi için öncelik arz eder. Bu nedenle; su yıllarca aranan, bulununca etrafına yerleşilen, yerleşilemezse taşınması için yeni icatlar geliştirilen, hatta uğruna günümüzde gizli savaşlar verilen yaşam kaynağıdır. İslam dininde insanı yaşatmak esastır. Bu nedenle insanın yaşam kaynağı olan suya da büyük önem atfedilmiştir. Bu durum peygamberimizin hadisleriyle ve yaşamından örneklerle ortaya konmuştur. Peygamberimizin başından şöyle bir olay geçtiği rivayet edilir.⁴⁶ “Sa’d b. Ubade’nin annesi vefat etmişti ve Rasulullah’a gelerek: Ey Allah’ın Rasulü! Annem öldü onun adına sadaka verebilir miyim? diye sordu. Rasulullah da, Evet buyurdu. Sa’d, hangi sadaka daha hayırlı ve değerlidir? diye sorunca, Rasulullah; insan ve hayvanların su ihtiyacına cevap vermektir, buyurdu. Bunun üzerine Sa’d Medine’de bir çeşme yaptırmış, o çeşme uzun süre insanlara hizmet etmiştir.⁴⁷ Bu örnek İslam medeniyetinin her döneminde müslümanlara örnek teşkil etmiştir. Bunun yansıması olan sebiller, çeşmeler, su kuyularını birçok islam coğrafyasında görmek mümkündür. Bezmialem de bu geleneğin bir takipçisidir. Bu takip Bezmialem Valide Sultan’a İstanbul’da Terkos gölünü vakıf ettirmiştir. O dönemlerde İstanbul da yaşanan nüfus artışı, su tüketimini de etkilemiştir. Var olan kaynaklar su ihtiyacını karşılamamaktadır. Bundan dolayı Terkos gölünden İstanbul’a su getirme fikri ortaya atılmıştır. Bezmialem Valide Sultan da toplumun bu ihtiyacına duyarsız kalamayarak su sorunu çözüme kavuşturmuştur. Terkos Gölü’nün suyunun İstanbul halkına ulaşımını sağlayarak vakfetmiştir.⁴⁸

Sonuç

Günümüzde insan maddi manevi tüm ihtiyaçlarının karşılığını maddi zeminde aramaktadır. Bu arayış onu kişiliğinin inşasına etki eden dış faktör çevreye yöneltmiştir. Bu durumun doğal sonucu da insanın kendinden uzaklaşmasıdır. Bu uzaklaşma, insanı asli soru olan “ben kimim”e cevap veremez hale getirir. İnsanın bu sürecini kendine yabancılaşma olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Kendine yabancılaşan insan, çevrenin yönlendirmesi ile tutum ve davranış sergiler. Kendine ait bir kişilik edemez. Bu durumun insanı bunalıma ve depresyona sürüklediği de inkar edilemez bir gerçekliktir. Geleceğimiz için en önemli ihtiyaçlarımızdan birisi, sağlıklı kişiliğe sahip insanlar

⁴⁵ Bezmialem Vakıf Üniversitesi, “Valide Köprüsünden Galata Köprüsüne”, *Bezmialem Aktüel Dergi* 1/5 (2014), 5.

⁴⁶ Bezmialem Vakıf Üniversitesi, “İstanbul’un Kalbine Akan Su: Terkos Gölü”, *Bezmialem Aktüel Dergi* 1/15 (2017), 25.

⁴⁷ İbn Mace, "Edeb", 8.

⁴⁸ “Bezmialem Vakıf Üniversitesi, “İstanbul’un Kalbine Akan Su: Terkos Gölü”, 25.

yetiştirmektedir. Günümüzde toplumda insanın özerk kişiliği ile var olması için yapılan çalışmalar yetersizdir. Aslında İslam medeniyetine baktığımızda birçok isim bize bu noktada davranış mümessili olacak niteliktedir. Bu çalışma kişilik inşası örneği sunarak insanın varoluşunu anlamlandırılmıştır. Kendisine yabancılaşan insana, insan olmanın ne olduğu İslam medeniyet tasavvurunda yetişmiş Bezmialem Valide Sultan ile hatırlatılmıştır.

Bezmialem Valide Sultan küçük yaşlarda saraya cariye olarak girmiştir. Sonrasında Sultan 2. Mahmut'a dört erkek evlat vererek ikinci kadınlığa kadar yükselmiştir. Dönemin sağlık şartlarındaki yetersizlikler üç erkek evladının küçük yaşta vefat etmesine sebebiyet vermiştir. Son oğlu olan Abdülmecit ise 2. Mahmut'un vefatıyla tahta geçmiştir. Bu geçiş Bezmialem'e Valide Sultan unvanını kazandırmıştır. Osmanlının gerileme dönemine denk gelen bu süreçte siyasi ve toplumsal kargaşaların olması, Abdülmecit'in küçük yaşta ve tecrübesiz olarak tahta çıkması Bezmialem Valide Sultan'ın hem sosyal hem de siyasi alanda aktif olmasına neden olmuştur. Hayatında dini merkeze alan Valide Sultan, kişiliğini din ile inşa ettiğinden mücadelelerle dolu bu süreci kendine, insana yabancılaşmadan zamanı ve olayları doğru tahlil ederek başarmıştır. Bunu zamanımızda hareme kapatıldığı düşünülen bu kadın yapmıştır. Yine zamanımızda din ile kısıtlandığını düşünen kadınlara da din ile yapılabileceğini göstermiştir.

Girdiği sarayda Sultan olan Bezmialem, bunu bahşeden gerçek Sultan'a teslimiyetini şahsiyeti ile ortaya koyduğundan bu yolun rehberi olan İslam Peygamberine muhabbeti de bir başkadır. Bu nedenle hayatının her zerresine İslam Peygamberinin sünneti yön vermiştir. Misalen şöyle düşünülmelidir ki Bezmialem Valide Sultan, peygamberin "...Allah, ancak samimiyetle sadece kendisi için ve rızası gözetilerek yapılan ameli kabul eder"⁴⁹ hadisi bağlamında hayatının her alanında samimi bir şekilde ve sadece Allah'ın rızasını ve takdirini gözeterek kendisini vakıf hizmetlerine adanmıştır. İhtiyaç sahibinin kimliği, cinsi, ırkı, türü fark etmeden herkesin ve her şeyin ihtiyacına yetişmeye çalışmıştır. Bu çabasıyla hem kendi zamanında hem de zamanımızda gerekli takdiri her kesim tarafından görmüştür. Dönemin de payitaht ile halkı arasında gönül elçisi olan Bezmialem Valide Sultan, günümüzde ise mümtaz bir şahsiyet olarak başta kadınlar olmak üzere tüm insanlığa örnek olmuştur.

Sonuç olarak, insan "ben kimim" sorusuna inancı üzerinden cevap verdiğinde mensup olduğu dinin yansımaları olarak yaşadığı toplumda görülür. Bezmialem Valide Sultan da bu soruya inancı olan İslam dini üzerinden cevap vermiştir. İnsana yabancılaşmadan insan olabilmek adına seçtiği davranış mümessili ise İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'dir. Bu nedenle hayatı boyunca karşılaştığı tüm süreçlerde, inişlerde çıkışlarda, kayıplarda kazanımlarda insan sıfatının dışına çıkmadan insan olarak kalabilmiştir. Hem zamanında hem de zamanımızda şahsiyetiyle varlığını sürdürmüş ve sürdürmektedir. Bu şahsiyetli duruş örneğini sergileyen saraya cariye olarak girmiş bir kadındır. Bu durum günümüzde birçok kimlik sahibi olabilmek adına sıkıştırılmış, çaresiz bırakılmış; ne için tercih edildiği bilinmeyen kimlikler uğruna köleleşmiş kadınların, bu

⁴⁹ Hadislerle İslam (Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, ts.) (Erişim 04 Ekim 2023).

esaretten kurtulup şahsiyetlerini inşa edebilmeleri için en güzel örnektir. Dinin kişiliğin inşasındaki olumlu etkisinin Bezmialem Valide Sultan üzerinden tüm kadınlara davranış müemessili olduğu ortadadır. Değer verilen insansa; kadın erkek fark etmez bu şahsiyetli duruşu sergileyen herkes kalıcı olacaktır.

Kaynakça | References

- Abay, Ahmet. *Kur'an da Kişilik Eğilimleriyle İlgili İlkeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=2R00VjywMO25o7Y46XVa9A&no=yGgLrsWYZk8jMQs_YpoQsA
- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. İstanbul: Say Yayınları, 23. Basım, 2004.
- Altınköprü, Tuncel. *Şahsiyet Analizi*. İstanbul: Hayat Yayınları, 5. Basım, 1999.
- Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 12. Basım, 2021.
- Başar, Fahameddin. *Vakıf Kuran Kadınlar*. Ankara: VGM Yayınları, 2019.
- Bayraktutan, Ayşe. *Din Psikolojisi Açısından Hz. Ömer'in Kişiliği*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=pquyWsHNcdtX4Nau9oyLpQ&no=EVYLSa0OxAQtoCjsJKYH5Q>
- Bezmialem Vakıf Üniversitesi. "İstanbul'un Kalbine Akan Su: Terkos Gölü". *Bezmialem Aktüel Dergi* 1/15 (2017), 18-35.
- Bezmialem Vakıf Üniversitesi. "Valide Köprüsünden Galata Köprüsüne". *Bezmialem Aktüel Dergi* 1/5 (2014), 4-9.
- Clastres, Pierre. *Devlete Karşı Toplum*. çev. Mert Sert - Nedim Demirtaş. Ankara: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım., 2019.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017.
- Çoban, Gizem Sebahat. "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler". *European Journal of Educational Social Sciences* 6/1 (2021), 111-118.
- Gazali. *İhyau Ulumi'd- Din*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2019.
- Erikson, H. Erik. *İnsanın 8 Evresi*. çev. Gonca Akkaya. Ankara: Okuyan Us Yayın, 2018.
- Ersoy, Handan Zülal. "Kişilik İnşasında Din Faktörünün Etkisinin Bir Kadın Üzerinden İncelenmesi: Bezmialem Valide Sultan". *TSBS Bildiriler Dergisi* 3 (10 Ağustos 2023).
<https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.384>
- Fromm, Erich. *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Say Yayınları, 8. Basım, 2023.
- Hökelekli, Hayati. "Şahsiyet". 38/297-298. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 2010.
- Karacoşkun, M. Doğan (ed.). *Din Psikolojisi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2012.
- Karakaş, Sirel. *Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı*. Erişim 09 Aralık 2023. www.psikolojisozlugu.com (Sürüm: 5.2.0/2022)

- Karakaş, Sirel. *Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı*. Erişim 10 Aralık 2023. www.psikolojisozlugu.com (Sürüm: 5.2.0/2022)
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2001.
- Nişancı, Zübeyir. “Demir Kafes”. *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, 2022. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/demir_kafes
- Özler, Mevlüt. “Tevhit”. 41/22-24. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 2012.
- Pilehvarian, Nuran Kara. “Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri”. *Bezmialem Valide Sultanın Eğitim Islahatındaki Rolü Ve Valide Mektebi Darülmâarif*. ed. Hidayet Yavuz Nuhoglu. 489-498. İstanbul: İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 2001. https://isamveri.org/pdfdrq/D083550/2001/2001_PILEHVARIANNK.pdf
- Şentürk, M. Hüdayi. “Bezmialem Valide Sultan”. 6/108-113. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992.
- Terzi, Arzu. *Bezmialem Valide Sultan*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Tokur, Behlül. *Klasik Ve Güncel Komularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2020.
- Zıvar Paşa. *Asar-ı Ziver Paşa: Divan Ve Münşeat*. Ankara: Açık Erişim TBMM Yayınları, 1314. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1056>
- Intoduction to Psychology*. Minneapolis: University of Minnesita Libraries Publishing, 2015.

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Toplumsal Değer Dejenerasyonu Algıları Üzerine Bir Durum Çalışması

Fatma Kurttekin

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye
orcid.org/0000-0002-5083-4746
ror.org/01dvabv26
fatma.kurttekin@beun.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı ilahiyat fakültesinde eğitimlerine devam eden öğrencilerin gerekçeleri ile öncelikledikleri üç ve toplumda dejenere olduğunu düşündükleri üç değeri incelemektir. Çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri anket ve görüşme formu ile elde edilmiştir. Çalışma grubunu kolay örneklem yöntemi ile seçilen Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi evreninde 25.2.2022-25.5.2022 tarihleri arasında çalışmaya gönüllü olarak katılan 207 öğrenci oluşturmuştur. Toplanan verilerin incelenmesinde SPSS programı ve içerik analizinden faydalanılmıştır. Katılımcıların öncelikledikleri değerler adalet, saygı ve dürüstlük; toplumda dejenere olduğunu düşündükleri değerler ise adalet, saygı ve mahremiyet olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların bu değerleri tercih nedenlerinde içsel ve dışsal denilebilecek farklı sebepler rol oynamıştır. Öncelenen değerlerin tercih nedenleri üç, dejenere olan değerlere dair görüşler ise dört gerekçe altında toplanıp değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda kök değerler olarak eğitim programlarında yer alan bu değerlerin hayata yansıtılmamasında bilgi değil, içselleştirilememesinden kaynaklanan problemlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çağın gerekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda değer kazandırma yöntemleri yanında kök değerlerin güncellenmesi ve eklemeler yapılabileceği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi; Değer; Değer Tercihi; Değer Dejenerasyonu; İlahiyat Fakültesi

Atıf Bilgisi

Kurttekin, Fatma. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Toplumsal Değer Dejenerasyonu Algıları Üzerine Bir Durum Çalışması". *Tetkik 5* (Mart 2024), 29-54.
<https://doi.org/10.55709/tetkik.1319341>

<i>Etik Kurul İzni</i>	Bu araştırma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Etik Kurulunun E-60263016-050.06.04-136512 sayılı yazısı ve 24.02.2022 tarihli kararı ile onaylanmıştır.
<i>Geliş Tarihi</i>	23 Haziran 2023
<i>Kabul Tarihi</i>	20 Aralık 2023
<i>Yayın Tarihi</i>	31 Mart 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - Turnitin
<i>Etik Bildirim</i>	tetik@okuokut.org
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

A Case Study on Theology Faculty Students' Value Orientations and Perceptions of Social Value Degeneration

Fatma Kurttekin

Zonguldak Bülent Ecevit University, Fac of Theology, Department of Religious Education, Zonguldak, Türkiye
orcid.org/0000-0002-5083-4746
ror.org/01dvabv26
fatma.kurttekin@beun.edu.tr

Abstract

This study aims to examine the three values that students who continue their education at the Faculty of Theology prioritise with their reasons and the three values that they believe are degenerating in society. The study was conducted with the mixed-research model. The data of the study were obtained through survey and interview forms. The study group consisted of 207 voluntary participants who voluntarily participated between February 22 and May 25, 2022 in the Sivas Cumhuriyet University Faculty of Theology, which was selected through a systematic sampling method. Data analysis employed SPSS and content analysis techniques. Participants ranked justice, love, and honesty as their primary values while identifying justice, respect, and privacy as values they perceived as degenerate in society. Internal and external factors significantly shaped participants' prioritization of these values. The reasons for the preference of the prioritised values were collected and evaluated under three reasons, while the reasons for the degenerated values were collected and evaluated under four reasons. In line with the data obtained, it has been concluded that the failure to apply these values, which are included as fundamental values in the educational programmes, to life is not due to knowledge, but to problems arising from the failure to internalise them. It was also concluded that the root values and methods of value acquisition can be updated to align with the requirements and needs of the age.

Keywords

Religious Education; Value; Value Choice; Value Degeneration; Theology Faculty

Citation

Kurttekin, Fatma. "A Case Study on Theology Faculty Students' Value Orientations and Perceptions of Social Value Degeneration". *Tetkik 5* (March 2024), 29-54.
<https://doi.org/10.55709/tetkik.1319341>

<i>Ethical Committee</i>	This research was approved by Sivas Cumhuriyet University Ethics Committee with the number E-60263016-050.06.04-136512 on 24.2.2022.
<i>Date of submission</i>	23 June 2023
<i>Date of acceptance</i>	20 December 2023
<i>Date of publication</i>	31 March 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
<i>Complaints</i>	tetik@okuokut.org
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Son yıllarda yaşanan hızlı değişim ve ahlak sorunları karşısında ne yapabiliriz sorusuna değer kazandırmak şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü insanın davranışlarını belirleyen, hayatını şekillendiren sahip oldukları değerlerdir. Devletin eğitim sistemi ile vatandaşlarına aktaracağı değerlerin neler olduğu ve bunları nasıl aktaracağı ise sistemli ve koordineli bir çalışma gerektirmektedir. Her toplumu ortak noktada buluşturan değerler yanında o toplumu diğer toplumlardan ayıran değer algısı ve hiyerarşisi bulunmaktadır. Değerler üzerine araştırma yapan Rokeach¹Amerikan toplumunda değerleri incelemek için bir liste geliştirmiş ve kullanmıştır. Bu liste amaç değerlerden ve araç değerlerden oluşmaktadır. Rokeach'ın Değer Listesi (RDL) gibi, Schwartz da yaptığı çalışmalarla bir değer sınıflandırması ortaya koymuştur. Schwartz bu sınıflamada 11 değer öbeğinde 56 değere yer vermiştir.² Ayrıca bu değer öbekleri arasında birtakım ilişki, zıtlık ve gruplaşmalar olduğu belirtilmektedir. Geliştirilen bu ölçekler yıllardır farklı ülkelerde kullanılmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yürütülen birçok çalışmada da çoğunlukla Schwartz'ın geliştirdiği olmak üzere bu ölçeklerin kullanıldığı dikkat çekmektedir.³ Bu çalışmanın farkı ise kök değerler merkezinde öğrencilerin değerler manzumesini ve onların bakış açısından toplumda eksikliğini hissettikleri değerlerin neler olduğunu gerekçeleri ile incelemeyi hedeflemesidir.

Devletler, vatandaşlarını aynı değerler etrafında toplayarak toplum kimliğini ve ahlakını devam ettirmek için farklı politikalar ve çalışmalar ortaya koymaktadır. Öyle ki, her dönem herkesin her değere eşit önem verdiği söylenememektedir. Bu minvalde zorunlu eğitim döneminde bütün derslerin öğretim programlarında kazandırılmak üzere “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlikten” oluşan “kök değerler” belirlenmiştir.⁴ Ek olarak katılımcı grubunun aldığı yoğun din eğitiminde öne çıkan,

¹ Milton Rokeach, *The Nature of Human Values* (New York: Free Press, 1973).

² Shalom H. Schwartz, “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?”, *Journal of Social Issues* 50/4 (1994), 19-45; Shalom H. Schwartz, “Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries”, *Advances in Experimental Social Psychology Volume 25*, ed. Mark P. Zanna (San Diego, Calif: Academic Press, 1992), 1-65.

³ Bk. Asım Yapıcı - Zeki Salih Zengin, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (2003), 173-206; Ali Mehmedoğlu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 133-167; Mustafa Ulu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37 (2018), 183-215; Mustafa Arslan - Esra Tunç, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimindeki Farklılaşmalar”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013), 7-39; Fatma Kurttekin, “Bilişim Çağında ‘Gençlik, Din ve Değer’ Konularını Ele Alan Makaleler Üzerine Bir İnceleme”, *Eskiyeni* 45 (Eylül 2021), 781-795.

⁴ “M.E.B Müsteşarı Tekin Müfredatın Güncellenmesinin Neden Gerekliliğini Ayrıntılarıyla

toplum ve birey hayatındaki huzur ve dengenin sağlanmasındaki öneminden dolayı affedici olma, alçak gönüllülük, barış, cesaret, çalışkanlık, duyarlılık, empati, erdemli olmak, fedakârlık, güven, hoşgörü, mahremiyet, merhamet, paylaşımcı olmak ve şükür değerleri bu on kök değere ilave dahil edilmiştir.⁵ Belirlenen değerler odağında bu çalışmada ilk olarak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin hayatlarına yön veren ve karakterlerini şekillendiren önem sırasına göre üç değeri tercih sebepleri ile tespiti amaçlanmıştır. İkinci olarak ise öğrencilerin gerekçeleri ile toplum hayatında zafiyetini ve eksikliğini hissettikleri üç değerlerin sebepleri ile belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu açıdan araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır: (1) İlahiyat fakültesi öğrencilerinin hayatına hangi değerler hangi nedenlerden dolayı yön vermektedir? (2) İlahiyat fakültesi öğrencileri toplumda hangi değerlerin hangi sebeplerden dolayı dejenere olduğunu düşünmektedirler? Bu noktada katılımcıların benzer değerleri paylaştıkları ve değer tercihlerinde sınıf seviyesine göre anlamlı bir farklılaşma olmayacağı düşünülmektedir. Katılımcıların aldıkları eğitim düşünüldüğünde dini perspektiften dünyaya bakıp hayatı anlamlandırma motivasyonları yüksek olduğundan karakterlerine yön veren değerlerin kaynağını en çok dinden alması beklenmektedir.

1. Metot ve Çalışma Grubu

Çalışma ulaşılmak istenen amaç doğrultusunda karma araştırma deseninde planlanmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri ile hayatlarına yön veren üç ve toplumda dejenere olduğunu düşündükleri üç değer tespiti için nicel araştırma yöntemlerinden kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Kesitsel tarama modeli bir olayın veya durumun belli bir zamanda veya noktada nasıl olduğunu analiz etmektedir.⁶ Veri toplama aracı olarak literatür taraması sonucu araştırmacı tarafından oluşturulan anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler 25.2.2022 ile 25.5.2022 tarihlerinde toplanmıştır. Nicel veriler SPSS programında betimsel istatistik yöntemlerinden frekans (n), yüzde (%) ve sınıf değişkenine bağlı anlamlı farklılaşma olup olmadığını görmek için Anova testiyle analiz edilmiştir. Görüşme formundaki açık uçlu sorulardan elde edilen nitel veriler ise içerik analiz ile değerlendirilmiştir. Doğrudan alıntılar her bir katılımcının katılım sırası ile belirtilmiştir. Örneğin 1. katılımcı, K1.

Açıkladı”, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (23 Temmuz 2017); “Bakan Yılmaz, güncellenen öğretim programları taslağını tanıttı”, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (13 Ocak 2017).

⁵ Bk. Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı* (Ankara, 2018); Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı* (Ankara, 2018).

⁶ John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, 2009).

İlahiyat fakültesi örneğinde çalışmanın yürütülmesinde güzel ahlak demek olan dinin değerlere kaynak oluşturan fonksiyonel yapısı rol oynamıştır. Çalışma grubu ise Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi evreninde kolay örnekleme yoluyla araştırmaya gönüllü olarak katılan 207 öğrencidir. Araştırmanın gerçekleştiği dönemde fakültede 875 kız, 394 erkek olmak üzere toplam 1.269 öğrenci bulunduğu saptanmıştır. Araştırmanın uygulanması için Sivas Cumhuriyet Etik Kurulu'nun E-60263016-050.06.04-136512 sayılı yazısı ve 24.2.2022 tarihli kararı ile gerekli izinler alınmıştır. Öğrenciler çalışma ile ilgili bilgilendirildikten sonra gönüllü katılımcı sayısının Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi evrenini temsil edecek örneklem grubuna (224 öğrenciye) ulaşamadığı görülmüştür. Ancak çalışma grubunu oluşturan (207) katılımcı sayısının örneklem boyutundan çok uzaklaşmaması ve nitel yöntem ağırlıklı karma bir araştırma olmasından dolayı veri setinin genişliğinden ziyade derinliği ön plandadır. Bu açıdan çalışmanın amacına hizmet edecek katılımcıya sahip olduğu düşünülmektedir.⁷ 207 katılımcıya dair elde edilen demografik bilgiler şöyledir:

Tablo 1: Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		f	%
Cinsiyet	Kadın	157	75,8
	Erkek	50	24,2
Yaş	18	21	10,1
	19	26	12,6
	20	34	16,4
	21	28	13,5
	22	44	21,3
	23	27	13
	24	27	13
Ailenin gelir düzeyi	3.000 TL'nin altında	70	33,8
	3.001-10.000 TL	83	60,4
	10.001 TL'den fazla	12	5,8

⁷ Bk. Ali Baltacı, "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2018), 231-274.

Aile yerleşim yeri	Köy	40	19,3
	İlçe	32	15,5
	İl	115	55,6
	Büyükşehir	20	9,7
Mezun olunan lise türü	İHL (Anadolu+Düz)	137	66,2
	Diğer	70	33,8
Kendi isteği ile tercih	Evet	186	89,9
	Hayır	21	10,1
Sınıf düzeyi	Hazırlık	41	19,8
	1. sınıf	40	19,3
	2. sınıf	44	21,3
	3. sınıf	41	19,8
	4. sınıf	41	19,8
Toplam		207	100

2. Bulgular ve Yorumu

Neden bazı insanlar otobüse yaşlı bir yolcu bindiğinde yer verir? Neden bazı insanlar sokakta yürürken ellerindeki çöprü yere atmak yerine çöp kovası ararlar? İnsanların davranışlarını belirleyen sahip oldukları değerlerdir. Dolayısıyla insanın davranışları, karakterini şekillendiren inanç ve değerleri hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte değer olgusunun herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımının yapılması oldukça zordur. Ancak değer nedir sorusuna net ve tek bir cevap vermek zor olsa da değer bireyin hayatına rehberlik eden ilkeler, pusuladır denilebilir.⁸ Bu açıdan ilahiyat fakültesinde eğitimine devam eden katılımcıların gerekçeleri ile birlikte hayatına yön veren ilk üç değer ve toplumda dejenere olduğunu düşündükleri üç değere dair bulgular şöyledir:

Ortaya çıkan tabloya göre öğrencilerin kişisel değer yönelimlerinde toplam frekans açısından adalet (n=90), saygı (n=62) ve dürüstlük (n=57) öne çıkmıştır. Değer yönelimleri ve hiyerarşisi ile ilgili öğretmen adaylarını konu edilen çalışmalara bakıldığında Akhan ve diğerleri (vd.) katılımcı grubunun öncelikli değerlerini sevgi, saygı, adalet, sorumluluk ve vatanseverlik olarak tespit ederken⁹; Yıldırım tarih öğretmen adaylarının değer hiyerarşisinde sırasıyla vatanseverlik, adalet ve

⁸ Bülent Dilmaç, *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999); Ebru Uzunkol - Selma Yel, "Hayat Bilgisi Dersinde Uygulanan Değer Eğitimi Programının Özsaygı, Sosyal Problem Çözme Becerisi ve Empati Üzerine Etkisi", *Eğitim ve Bilim* 41/183 (2016), 267-292; Ali Karababa, "Kuramsal Temelde Değerler", *Değerler ve Değerler Psikolojisi*, ed. Bülent Dilmaç - Hasan H. Bircan (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019), 1-19.

⁹ Nadire Emel Akhan vd., "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Yönelik Görüşleri", *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi* 3/2 (2020), 115-134.

dürüstlük değerlerinin yer aldığını görmüştür.¹⁰ Yılar ve Karadağ'ın sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğrencileri ile kök değerler üzerine yaptıkları çalışmada saygı, adalet, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük ve aile birliğine önem verme en önemli görülen değerler olarak bulgulanmıştır.¹¹ Hem sınıf hem de sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencileri ile çalışma yürüten Tay, en önem verilen değerlerin saygı, sevgi, vatanseverlik ve dürüstlük olduğunu tespit etmiştir.¹² Okul öncesi öğretmen adayları ile çalışan Akıtürk ve Bağçeli Kahraman da sevgi, saygı ve dürüstlük kök değerlerine öncelik verildiğini ortaya koymuştur.¹³ Çelikkaya ve Kürümlüoğlu¹⁴, Doğan Geysoğlu ve Koç¹⁵, Karatekin vd.¹⁶, ve Yıldırım¹⁷ gibi araştırmacılar adalet, dürüstlük ve saygı gibi kök değerlerin öncelenen üst değerler olduğunu saptamışlardır. Yapıcı vd.'nin öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada güç, başarı, uyarılım fen ve teknoloji öğretmenliği bölümü öğrencilerinin; hazcılık ingilizce öğretmenliğinin; evrensellik, geleneksellik ve iyilikseverlik din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği (DKAB) bölümü öğrencilerinin öncelikledikleri değer öbekleri olarak tespit edilmiştir.¹⁸ Benzer şekilde Kızılgeçit vd. ilahiyat fakültesi öğrencilerinin kişisel değer yönelimlerinde en fazla iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değer boyutlarına önem atfettiklerini belirtmişlerdir.¹⁹ Kalgı vd. de farklı fakültelerde eğitim gören öğrencilerin öncelikledikleri değerlerin farklı olduğunu tespit etmiştir.²⁰

¹⁰ Tercan Yıldırım, "Tarih Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gereçekleri ve Önerileri", *OPUS International Journal of Society Researches* 8/14 (2018), 296-320.

¹¹ Murat Bayram Yılar - Yıldırım Karadağ, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 2018 Öğretim Programındaki Değerlere İlişkin Hiyerarşileri, Gereçekleri ve Önerileri", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 43 (2021), 476-505.

¹² Bayram Tay, "The Views of Prospective Social Studies and Classroom Teachers About Values and Values Education", *Educational Research and Reviews* 8/9 (2013), 560-567.

¹³ Hatice Kübra Akıtürk - Pınar Bağçeli Kahraman, "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/38 (2019), 267-294.

¹⁴ Tekin Çelikkaya - Mutlu Kürümlüoğlu, "Veliler, Öğrenciler ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gereçekleri ve Önerileri", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/8 (2017), 243-264.

¹⁵ Sultan Doğan Geysoğlu - Mustafa Koç, "Sınıf Öğretmenlerinin Öncelikledikleri Üç Değerin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 55 (2022), 264-275.

¹⁶ Kadir Karatekin vd., "Öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı ve Öğretmenlerinin Değer Hiyerarşisi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2013), 411-459.

¹⁷ Yıldırım, "Tarih Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gereçekleri ve Önerileri".

¹⁸ Asım Yapıcı vd., "Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11/42 (2012), 129-151.

¹⁹ Muhammed Kızılgeçit vd., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Rize Örneği)", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8, 43-84.

²⁰ Mehmet Emin Kalgı vd., "Lisans Öğrencilerinin Değer Yönelimleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz-Van

Balay ve Kaya da öğretmen adaylarının bölümlerine göre değer tercihinde farklılık olduğunu bulgulamıştır. DKAB öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin sınıf ile resim-iş ve müzik öğretmenliği bölümleri öğrencilerine kıyasla *adalet* algılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.²¹ Şen de dini ve ahlaki değerlere ihtimam gösteren ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bencil davranmak yerine daha adaletli ve insafli davranma eğiliminde olduklarını saptamıştır.²² Bu durum literatürde, eğitim alanına göre öncelik verilen değerlerin farklılık gösterebileceği konusunda genel bir fikir birliğine varıldığını göstermektedir. Oğuz da çalışma bulgularından yola çıkarak öğretmen adaylarının okudukları bölüm ile bazı değer grupları arasında pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmiştir.²³

Katılımcı grubun değer yönelimlerinin cinsiyet, yaş, aile gelir düzeyi ve yerleşim yeri değişkenleri açısından homojenlik göstermemesinden dolayı bu değişkenlere göre anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı analiz edilmemiştir. Homojenliğin sağlandığı sınıf seviyesi açısından ise kişisel değer tercihi ve sıralamasında anlamlı bir farklılık bulgulanmamıştır. Katılımcıların değer tercihlerinde anlamlı bir farklılaşma olmayacağı varsayımı sınıf seviyesi değişkeni açısından doğrulanmıştır.

Tablo 2. Sınıf Seviyesine Göre Değer Tercihi Anova Testi Sonucu

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Değer 1	Between Groups	581.907	4	145.477	1.975	.100
	Within Groups	14881.088	202	73.669		
	Total	15462.995	206			
Değer 2	Between Groups	228.588	4	57.147	1.034	.391
	Within Groups	11167.103	202	55.283		
	Total	11395.691	206			
Değer 3	Between Groups	221.326	4	55.332	1.140	.339
	Within Groups	9808.277	202	48.556		
	Total	10029.604	206			

Mevcut çalışmalarda da demografik değişkenler açısından ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih ve hiyerarşisinde anlamlı bir farklılık tespit

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 559-580.

²¹ Refik Balay - Ahmet Kaya, “Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Ahlaki Değer Yönelimleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (2014), 7-45.

²² Ali Şen, “Eğitim ile Bencillik Arasındaki İlişki: Dumlupınar Üniversitesi Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/7 (2016), 1892-1904.

²³ Ebru Oğuz, “Views of Pre-Service Teachers on Values and Value Education.”, *Kuram ve Uygulamalı Eğitim Bilimleri* 12/2 (Ek Özel sayı) (2012), 1320-1325.

edilmemiştir.²⁴ Ancak söz konusu değişkenlere göre katılımcıların değer tercih ve sıralamasında farklılıklar meydana gelmiştir. Örneğin; sınıf seviyesi açısından toplam frekansa göre değer tercihi ve hiyerarşisi hazırlık sınıflarının adalet (n=20), dürüstlük (n=14), saygı (n=13); 1. sınıfların adalet (n=24), dürüstlük ve saygı (n=12), güven (n=9); 2. sınıfların adalet (n=21), saygı (n=13), dürüstlük (n=12); 3. sınıfların sevgi (n=16), saygı (n=15), adalet (n=11); ve 4. sınıfların adalet (n=14), dürüstlük (n=12), sevgi (n=11) şeklindedir. Bu bulguları destekler nitelikte Ulu Kalın'da sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğrencileri ile yürüttüğü çalışmasında 3. sınıf hariç adil olma değerinin bütün sınıf seviyelerinde ilk sırada yer aldığı bulgulanmıştır. Sınıf düzeyine göre de katılımcıların değer hiyerarşilerinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.²⁵ Kızılgeçit vd. araştırmasında sınıf seviyesinin değerlere önem verme düzeyini kısmen anlamlı olarak etkileyebileceğine yer vermişlerdir.²⁶ Coşkun ve Yıldırım ise öğrencilerin değer algılamalarında farklılaşma olmamasında üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin benzer değerlere sahip olmasına ve üniversite eğitiminin bu değerleri değiştiren değil, koruyucu bir rol oynayabilmesine dikkat çekmişlerdir.²⁷ Bu verilere dayanarak katılımcıların yoğun bir din eğitimi alarak kendi tercihleri ile geldikleri ve din bilimleri üzerine eğitimlerine devam ettikleri ilahiyat fakültesinin misyonu, atmosferi ve aldıkları bilginin kaynağı göz önünde bulundurulduğunda değer tercihlerinde anlamlı bir farklılık olmaması doğal görülebilir.

Katılımcılar değerleri belirleyen yani değerlendiren, bunları taşıyan, aktaran ve uygulayan kişilerdir. Benimsedikleri ve gelecek nesillere gerek öğretmen gerek din görevlisi gerek ebeveyn vasıfları ile taşıyacakları bu değerleri tercih etmelerinin sebebini katılımcı **K183**'ün ifadesi ile tek bir maddeye indirmek mümkün olmamış, tercih de bir değil birden fazla etken rol oynamıştır. Katılımcıların yorumları ile birlikte bu nedenler şöyledir:

1) Önce kendini sonra insanları ve hayatı anlamlandırmada bu değerlerden beslenip imtihan olarak nitelendirdikleri dünya hayatının güçlüklerini aşmada bu değerlerin rol oynaması:

K163: Düzgün birey olma anlayışım bu değerler üzerine inşa edildiği için.

K180: İnsanın tek başına her şeye yetemeyeceğini düşünüyorum. Dünya imtihanlarının insana güven veren, beraber zorluklara karşı gelebileceği insanlarla daha kolaylaşacağına inanıyorum. Bir insanın kalbinde merhamet ve Allah korkusu olmazsa o insandan her türlü zarar gelebilir. Dünya hayatı zorlukla doludur. Eğer sabır ve ilahi adalet olmasa hayat

²⁴ Yapıcı - Zengin, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları"; Arslan - Tunç, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşmalar"; Kızılgeçit vd., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri".

²⁵ Özlem Ulu Kalın, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Hiyerarşisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/38 (2017), 29-44.

²⁶ Kızılgeçit vd., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri".

²⁷ Yemliha Coşkun - Adem Yıldırım, "Üniversite Öğrencilerinin Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2009), 311-328.

katlanmaz bir hale gelirdi. “Rabbin için sabret.” ayeti insanın en büyük ilaçlarından biridir bence.

K187: Her insan hayatına yön veren değişik olaylar yaşar. Hayatı böyle öğrenir ve bu şekilde kendine bir yol çizer. Kendi açımdan bu üçünün öneminin daha fazla olduğunu düşünüyorum.

2) Söz konusu değerlerin, diğer değerlerin kaynağı olarak görülmesi:

K85: Üç tane seçmemizi istediniz. Halbuki diğerleri de önemli değerler fakat bu değerlere sahip olan biri(nde)²⁸ diğer değerlerin bulunması büyük bir olasılıktır. Bu değerleri çatı değerler olarak görüyorum.

K114: Empati; merhameti, erdemli olmayı, hoşgörü ve benzerini içinde barındırır. Adalet; affedici olmayı, alçak gönüllülüğü, barışı, cesareti, çalışkanlığı, dayanışmayı, dostluğu, dürüstlüğü temelinde barındırır. Sevgi ise; güveni, hoşgörüyü, mahremiyeti, merhameti, paylaşımcı olmayı, öz denetimi, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, şükürü. Kısacası bunlar olmadan insan ilişkiler güçlü olmaz.

K115: Yukarıdaki kavramların hepsi birbirinden ayrılamaz değerler çok çok önemli fakat sevgi, saygı ve sabır bir üst başlık olarak varlar. Hayatta güzel olan her şeyin temelinde sevgi vardır. Vatanını, çevreyi, aileni, eşini, dostunu seversen onlara zarar gelmemesi için elinden geleni yaparsın. Sevgisizlik tüm problemlerin başında gelir. Akabinde saygıyı tercih ettim çünkü sevilen saygı gerektirir. Hatta sevilmeyen de saygı gerektirir. Böylece farklılıklar bir problem olmaktan çıkar. Son olarak sabır; içimizde barındırdığımız tüm iyi hislere rağmen karşılaştığımız zor durumlar için bizi hayata bağlayan temel unsurdur.

3) Yerel ve küresel ölçekteki problemlerin ancak söz konusu değerlerin içselleştirilmesi ve hayata aktarılması ile çözülebileceğini düşünmeleri:

K54: Daha eşit, haklıya hakkını veren bir dünya, daha vicdanlı, empati yaptığımız bir dünya ve daha kıymetli, değerli ve varlığımızın sebebini bilebileceğimiz bir dünya için.

K116: Bu değerler olursa önce bireyin sonra dünyanın değişeceğini düşünüyorum.

K161: İnsanda bunlar olursa düzen olur ve insanlar güzel bir şekilde toplum içinde birbirleriyle geçinebilir.

K198: Ülkemizi daha güçlü yapabilmemiz için herkesin işini dürüst ve ahlaklı bir şekilde yapması gerekmektedir. Önemli makamlara torpille gelen insanların işini yapabilecek özelliğe sahip olmaması ülkeyi ve o makamı zayıflatır.

Bu ifadelerden hareketle katılımcıların değerlere öncelik atfeden kişi olmakla birlikte değerlerin çerçevesini dinin kaynaklarından alınan referanslarla çizdikleri ifade edilebilir. Nitekim, Yürük ve Düzenli de dinin değer manzumesi geliştirmede en önemli kaynak olduğunu belirtmişlerdir.²⁹ Costa ve Goodwin de dinin kişisel değerleri etkilediğini ortaya koymuştur.³⁰ Çünkü bireyin kendi, çevresi ve canlılara yönelik

²⁸ Araştırmacının düzeltmesi.

²⁹ Tuğrul Yürük - Ahmet Düzenli, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (2021), 715-740.

³⁰ Patricia Costa - Robin Goodwin, “The Role of Religion in Human Values: A Case Study”, *Journal of Beliefs & Values* 27/3 (2006), 341-346.

davranış ve tutumlarını belirleyen ölçütler koyan din adaletle hareket etmeyi, sevmeyi, doğruluk/dürüstlükten ayrılmamayı vurgulamaktadır.³¹ Bu açıdan adalet, saygı, dürüstlüğün üst değer olarak birçok değeri de içinde barındırdığı, birlikte huzur ve barış içinde yaşanabilecek sosyal hukuk devletinin olmazsa olmaz öğeleri olarak değerlendirildiği söylenebilir. Ayrıca ortaya çıkan bu tablo katılımcıların karakterlerine kaynağını dinden alan değerlerle inşa etmesine yönelik varsayımı doğrulamıştır.

Literatürde de bireylerin değer tercih gerekçelerine dair araştırmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan birini kaleme alan Çelikkaya ve Kürümlüoğlu katılımcı grubunun değer tercih gerekçelerini dürüstlük değeri için “insan olmanın gereklerinden biri olması, toplumda kabul görmesi ve bireyin kişilik gelişimine katkı sağlaması”; saygı değeri için “toplumsal düzeni sağlanması, toplumda kabul görmesi, insanlar arası iletişimin sağlıklı olması”; adil olma değeri için “toplumsal düzenin sağlanması ve insan olmanın gereklerinden biri olması” şeklinde sıralamışlardır.³² Yıldırım’ın katılımcı grubu ise tercih ettikleri değerleri açıklarken “vatana sahip çıkılması, ülkeye faydalı olunması” şeklinde gerekçelerini sunmuşlardır.³³ Akhan vd. de elde ettikleri bulguları literatürle karşılaştırarak genel olarak öğretmen adaylarının “ideal toplum düzeninin oluşturulması, sorumluluk duygusunun geliştirilmesi, milli bilince katkıda bulunulması, iyi vatandaşların yetiştirilmesi ve değerlerin gelecek nesillere aktarılması” gerekçeleri ile kök değerlerin benimsetilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.³⁴ Literatürdeki çalışmalarla bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların örtüştüğü söylenebilir.

Adalet hem birey hem de toplum hayatında denetleyici ve düzenleyici bir erdemdir. Nitekim bu doğrultuda “Kur’an’da adalet kavramı başkasının hakkını çiğnememek yani zulmetmemek, hak sahibine hakkını vermek, eşit muamele edilmesi gerekenler arasında eşit muamele etmek ve gerçeğin bilgisine göre insanlar arasında hüküm vermek” anlamlarında kullanılmaktadır.³⁵ Tüm dünyada adaletin terazi ile sembolize edilmesi kavramın kökeninde dengenin olmasından kaynaklanmaktadır. Denge aynı zamanda orta yol bulmak, uzlaşmayı sağlamak, olgunlaşmak demektir. Çağın getirisi, birlikte yaşama, çokseslilik ve çokkültürlülük adalete ve saygıya olan ihtiyacın her zamankinden daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Çünkü adaletin olmadığı yerde güven zedelenir, güven zedendiğinde de

³¹ *Kur’an Yolu* (Erişim 23 Haziran 2023), el-Maide 5/8; el-En’am 6/152; en-Nahl 16/90; el-İsrâ 17/15; el-Hucurât 49/9.

³² Çelikkaya - Kürümlüoğlu, “2005 Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri”, 252.

³³ Yıldırım, “Tarih Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gerekçeleri ve Önerileri”.

³⁴ Akhan vd., “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitime Yönelik Görüşleri”.

³⁵ Süleyman Tuğral, *Kur’an’da Değerler Sistemi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2055), 179; el-Bakara 2/279; el-Nisa 4/29, 58, 105,135; el-Maide 5/8, 42, 49-50; el-En’an 6/152; el-Enfal 8/1; el-Yunus 10/47; el-Hac 22/60; el-Mü’minun 23/8; el-Şuara 42/15; el-Hucurât 49/9, 13.

şeffaflık ve doğruluktan/dürüstlükten bahsedilemez. Nitekim Pollock adaletin koparılamaz şekilde dürüstlikle ilişkili olduğunu vurgulamıştır.³⁶ Adalet duygusunun zedelenmesi güven başta olmak üzere özgürlük, sorumluluk, dürüstlük, empati, fedakârlık gibi birçok meziyetin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Adaletin en üst değer olarak kabul edilmesi, Aristoteles³⁷ ve Platon'un³⁸ adaletin diğer erdemler ve değerleri içerdiği önermesini desteklemektedir.

1980'li yıllarda Alman sosyologlar tarafından yapılan ultimatom deneyinde (The Ultimatom Game) ortaya çıkan sonuç kültürel farklılıklara rağmen katılımcıların adaletsizliğe tepki göstermeleridir.³⁹ Çünkü kendisiyle ve diğer bireylerle/toplumla olan ilişkisinin olumlu yönde eğilim göstermesi adaleti sağlayan kurallar bütününe bağlıdır. Bu nedenle adalet bir toplumun refah, huzur, büyüme ve gelişmesine ivme kazandıran temel unsurlardan biridir. Bu kavram, sadece adil olma, hakkını vermeyi değil muhatabını tanımayı, ona saygı göstermeyi ve değer vermeyi de içermektedir.

Toplumunu bir arada tutan, dayanışma, işbirliği, hoşgörü değerlerini kuşattığı ifade edilen saygı, birlikte yaşamak için sınırların bilinmesidir. "Sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına o şekilde davran" düsturuyla özünde hürmet olan saygının boyutları ise hak ve hukuktur. Hukuku çiğneyen birine saygı gösterilmesi beklenmezken, kişinin en temel hakkı olan yaşama hakkından dolayı saygı duyulmaktadır. Katılımcı grup çerçevesinden dine, anne-babaya, kutsal öğelere, vatana ve bayrağa gibi farklı biçimlerde ele alınabilen saygı ahlaki bir duygu olarak görülmüştür. Hukukun, adaletin bir gerekliliği de bireyin bulunduğu ortam ve toplumda yaşama hakkına saygı duyulacağını bilmesidir.

Saygıdan sonra üçüncü sırada gelen dürüstlük ise, açık sözlü olmak ve tutarlığın bir kombinasyonudur denilebilir. Çünkü dürüstlüğünden kuşkulanan insanların, muhataplarında güven ve saygı uyandırdığı söylenemez. Dürüstlük kişinin kendine karşı dürüstlüğü ve kişinin topluma karşı dürüstlüğü olarak da ele alınabilir. Goleman dürüstlüğü aile yaşantısı içinde gözlem ve deneyim ile öğrenildiğini ifade etmiştir.⁴⁰ Nitekim çocukluğumuzda ebeveynlerimiz tarafından aldığımız bir telefona "Evde yok de!" diye tembihlendiğimiz olmuştur. Kolay inanırlık özelliğinden⁴¹ dolayı sorgulanmadan alınan bu davranışın alışkanlığa dönüşmesi ve ileri de devam ettirilmesi muhtemeldir. Dürüst olmak bireyin düşüncelerini, duygularını, korku ve

³⁶ Joycelyn M. Pollock, *Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice* (Boston: Cengage Learning, 2021).

³⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Bilgesu Yay., 2017).

³⁸ Platon, *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan (Ankara: Palme Yayıncılık, 2007).

³⁹ Richard H. Thaler, "Anomalies: The Ultimatum Game", *Journal of Economic Perspectives* 2/4 (1988), 195-206.

⁴⁰ Daniel Goleman, *Ecological Intelligence: The Coming Age of Radical Transparency* (England: Penguin Books, 2010).

⁴¹ Edwin Diller Starbuck, *The Psychology of Religion: An Empirical Study of the Growth of Religious Consciousness* (Walter Scott, 1899); Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1990).

endişelerini nihayetinde kendisini açıkça ifade edebilmesi ve olduğu gibi davranmasıdır. Gizlenme ihtiyacı duymamaktadır. Ayrıca çağın getirilerinin artık hiçbir şeyin gizli kalmasına imkan tanımadığını da belirtmek lazım ki, mahremiyetin dejenere olan değerler arasında yer alması bunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

Geleceğin din görevlileri ve din eğitimcileri olacak katılımcıların değer manzumesi şeffaf ilişkilerin olduğu, içi dışı bir, saygı duyan ve saygı duyulan insanlarla adil bir dünya kültüründe yaşamak istediğini ortaya koymaktadır. Çünkü dürüstlük/doğruluk ve saygı adaleti kendiliğinden getirmektedir. Ancak bireyin değer manzumesi mensubu olduğu grup ve toplumun tercihlerinden etkilendiği gibi bireylerin değer yargıları da toplumun değerlerini değiştirebilmektedir. Toplum ile bireyin değerleri uyuşmadığında değerler çatışmayı çözmekten ziyade, çatışmaya neden olmaktadır. Ayrıca zamanla gelişen toplumsal şartlara paralel olarak yüksek önem verilen değerler manzumesi değişebilmektedir.⁴² Bu açıdan katılımcıların toplumda dejenere olduğunu düşündükleri değerler ise sırasıyla toplam frekansa göre adalet (n=106), saygı (n=68) ve mahremiyet (n=58)tir. Dejenere olan değerlere yönelik toplumda duyarlılığın, hissedilebilirliğinin/görünürlüğünün azalması, katılımcılar açısından aidiyetin sarsılması, grup kimliğinin kaybolması ve dışlanma korkusu gibi sorunlarla sonuçlanabilmektedir. Elde edilen bu bulgular aynı zamanda yakın tarihte farklı kademe ve branşlarda çalışan öğretmenlerin öğrencilerine öncelikli olarak kazandırmak istedikleri adalet, saygı, dürüstlük, sevgi ve vatanseverlik değerleri ile de örtüşmektedir.⁴³ Örneğin Yıldırım vd.'nin araştırmasında öğretmenlerin en çok öğrencilere saygı, adil olma ve vatanseverlik değerlerini kazandırmaya çalıştıkları ortaya konulmuştur.⁴⁴ Çelikkaya ve Yılmaz'ın yaptığı çalışmada öğretmenler öğrencilere, veliler çocuklarına, öğrenciler ise kendilerine dürüstlük, hoşgörü, saygı, sevgi, vatanseverlik ve yardımseverlik

⁴² Ronald Inglehart, *Modernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies and Postmodernization* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997); Mahmut Zengin, "Herkes İçin Geçerli Uygun Değerleri Belirlemek ve Öğretmek Mümkün Mü? Değer Eğitimi Yaklaşımları Bağlamında Bir Analiz", *Sakarya University Journal of Education* 7/2 (2017), 432-445.

⁴³ Tuğba Kılcan, "Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitimine İlişkin Görüşleri", *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2020), 134-145; M. Uzun - A. Köse, "Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/23 (2017), 305-338; İlker Dere - Muhammet Yavuzay, "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Okulda Değerler Eğitimi: Bir Olgubilim Çalışması", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 56 (2020), 61-91; İshak Kozikoğlu, "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Tutum ve Görüşlerinin İncelenmesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 7/4 (2018), 2698-2720.

⁴⁴ Sevda Gülşah Yıldırım vd., "Farklı Bakış Açılımlarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi", *İlköğretim Online* 16/4 (2017), 1575-1588.

değerlerinin kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁵ Sevgi ve saygı⁴⁶; saygı, dürüstlük, çalışkanlık ve yardımseverlik⁴⁷ değerleri öğrencilerin kendilerine kazandırılmasını istedikleri değerler olarak literatürdeki bulgular arasında yer almıştır. Dinçer ve Gözel ise velilerin ilk etapta adalet, dürüstlük ve vatanseverlik değerlerini çocuklarına kazandırılmasını istediklerini bulgulamışlardır.⁴⁸ Ezer ve Kınacı'nın çalışmasında vatanseverlik, saygı, sevgi, adalet, eşitlik ve sorumluluk değerleri öğretmen adaylarının öğrencilerine kazandırmayı hedefledikleri öncelikli değerlerdir.⁴⁹ Başka bir çalışmada yine sevgi, saygı, adalet, sorumluluk ve vatanseverlik öğretmen adaylarının öncelikle aktarılması gerektiğini düşündükleri değerler arasında yer almıştır.⁵⁰ Literatürde öğretmen adayları, öğretmenler, veliler ve öğrenciler ile gerçekleştirilen çalışmalarda adalet, saygı ve dürüstlük değerlerinin öğretimin öncelenmesine yapılan vurgu toplumda bu değerlerde hissedilen dejenerasyonun bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Katılımcıların dejenere olduğunu düşündükleri değerlerden adalet ve saygı on kök değer arasında ilk ve ortaöğretim ders programlarında yer almaktadır. Bu açıdan bilgi noktasında olmasa da uygulama ve içselleştirme noktasında yetersizlik ve eksiklikler olduğu söylenebilir. Yapılan yorumlardan değerlerde yaşanan dejenerasyonun sebepleri şöyledir:

1) Çağın getirisi ve gelişmelerinin toplum ve birey hayatına etkisi:

K65: Çağın getirdiği şartlar ile isteklerin artması, insanları bir yarışın içindeymişcesine önümüze sürülen piyasa ve gösterimler; her an her şeyin elimizin altında bulunması ve şartların iyileşmesi; alım ve satım gücünün artmasıyla doğru orantılı olarak insan ilişkilerinin zayıflaması; toplumsallaşma değil, bireyselleşmenin ön plana çıkarılması özellikle artan sosyal mecra platformları ile birbirinin yüzüne bakacak, iki çift laf edecek insan kalmadı... Her türlü hilenin ve yalanın artmasıyla aile içi dahil güven duygusu, güven, güvenilirlik dejenere olmak bir yana hiç kalmadı... Hava şartlarından insan ilişkilerine, hayvan haklarından doğal afetlere, merhamet duygusundan hoşgörüye birçok kavramı içinde barındıran duyarlılık bu kadar öneme haizken bir o kadar dejenere olmuştur.

K113: İnsanlar birbirlerinden çok koştular ve birbirlerini sevmemeye başladılar. Herkes kendini düşünmeye başladı. Teknolojinin bu denli ilerlemesiyle herkes kopuklaştı. Adalet

⁴⁵ T. Çelikkaya - T. Yılmaz, "Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen, Öğrenci ve Velilerin Karşılıklı Beklentileri", *Researcher* 5/2 (2017), 395-416.

⁴⁶ Bayram Tay vd., "Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri", *Journal of Gazi Educational Faculty* 33/1 (2013), 67-93.

⁴⁷ Süleyman Yiğittir - Adem Öcal, "İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2010), 407-416.

⁴⁸ B. Dinçer - Ü. Gözel, "İlkokul Programlarında (1-4) Yer Alan ve Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrenci Velilerinin Görüşlerinin İncelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/38 (2019), 207-234.

⁴⁹ Feyzullah Ezer - Müşerref K. Kınacı, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Görüşleri", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2020), 346-365.

⁵⁰ Akhan vd., "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri".

sadece telefonlarda konuşuluyor. Yardımseverlik varsa bile sırf kameraya çekildikleri için. Milyonlarca çocuk vatanının neden vatan olduğunu, bayrağın neden kırmızı olduğunu anlamadan yetiştirildikleri için sosyal mecralarda vataniyle dalga geçenlere de duyarsız büyüyorlar.

*Doyumsuzluğun artmasıyla memnuniyet ve tatminin azalması:

K54: İnsanların maddi açıdan doyumsuzluğu her şeyin biraz daha fazlasını isteyerek bu elde ettiklerinden memnun olmayıp hep dahasını istemesi ve insanlıktan çıkıp hiçbir şeyden memnun kalmayıp şükür bilmez olması özellikle de sosyal medya gibi bir alanın gösteriş yuvasına dönüp insanları özendirme çabası(ndan kaynaklandığını düşünüyorum).⁵¹

K201: İnsanlar şükür etmeyi verilenin kimden geldiğini unuttular. Her şeye sahip olma hırsından dolayı erdemli yaşamayı bıraktılar. Güven, sadakat, adalet kalmadı. Kendine saygıları bile kalmadı. Hırsları için her şeyi yapmaya kalktılar ve böylece sevgi ortamı bitti ve bu bitince kazanılacak bir şeyde kalmadı.

*İnsan olmanın değerindeki değişim:

K70: Güvensiz bir toplumda yaşadığımızı, sokakta yürürken bile can güvenliğimizin olmadığını hissediyorum. Etrafımızdaki herkes çok gergin, tahammülsüz, sabırsız. Hayat zaten zorken sabırsız insanlarla iki kat zorlaşıyor. İnsanlar karşısındaki kişilere, onların fikirlerine saygı duymak istemiyor, sadece benim dediğim olsun istiyorlar. Bazen kendi düşüncelerimi bile savunamıyorum.

K72: İnsanlık öldü.

2) Hukuk ve yönetim vb. alanlarındaki gelişmelerin bu değerlerde yaşanan dejenerasyona ve eksikliğe işaret etmesi:

K23: Adalet yok, varsa da yetersiz... Adalet olsaydı kadına şiddet uygulandığında içeri alınırdı o adamlar. Bu kadar kadın toprakta olmazdı. Adalet olsa ilitamla biz aynı kefedede olmazdık. Dayanışma olsaydı o parti, o iktidar, o muhalefet konuşmazdık, ortadaki soruna hep beraber çözüm arardık. Sağcı-solcu olmazdı. Paylaşımçı değiliz, herkes birbirine düşman.

K61: Yanlış yönetim.

K68: Son yıllarda kadın, çocuk, hayvan vb. birçok üzücü ve yıpratıcı konuda kimsenin üzerine düşen görevi yerine getirmediğini, bundan sebeple de adaletin sağlanmadığı, hak edenlerin hak ettikleri muameleleri görmediklerini düşünüyorum. Birçok insan kendi de dahil herkese saniyeler hatta saliseler içinde yalan söyleyebiliyor. Ve bu artık önemsiz bir durum olarak gösteriliyor. Kimse özdenetimini sağlayamadığı için herkes suçu başkasında arıyor ve o suçtan da başkasını rahatlıkla sorumlu tutup vicdanını rahatlattığını düşünüyorum.

3) Eğitim sistemindeki hatalar ve yetersizlikten dolayı egoist insanların yetişmesi:

K16: İnsanların büyük çoğunluğu artık kendi menfaat ve çıkarları üzerine yaşıyorlar. Hissizlik ve duyarsızlık oluştu. Dejenereasyonun en temel kaynağı eksik ve yanlış eğitim.

K132: Toplumun yanlış eğitimi ve hukukun düzgün işlenmeyişi.

K172: Gençlere bunları aşlamak yerine diplomanın önemini anlatan ebeveynlere sahip olmamız.

⁵¹ Araştırmacının düzeltmesi.

4) Özenti kültürü oluşturularak dini-kültürel öz ve kimliklerden uzaklaşılması:
K25: Aslında baya önceden beri mahremiyetimiz yozlaşmaya başladı. Çünkü örnek olarak gayrimüslim devletleri aldık. Onların kuralları, onların yaşam tarzlarını aldık. Ondan dolayı kendi mahremiyetimiz kayboldu. Çünkü mahremi olmayandan mahrem dersi aldık. Alçak gönüllü olmadık. Çünkü kendi dinimizin emirlerini ve yasaklarını, kanunlarını okumadık. Yine gayrimüslim kitaplarından hukuklar ve kurallar ile yozlaştık. Dostluk kurmadık. Çünkü tüm dostlarımıza sırt döndük ve onları unuttuk. Ve hainlerin aramızı açmasına izin verdik. Yani sonuç olarak kendimiz olmadık ve hep kaybettik. Hâla da kendimize gelemedik... Aslımıza dönmeden, dinimizi yaşamadan bu değerlerin hepsini kaybederiz maalesef...

K43: Çünkü toplum İslam'dan uzaklaştı. Yönetim İslam'dan uzaklaştı. Gönüller İslam'dan uzaklaştı. Çözüm kurtuluş ancak İslam ile olacaktır. İnaniyoruz ki Allah kendine hakkıyla kulluk edecek bir kavim gönderecektir. Ya biz kendimizi düzeltiriz ya da helak olur gideriz! Yukarıda verilen katılımcıların görüşlerine dayanarak toplumdaki değer dejenerasyonun temelinde yer alan eğitim, teknolojik gelişmeler, ekonomik büyüme ve kalkınmışlık ile dini kimlik ve dindarlık düzeyindeki negatif yönlü algılanan değişimin, Inglehart'ın ekonomik büyüme ve teknolojik ilerleme gibi faktörlerin değer algı ve önceliklerini değiştirebildiği önermesini desteklemektedir.⁵² Eskicumalı ise çalışmasında eğitimin ve eğitim kurumlarının toplumsal değişimdeki hayati rolüne dikkat çekmiştir. Eğitim ile toplumsal değişim arasındaki ilişki dört yaklaşım perspektifinden açıklanmıştır. Elde edilen bulgular ve ihtiyaçlar dört yaklaşımla da bir bağlantının olduğunu göstermektedir. Şöyle ki, öğrencilerin değer tercihleri arasında anlamlı fark bulunmaması eğitimin mevcut sistemi koruyucu ve devam ettirici fonksiyonu olduğuna dair görüşü savunan yaklaşımı desteklemektedir. Toplumsal dejenerasyonda eğitim politikalarının ve anlayışlarının etkili olduğunun düşünülmesi ise eğitimin hâkim sınıfların çıkarlarına hizmet ettiği fikri ile eğitimden beklentilerin eğitimi belli bir yönde (meslek kazandırma gibi) değişime zorladığı iddiasını savunanları destekleyici niteliktedir. Değer dejenerasyonunu önlemek için duyulan ihtiyaç ise eğitimin, toplumsal dönüşüm meydana getirebilmesi için ekonomi, politika, yönetim gibi alanlarla ilişki içinde aynı anda aynı istikamette hareket ediyor olması gerektiğini göstermektedir, denilebilir.⁵³

Bireylerin değerler manzumesi ve anlayışı ahlaki karakterine dair bir yansımadır. Adaletin dejenere olduğuna dair inanç bireysel tembellek ve umutsuzluk ile toplumsal çöküşe de kapı aralayabilmektedir. Nitekim huzurlu bir şekilde birlikte yaşama kültürünü destekleyecek kolektif bilinç adaletin sağlanamaması, insan doğasında olan ait olma ve birlikte yaşama isteğinin perçinlediği yardımlaşma, paylaşma, dayanışma, özgürlük gibi değerleri de olumsuz etkileyebilmektedir. Benkler adaletin niyet, süreç ve sonuç olmak üzere üç boyutunun olduğunu ifade etmiştir. Adalet duygusunun tesisi ve dengesinin korunması sonuçtan ziyade niyet ve süreç

⁵² Inglehart, *Modernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies and Postmodernization*.

⁵³ Ahmet Eskicumalı, "Eğitim ve Toplumsal Değişim: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü 1923- 1946", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi* 19/2 (2003), 15-29.

boyutunda adil olmaya bağlıdır.⁵⁴ Bu bağlamda hissedilen dejenerasyonun sonuçtan ziyade niyet ve süreç boyutunda yaşandığı belirtilebilir. Çünkü niyet ve süreçteki şeffaflık, tarafsızlık ve gerçeğe uygun hareket etme/hakkaniyetli davranma sonuca saygıyı ve kabulü perçinlemektedir. Bu koşullar sağlanamadığında huzur atmosferinin ve güvenin tesis edildiği düzenli bir toplumdan söz etmek mümkün olamayacaktır. Nihayetinde böyle bir toplumda var olmak, bu toplumun parçası olmak istenmeyebilir. Çünkü Gazâlî'nin de dikkat çektiği üzere adaletin olmaması insan arası ilişkilerin bozulmasıyla bireysel ve toplumsal hayatta zulüm ile sonuçlanabilmektedir.⁵⁵ Böyle bir toplumun çizebileceği tablo ise kaos ve karmaşanın ortasında izafileşen adaleti herkesin kendi anlayışına göre sağlamaya ve hakkını aramaya çalışmasıdır.

Yaşanılan problemlerin temel kaynağı olarak toplumu hâkimiyeti altına aldığı düşünülen deforme olmuş adalet algısına işaret edildiği söylenebilir. Bu bağlamda adaletin bir kültüre dönüşmesi için öncelikle ayrıcalıkların ve kurallara saygı duyulmayarak, ki saygı dejenere olduğu düşünülen ikinci değerdir, hiçe sayılması tutumunun bertaraf edilmesi gerekmektedir. Hukukun, adaletin bir gerekliliği de bireyin bulunduğu ortam ve toplumda yaşama hakkına saygı duyulacağını bilmesidir. Kendisine saygısı olmayanın başkalarına saygısı olmayacağı gibi başkaları tarafından da saygı duyulması mümkün görülmemektedir. Maslow'un hiyerarşisinde adalet, güvenlik gibi saygı da bir yaşam gereksinimidir.⁵⁶ Çoğullaşan ve çokkültürlüleşen bir toplumun kendinden olmayan ötekine yaşama ve yaşatma hakkını temin etmesi ve kendi içinde katılımcılarında ifade ettiği “şucu-bucu” (Örneğin K23'ün yukarıdaki ifadesi) gibi ayrımların olmaması, olsa bile aynı masada bir araya gelebilmesi saygının içselleştirilmesi ile mümkündür. Çünkü adalet gibi saygı da dinin emrettiği ahlaki bir duygudur.⁵⁷

Toplumda dejenere olduğu düşünülen üçüncü değer ise mahremiyettir. Artan teknoloji kullanımı sonucu internetin en geniş sosyalleşme aracı, eğitim mecrası ve reklam pazarı haline gelmesiyle internetteki platformların geliştirdiği algoritmalar insanların neyi beğenip neyi beğenmediklerinden yola çıkarak bireyi kendinden daha iyi tanırlar hale gelmeye başlamıştır. Kişisel bilgilerin rıza olmadan toplanabilmesi dijital platformların kullanımında mahremiyet endişelerine yol açmıştır.⁵⁸ Buradan hareketle bireyin eylemlerine dair kontrol ve denetimin kısıtlanması/azalması

⁵⁴ Yochai Benkler, “The Unselfish Gene”, *Harvard Business Review* (2011).

⁵⁵ M. Gazâlî, “İslam Ahlâkı”, Çev. Akif Nuri Karcioğlu, İstanbul: Sinan Yayınevi, (1969).

⁵⁶ Abraham H. Maslow, *Motivation and Personality* (New York: Harper & Row, 1954).

⁵⁷ el-İsrâ 17/70; el-Hucurât 49/11, 13-14.

⁵⁸ Bk. Kurttekin, “Bilişim Çağında ‘Gençlik, Din ve Değer’”; Mustafa Mücahit, *Ailede Mahremiyet Eğitimi* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021); Muhittin Tataroğlu, “Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi (MED)”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 20/1 (2013), 263-289; İlhan Korkmaz, “Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 3/5 (2013).

mahremiyet dejenerasyonu olarak görülebilmektedir. Bugün tartışma gündemini oluşturan konulardan biri de dijital mahremiyet ve siber güvenliğin sağlanmasıdır. Dijital dünyanın reel hayattan daha fazla olduğu düşünülen risk ve tehlikelerine yönelik şikayetlere yeterince önem verildiği ve çözüm odaklı yaklaşıldığı söylenememektedir.

Sonuç

Her toplum, her kültür bir sonraki nesile toplumsal ve kültürel karakteristiğini oluşturan değerleri aktarmaya çalışmaktadır. Değer aktarımı ve edinimi sürecinde ise çağın ahlakı, toplumsal ve teknolojik gelişmeler bu değerler örüntüsünü değiştirebilmektedir. Bu açıdan değerler manzumesini ve ideal vatandaş profilini korumak isteyen ülkemiz Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 2017 yılındaki açıklamaları akabinde belirlenen on kök değeri kazandırmayı ve içselleştirmeyi de hedefler şeklinde bütün derslerin öğretim programlarını güncellemiştir.⁵⁹ Değerler, öğretim programlarının temel öğelerinden biri ve eğitim politikalarının da öne çıkan önemli bir konusu haline gelmiştir. Böylece değer kazanımı ve içselleşmesi günlük hayatta kendiliğinden ve/veya formal eğitimin sunduğu imkan ve programlar dahilinde gerçekleşen bir öğretim şekline bürünmüştür. Öğretim programları ile dolaylı veya doğrudan benimsenmesi istenen “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik”ten oluşan kök değerler, yetiştirilmek istenen insan kişiliğini ve karakterini oluşturan özellikler olarak tespit edilmiştir.

Bireyin değerler manzumesine yaşadığı toplumun değerleri ve çevresiyle olan ilişkisinin gözardı edilemeyecek etkisi söz konusudur. Bireyin ve toplumun değerlerinin birbirleri ile ortak ve uyumlu olması sağlıklı kişilik gelişimi ile toplumsal huzur ve birliğin sağlanması açısından gereklidir. Bu açıdan söz konusu değerlerin hepsinin önemine ve insanı kâmil sıfatına ulaşmak için gerekliliğine işaret eden katılımcılar çalışmanın kapsamında adalet, saygı ve dürüstlüğü üst değer olarak nitelendirmişlerdir. Üst değerler bireyin özünü yansıtan, karakter ve kimliği ile bağdaştırdığı değerler olarak karşımıza çıkmıştır. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin, özellikle adalet, saygı ve dürüstlük gibi değerlere yüksek bir öncelik verdiği literatürde de yer almaktadır. Bu değerler manzumesinin şekillenmesinde çağın hâkim değerleri, yetiştirilme tarzı, ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi, dindarlık düzeyi, alınan eğitim ve yaşanmışlıklar yanında ihtiyaç ve istekleri gibi içsel ve dışsal sebeplerin rol oynayabilmektedir. Bu açıdan katılımcıları değer yönelimlerinde *önce kendini sonra insanları ve hayatı anlamlandırır* bu değerlerden beslenip *imtihan olarak nitelendirdikleri dünya hayatının güçlüklerini aşmada bu değerlerin rol oynaması; söz konusu değerlerin, diğer değerlerin kaynağı olarak görülmesi; ve yerel ve küresel ölçekteki problemlerin ancak söz konusu değerlerin içselleştirilmesi ve hayata aktarılması ile*

⁵⁹ “M.E.B Müsteşarı Tekin Müfredatın Güncellenmesinin Neden Gerekli Olduğunu Ayrıntılarıyla Açıkladı”, *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)* (23 Temmuz 2017); “Bakan Yılmaz, güncellenen öğretim programları taslağını tanıttı”, *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)* (13 Ocak 2017).

çözölebileceğini düşünmeleri olarak üç temel gerekçe tespit edilmiştir. Çalışma, katılımcıların ilahiyat fakültesinde eğitim gördükleri bir bağlamda gerçekleştirildiğinden, bu eğitim alanının katılımcıların değer tercihlerini etkilediği gözlemlenmiştir. Literatürde de alınan eğitimin değer yönelimde pozitif yönde anlamlı katkısı olduğu ortaya konulmuştur. Elde edilen bu bulguların neticesinde bireysel denge ve huzurun, ayrıca değer yönelimlerinin toplumsal konjonktürden ve ölçütlerden etkilendiği yorumu yapılabilir. Ayrıca bu değerlerden adalet ve saygının dejenere olan ilk iki değer olarak saptanması katılımcıların eksikliğini hissettikleri bu değerleri daha fazla içselleştirmelerini sağlamış olabilir. Dejenere olduğu düşünülen üçüncü değer ise mahremiyettir. Adalet ve saygı on kök değer arasında yer alırken mahremiyet kök değerlerden biri değildir. Buradan hareketle daha geniş bir sahada yapılacak çalışma sonrasında kök değerlere mahremiyetin eklenmesi düşünülebilir. Buna ilaveten kök değerler manzumesinin hissedilen ihtiyaç ve gerekçeler çerçevesinde güncellenmesi ihtiyacının zaman zaman hasıl olabileceği görölmektedir. Elde edilen sonuçta kültürel, ekonomik, hukuki ve politik değişkenlerin birbirine bağlı etkisi yukarıda ifade edildiği gibi bireyin/toplumun inançlarını ve değerlerini de değişip dönüştürdüğü ortaya çıkmıştır.⁶⁰ Katılımcıların bu değerlerin toplumda dejenere olduğunu düşünmelerinde *çağın getirisi ve gelişmelerinin toplum ve birey hayatına etkisi; hukuk ve yönetim vb. alanlarındaki gelişmelerin bu değerlerde yaşanan dejenerasyona ve eksikliğe işaret etmesi; eğitim sistemindeki hatalar ve yetersizlikten dolayı egoist insanların yetişmesi; ve özentî kültürü oluşturularak dini-kültürel öz ve kimliklerden uzaklaşılmasının* rol oynadığı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu tablo toplumdaki değer dejenerasyonunun karmaşık ve çok yönlü bir sorun olduğunu göstermektedir. Değer yargılarının oluşması ve sıralamasında içinde yaşanan çağ ve kültürün güçlü etkisinin söz konusu olduğu görüşünü desteklemektedir. Ayrıca değerlerin öğrenilmesinde sosyal onay, sosyal destek ve pekiştiricilerin gözardı edilemeyecek aktörler olduğu bir kez daha hatırlatılmaktadır. Özellikle eğitim sistemi, bu değerlerin korunması ve yeniden inşa edilmesi açısından kritik bir rol oynadığı katılımcıların gerekçeleri arasında yer almıştır. Bu nedenle, toplumsal değerlerin korunması ve yeniden canlandırılması için etkili eğitim politikaları ve toplumun bu konuda farkındalığının artırılması gerektiği değerlendirilmesi yapılabilir.

⁶⁰ Inglehart, *Modernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies and Postmodernization*.

Kaynakça | References

- Akhan, Nadire Emel vd. “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri”. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi* 3/2 (2020), 115-134. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jena/issue/59198/772090>
- Akitürk, Hatice Kübra - Bağçeli Kahraman, Pınar. “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/38 (2019), 267-294. <https://doi.org/10.34234/ded.563493>
- Aristoteles. *Nikomakhos’a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayınları, 2017.
- Arslan, Mustafa - Tunç, Esra. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşmalar”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013), 7-39. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302406>
- Balay, Refik - Kaya, Ahmet. “Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Ahlaki Değer Yönelimleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (2014), 7-45. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29170/312360>
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2018), 231-274. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497090>
- Benkler, Yochai. “The Unselfish Gene”. *Harvard Business Review*. 2011. Erişim 11 Eylül 2023. <https://hbr.org/2011/07/the-unselfish-gene>
- Costa, Patricia - Goodwin, Robin. “The Role of Religion in Human Values: A Case Study”. *Journal of Beliefs & Values* 27/3 (2006), 341-346. <https://doi.org/10.1080/13617670601001215>
- Coşkun, Yemliha - Yıldırım, Adem. “Üniversite Öğrencilerinin Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2009), 311-328. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/13711/166007>
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, 3. Baskı, 2009.
- Çelikkaya, T. - Yılmaz, T. “Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen, Öğrenci ve Velilerin Karşılıklı Beklentileri”. *Researcher* 5/2 (2017), 395-416. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2151412>
- Çelikkaya, Tekin - Kürümlüoğlu, Mutlu. “Veliler, Öğrenciler ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gereççeleri ve Önerileri”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/8 (2017), 243-264. <http://dx.doi.org/10.20860/ijoses.338565>
- Dere, İlker - Yavuzay, Muhammet. “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Okulda Değerler Eğitimi: Bir Olgubilim Çalışması”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 56 (2020), 61-91. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.607187>

Dilmaç, Bülent. *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sinanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=hQKyeEDhKH1cSuJadgS3eQ&no=hQKyeEDhKH1cSuJadgS3eQ>

Dinçer, B. - Gözel, Ü. "İlkokul Programlarında (1-4) Yer Alan ve Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrenci Velilerinin Görüşlerinin İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/38 (2019), 207-234. <https://doi.org/10.34234/ded.536439>

Doğan Geysoğlu, Sultan - Koç, Mustafa. "Sınıf Öğretmenlerinin Önceledikleri Üç Değerin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 55 (2022), 264-275.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2117913>

Eskicumalı, Ahmet. "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü 1923- 1946". *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi* 19/2 (2003), 15-29. <https://docplayer.biz.tr/4908579-Egitim-ve-toplumsal-degisim-turkiye-nin-degisim-surecinde-egitimin-rolu-1923-1946.html>

Ezer, Feyzullah - Kınacı, Müşerref K. "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Görüşleri". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2020), 346-365.

<https://doi.org/10.17679/inuefd.547138>

Gazâlî, M. "İslam Ahlâkı". Çev. Akif Nuri Karcioğlu, İstanbul: Sinan Yayınevi.

Goleman, Daniel. *Ecological Intelligence: The Coming Age of Radical Transparency*. England: Penguin Books, 2010.

Inglehart, Ronald. *Modernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies and Postmodernization*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.

Kalgi, Mehmet Emin vd. "Lisans Öğrencilerinin Değer Yönelimleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 559-580. <https://doi.org/10.33460/beuifd.810238>

Karababa, Ali. "Kuramsal Temelde Değerler". *Değerler ve Değerler Psikolojisi*. ed. Bülent Dilmaç - Hasan H. Bircan. 1-19. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019.

Karatekin, Kadir vd. "Öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı ve Öğretmenlerinin Değer Hiyerarşisi". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2013), 411-459. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.610>

Kılcan, Tuğba. "Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitime İlişkin Görüşleri". *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2020), 134-145. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1374463>

Kızılgöçer, Muhammed vd. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Rize Örneği)". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015), 43-84. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/285867>

Korkmaz, İlhan. "Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 3/5 (2013). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800949>

Kozikoğlu, İshak. "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Tutum ve Görüşlerinin İncelenmesi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 7/4 (2018), 2698-2720. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/623595>

Kur'ân Yolu. Erişim 23 Haziran 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>

Kurttekin, Fatma. "Bilişim Çağında 'Gençlik, Din ve Değer' Konularını Ele Alan Makaleler Üzerine Bir İnceleme". *Eskiyeni* 45 (Eylül 2021), 781-795. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.937521>

Maslow, Abraham H. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1954.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2018.

Mehmedoğlu, Ali. "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Örneği)". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 133-167. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/162697>

Mücahit, Mustafa. *Ailede Mahremiyet Eğitimi*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.

Oğuz, Ebru. "Views of Pre-Service Teachers on Values and Value Education." *Kuram ve Uygulamalı Eğitim Bilimleri* 12/2 (Ek Özel sayı) (2012), 1320-1325. https://www.researchgate.net/profile/Ebru-Oguz-3/publication/289133842_Views_of_pre-service_teachers_on_values_and_value_education/links/5c6d0bc34585156b570adc35/Views-of-pre-service-teachers-on-values-and-value-education.pdf

Platon. *Devlet*. çev. Hüseyin Demirhan. Ankara: Palme Yayıncılık, 2007.

Pollock, Joycelyn M. *Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice*. Boston: Cengage Learning, 11. Baskı, 2021.

Rokeach, Milton. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press, 1973.

Schwartz, Shalom H. "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?" *Journal of Social Issues* 50/4 (1994), 19-45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>

Schwartz, Shalom H. "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries". *Advances in Experimental Social Psychology Volume 25*. ed. Mark P. Zanna. 25/1-65. San Diego, Calif: Academic Press, 1992.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Türkiye Diyanet Vakfı, 1990.

Starbuck, Edwin Diller. *The Psychology of Religion: an Empirical Study of the Growth of Religious Consciousness*. London: Walter Scott Limited, 1899.

Şen, Ali. “Eğitim ile Bencillik Arasındaki İlişki: Dumlupınar Üniversitesi Örneği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/7 (2016), 1892-1904. <https://doi.org/10.15869/itobiad.259351>

Tataroğlu, Muhittin. “Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi (MED)”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 20/1 (2013), 263-289. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/146126>

Tay, Bayram vd. “Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”. *Journal of Gazi Educational Faculty* 33/1 (2013), 67-93. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6733/90512>

Tay, Bayram. “The Views of Prospective Social Studies and Classroom Teachers About Values and Values Education”. *Educational Research and Reviews* 8/9 (2013), 560-567. <https://doi.org/10.5897/ERR2012.1098>

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). “Bakan Yılmaz, güncellenen öğretim programları taslağını tanıttı”. 13 Ocak 2017. Erişim 25 Temmuz 2023. <https://www.meb.gov.tr/bakan-yilmaz-guncellenen-ogretim-programlari-taslagini-tanitti/haber/12728/tr>

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). “M.E.B Müsteşarı Tekin Müfredatın Güncellenmesinin Neden Gerekli Olduğunu Ayrıntılarıyla Açıkladı”. 23 Temmuz 2017. Erişim 25 Temmuz 2023. <https://mersin.meb.gov.tr/www/meb-mustesari-tekin-mufredatin-guncellenmesinin-neden-gerekli-oldugunu-ayrintilariyla-acikladi/icerik/1472>

Thaler, Richard H. “Anomalies: The Ultimatum Game”. *Journal of Economic Perspectives* 2/4 (1988), 195-206. <https://doi.org/10.1257/jep.2.4.195>

Tuğral, Süleyman. *Kur'an'da Değerler Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2055. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/28344/2383.pdf?sequence=1>

Ulu Kalın, Özlem. “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Hiyerarşisi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/38 (2017), 29-44. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/30676/298592>

Ulu, Mustafa. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37 (2018), 183-215. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.414012>

Uzun, M. - Köse, A. “Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri”. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/23 (2017), 305-338. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/317295>

Uzunkol, Ebru - Yel, Selma. “Hayat Bilgisi Dersinde Uygulanan Değer Eğitimi Programının Özsaygı, Sosyal Problem Çözme Becerisi ve Empati Üzerine Etkisi”. *Eğitim ve Bilim* 41/183 (2016), 267-292. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2016.5550>

Yapıcı, Asım vd. "Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11/42 (2012), 129-151.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6156/82729>

Yapıcı, Asım - Zengin, Zeki Salih. "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (2003), 173-206.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302598>

Yılar, Murat Bayram - Karadağ, Yıldray. "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 2018 Öğretim Programındaki Değerlere İlişkin Hiyerarşileri, Gerekçeleri ve Önerileri". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 43 (2021), 476-505.

<https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.907315>

Yıldırım, Sevda Gülşah vd. "Farklı Bakış Açılına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi". *İlköğretim Online* 16/4 (2017), 1575-1588.

<https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.342975>

Yıldırım, Tercan. "Tarih Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gerekçeleri ve Önerileri". *OPUS International Journal of Society Researches* 8/14 (2018), 296-320. <https://doi.org/10.26466/opus.404219>

Yiğittir, Süleyman - Öcal, Adem. "İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2010), 407-416.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61801/924642>

Yürük, Tuğrul - Düzenli, Ahmet. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi". *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (2021), 715-740. <https://doi.org/10.30627/cuilah.987645>

Zengin, Mahmut. "Herkes İçin Geçerli Uygun Değerleri Belirlemek ve Öğretmek Mümkün Mü? Değer Eğitimi Yaklaşımları Bağlamında Bir Analiz". *Sakarya University Journal of Education* 7/2 (2017), 432-445. <https://doi.org/10.19126/suje.307128>

Arapçadaki î râb Alametleri ile Türkçedeki Hâl Eklerinin Karşılaştırmalı Tahlili

Münevver Bayram

Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Yozgat, Türkiye
orcid.org/0000-0003-3116-4924
ror.org/04qvdf239
munevver.bayram@yobu.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, Arapçadaki î râb hareketleri ve Türkçedeki hâl ekleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ele alınıp tahlil edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, hâl eklerinin tıpkı î râb hareketleri gibi Türkçede cümlelerin öğelerine işaret ettiğini ortaya koyabilmek ve eklerin anlamı belirlemede de etkili olduğuna dikkat çekmektir. Daha önce Türkçede ve Arapçada kavram, dilbilgisi karşılaştırması yapılan çalışmalarda bu konu üzerinde çalışma yapılmadığı fark edilmiş ve bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu çalışmada sadece î râb hareketleri işlenmiş, diğer î râb alametlerinin ise Türkçede bir karşılığı olmadığından dolayı bu konuya ve harf-i cerler ile hâl ekleri arasındaki ilişkiye değinilmemiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemine ve aşamalarına başvurulmuştur. Bu bağlamda verileri elde etmek için nitel araştırma yöntemi tekniklerinden biri olan doküman incelemesinden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bulgular kısmında elde edilen verilerin değerlendirilmesi araştırma sorularına uygun bir şekilde tasnif edilmiştir. Bu çerçevede bulgular beş başlık altında ele alınmıştır. Giriş bölümünde dil ailelerinden bahsedilmiş ve büyük aile teorileri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Türkçede cümlelerin öğeleri incelenirken, ikinci başlıkta Türkçedeki hâl ekleri ele alınmıştır. Üçüncü başlıkta ise hâl eklerinin ve öğelerin ilişkisi incelenmiştir. Dördüncü bölümde Arapçadaki î râb hareketlerine ve bunların işaret ettiği cümlelerin konularına yer verilmiş ve son olarak hâl ekleri ile hareketler arasında örneklerden yola çıkılarak karşılaştırmalar yapılmış; her ikisi arasındaki benzerlikler ve farklılıklar açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler zikredilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili ve Belagati; î râb Hareketleri; Türkçe; Hâl Ekleri; Cümlelerin Öğeleri

Atıf Bilgisi

Bayram, Münevver. "Arapçadaki î râb Alametleri ile Türkçedeki Hâl Eklerinin Karşılaştırmalı Tahlili". *Tetkik* 5 (Mart 2024), 55-76.
<https://doi.org/10.55709/tetkik.1311812>

<i>Etik Beyan</i>	Bu makale, 2. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Arapçadaki İ'rab Harekeleri ile Türkçedeki Hâl Ekleri Karşılaştırması: Benzerlikler ve Farklılıklar" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.
<i>Geliş Tarihi</i>	8 Haziran 2023
<i>Kabul Tarihi</i>	1 Kasım 2023
<i>Yayın Tarihi</i>	31 Mart 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - Turnitin
<i>Etik Bildirim</i>	tetik@okuokut.org
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

A Comparative Analysis of I'rāb Ḥarakas in Arabic and Turkish Case Suffixes

Münevver Bayram

Yozgat Bozok University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Yozgat, Türkiye
orcid.org/0000-0003-3116-4924
ror.org/04qvdf239
munevver.bayram@yobu.edu.tr

Abstract

In this study, the differences and similarities between i'rāb ḥarakas in Arabic and case suffixes in Turkish have been discussed and analyzed. The reason for choosing this topic is to show that case suffixes point to the elements of the sentence in Turkish, just like i'rāb ḥarakas, as well as to point out that the suffixes are effective in determining the meaning. It has been noticed that there has been no study on this subject in the previous studies in which concept and grammar comparisons were made in Turkish and Arabic, and this deficiency was tried to be eliminated. As the title suggests, only i'rāb ḥarakas will be covered in this study; since other i'rāb signs (al-i'rāb al-maḥallī, al-i'rāb al-taqdirī, al-i'rāb bi al-ḥurūf) do not have a Turkish equivalent, these topics and the relationship between ḥurūf al-Jarr (Arabic prepositions) and case suffixes will not be covered. The qualitative research method and its stages were applied in the study. In this context, document analysis, one of the techniques of the qualitative research method, was used to obtain data. The data obtained were evaluated by the descriptive analysis method. The evaluation of the data obtained in the findings section is classified following the research questions. In this framework, the findings are discussed under five headings. In the introduction section, language families are mentioned, and information about prominent family theories is given. In the first title, the elements of the sentence in Turkish were examined. In the second title, case suffixes in Turkish are discussed. In the third title, the relationship between case suffixes and elements is examined. In the fourth title, the i'rāb ḥarakas in Arabic and the positions of the sentences they refer to are given, and finally, by making comparisons between case suffixes and verbs based on examples, their similarities and differences were tried to be revealed clearly. In the conclusion section, the data obtained are mentioned, and suggestions are presented.

Keywords

Arabic Language and Rhetoric; I'rāb Ḥarakas; Turkish; Case Suffixes; Elements of Sentence

Citation

Bayram, Münevver. "A Comparative Analysis of I'rāb Ḥarakas in Arabic and Turkish Case Suffixes." *Tetkik 5* (March 2024), 55-76. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1311812>

<i>Ethical Statement</i>	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "Comparison of I'rāb Ḥarakas in Arabic and Turkish Case Suffixes: Similarities and Differences", orally delivered at the 2nd Turkish Symposium of Social Sciences.
<i>Date of submission</i>	8 June 2023
<i>Date of acceptance</i>	1 November 2023
<i>Date of publication</i>	31 March 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
<i>Complaints</i>	tetik@okuokut.org
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Dil, “İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örümlü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem.”¹ olarak tanımlanmıştır. Tarihi süreç içerisinde dillerin birbirleri ile olan ilişkileri incelenmiş ve diller benzerliklerine göre yapı ve köken açısından sınıflandırılmıştır. Yapılarına göre dillerin sınıflandırılması yapılırken dillerin ses özelliklerine, kelime yapılarına ve cümle kuruluşlarına bakılmıştır. Buna göre dünya dilleri 3 grupta toplanmıştır:²

a. Tek Heceli (Ayrımlı) Diller: Bu gruba giren dillerde yapım-çekim ekleri yoktur. Kelimeleri tek hecedir. Anlamları ise genelde vurgu ile verilmektedir. Bu grubun en bilinen dili ise Çince'dir. Bu dilde cümlenin anlamı genelde dizilişten anlaşılabilir. Çincenin yanı sıra Vietnam dili, bazı Himalaya ve Afrika dilleri ve Avrupa'da Bask dili bu gruba örnek olarak verilebilir.

b. Çekimli (Bükümlü) Diller: Bu grupta ise kelime kökleri hem yeni kelime türetiminde hem de çekimlenirken değişikliğe uğrar. Bu grupta ekler kelimenin başına, sonuna veya ortasına gelebilir. Bu grubun en tipik örneği ise Arapçadır. Farsça, Hintçe, Almanca, Fransızca da bu gruptandır.

c. Eklemeli (Bitişken/Bağlantılı) Diller: Bu gruba giren dillerin en önemli özelliği kelimenin başına veya sonuna eklenen eklerdir. Yeni sözcüklerin türetilmesinde yapım ekleri kullanılır. Bu dillerde kelimenin kökü hep aynıdır, değişikliğe uğramaz. Bu gruba giren dillerden birisi de Türkçedir. Türkçenin yanı sıra bu gruba Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Macarca, Fince gibi diller de girmektedir.

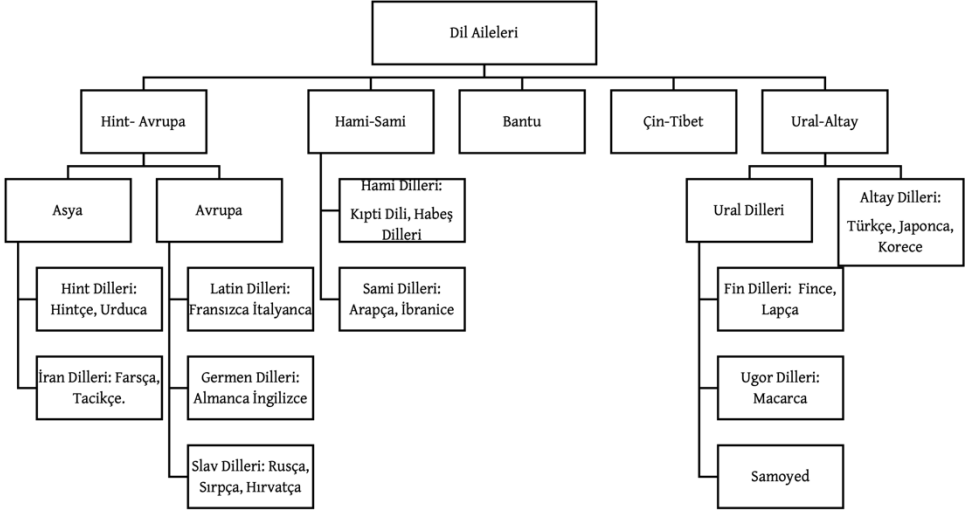
Diller, köken bakımından incelendiğinde ise bazı dillerin daha önceden aynı ana dile ait olup sonradan farklı coğrafyalara dağıldığı tespit edilmiştir. Bu farklı kolların oluşturduğu topluluğa ise *dil ailesi* denilmiştir.³ Dil ailesi, Türkçede şu şekilde tanımlanmıştır: “Aynı ana dilden türeyen ve aralarında akrabalık ilişkileri bulunan dillerin oluşturduğu bütün. Çin-Tibet, Hami-Sami, Hint-Avrupa, Altay ve Kafkas dil aileleri gibi. Türkçe, Ural-Altay dil grubunun Altay dilleri ailesindedir.”⁴ Bu dil ailelerini tabloda göstermek mümkündür.

¹ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992), 43.

² Ahmet Demircan, “Dillerin Sınıflandırılması ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri”, *Academia* (2007), 3-4.

³ Demircan, “Dillerin Sınıflandırılması” (2007), 5.

⁴ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 44.

Tablo 1: Köken Bakımından Dil Aileleri

Kaynak: Bu tablo, Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* kitabının Giriş bölümü baz alınarak hazırlanmıştır.

Yukarıda zikredilen dil aileleri, az sonra zikredilecek büyük tabloya nispeten daha özel bir sınıflandırmadır. Bu çalışmada ise tüm dillerin insanlar tarafından konuşuldukları dikkate alındığında aslında hepsinin tek bir kökene bağlanılabileceği düşünülerek inceleme yapılmıştır. İslâm dinine göre insanlığın kökeni Hz. Âdem'e (a.s) döner.⁵ Bu bilgi, dil açısından incelendiğinde, bütün dillerin de kökeninin tek olması ihtimali ortaya çıkar. Bu konu hakkında daha önce çalışma yapan dilbilimciler, köken ve tipoloji (yapı) bakımından farklı dil grupları içerisinde yer alan dillerin çoğunun akraba oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Büyük aile teorileri olarak da anılan bu çalışmalardan ilki 1960 yılında Rus Vladislav Markoviç İlliç-Svitıç (öl. 1966) tarafından yapılmıştır. *Nostratik dil teorisi* olarak da bilinen bu görüşe göre Arapçanın içerisinde yer aldığı Hami-Sami, Türkçeyi de kapsayan Ural-Altay, Kartvel, Hint-Avrupa, Dravid dil aileleri aslında birbiri ile akrabadır ve hepsi birlikte büyük bir dil ailesini oluşturur.⁶ Bu dil ailesinin ismi ise ilk kez 1903 yılında Holger Pedersen'in (öl. 1953) kaleme aldığı "Türkische Lautgesetze" (Türkçenin Fonetik Kanunları) isimli makalesinde geçmiştir. Büyük aile teorilerinin ikincisi ise 1980'li yıllarda Joseph Harold Greenberg (öl. 2001) tarafından öne sürülen *Avrasyatik dil teorisi*dir. Bu teoriye göre Etrüsk, Hint-Avrupa, Ural-Yukagir, Kore-Japon-Aynu, Altay, Gilyak, Çukçi-

⁵ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/358-363.

⁶ Ahmet Bican Ercilasun, "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri", *Dil Araştırmaları* 12/12 (01 Haziran 2013), 18.

Kamçatka, Eskimo-Aleut dilleri aynı kökten gelmektedir.⁷ Görüldüğü üzere Avrasyatik dil ailesi Hami-Sami dil ailesini dolayısıyla da Arapçayı diğer dillerle akraba olarak kabul etmemektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslam dinine göre fizyolojik olarak kökenlerimizin bir olmasına istinaden Arapça ve Türkçe -aynı dil ailesinden olmasalar bile- arasında birtakım benzerliklerin olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda genelde Sami dil ailesinin özeldede Arapçanın en önemli özelliği olan î râbın Türkçede bir benzerinin olup olmadığına dair bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada aşağıda yer alan sorular araştırılmıştır:

1-Türkçede cümlenin öğeleri ve bu unsurların Arapçadaki ve Osmanlı Türkçesindeki karşılıkları nelerdir?

2- Türkçede hâl ekleri ne anlama gelmektedir ve kullanımları nasıldır?

3- Hâl eklerinin ve cümlenin öğelerinin ilişkisi nasıldır?

4- Arapçada î râb hareketlerinin kullanımları ne şekildedir?

5-Harekeler ve hâl ekleri örnekler aracılığı ile nasıl karşılaştırılabilir?

Literatür taramasında Arapçanın ve Türkçenin gramer açısından karşılaştırmasını yapan birtakım çalışmalara rastlanmıştır. Aşağıda bu çalışmaların bir kısmı zikredilmiştir:

- Halil İbrahim Tanç, “Arapça ve Türkçe’nin İsim Tamlamaları Açısından Karşılaştırılması”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 1-15.

- Cemal Işık, “Arapça Sıfat Tamlamalarının Türkçe ile Karşılaştırılması”, *Ekev Akademi Dergisi* 64 (2015), 41-58. Cemal Işık, “Arapça ile Türkçe Arasındaki Temel Farklılıklar”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2015), 119-146.

- Hüseyin Yıldız, “Arapçadaki El- Takısının Türkçedeki Kullanımı Üzerine Notlar”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7/3 (2017), 587-598.

- Mapdy Hasanin İsmail Hasan, “Arapça ve Türkçede Zarflar; Karşılaştırılmalı Bir İnceleme”, *Universal Journal of Theology* 3/3 (2018), 203-217.

- Eyup Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022).

Bu çalışmada yukarıda zikredilen 5 soruyu cevaplandırarak î râba benzeyen bir durum kategorisinin Türkçede de var olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda ise Arapça ve Türkçe arasında gramatik açıdan bazı çalışmaların yapıldığı ancak bu çalışmadaki gibi bir karşılaştırmanın olmadığı görülmüş ve bu alandaki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma alanyazındaki boşluğu kapatması açısından son derece önemlidir.

⁷ Ercilasun, “Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri”, 19; Mehdi Rezaei, “Avrasyatik Dil Teorisi Bağlamında Türkçe ve Farsçanın Konumu”, *Türkbilgi* 25 (01 Ocak 2013), 27.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve veriler analiz edilirken betimsel analiz metodu takip edilerek özetleme ve yorumlama yapılmıştır. İçerik analizi metodu ile de cümlelerin öğelerinin ve hâl eklerinin Osmanlı Türkçesindeki karşılıklarına yer verilmiş buna ek olarak ise hâl ekleri bölümünde, her hâl ekinin cümledeki görevine örnek vererek konunun daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere î'râb alametlerin ve hâl eklerin incelenmesinde karşılaştırma yöntemi de kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu veriler; araştırma soruları çerçevesinde tasnif edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, Türkçede cümlelerin öğeleri ve bu unsurların Arapça ve Osmanlıcada karşılıkları incelenmiştir. İkinci bölüm, Türkçede hâl eklerinin anlamları ve kullanımlarını içermektedir. Üçüncü bölümde, hâl eklerinin ve cümlelerin öğelerinin ilişkisi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Arapçada î'râb hareketleri hakkında bilgi sunulmuştur. Son bölümde ise hareketler ve hâl ekleri örnekler aracılığı ile karşılaştırılmış ve açıklanmıştır.

Türkçede Cümlelerin Öğeleri

Konuya giriş yapmadan Türkçedeki cümlelerin öğeleri hakkında bilgi vermek ve bunların Arap dilindeki karşılıklarına değinmek konunun anlaşılması için son derece önemlidir. Türkçede cümlelerin öğeleri “*Cümlede bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir hükmü tam olarak anlatabilmek için kullanılan kelimelerin cümle bilgisinde aldıkları adlar.*”⁸ olarak tanımlanır. Cümlelerin öğeleri, temel ve yardımcı öğeler olmak üzere iki kısma ayrılır. Özne ve yüklem cümlelerin temel unsurları iken nesne, yer tamlayıcısı ve zarf cümlelerin yardımcı unsurlarıdır. Her cümlede bir fiil bulunurken, diğer unsurlardan birden fazla olması mümkündür.⁹ Zeynep Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde cümlelerin temel unsurları özne, yüklem, nesne, tamlayıcı ve zarf olarak verilirken; yardımcı unsurların ünlem ve bağlaç olduğu söylenmiştir.¹⁰ Ancak ünlem ve bağlaç cümle dışı unsurlar olarak kabul etmek daha yerinde olacaktır. Zira bunlar Muharrem Ergin'e göre cümledeki fiille ilgisi olmayan sadece cümleye ilave edilen unsurlardır.¹¹ Buna göre Türkiye Türkçesinde cümlelerin öğeleri şu şekildedir:

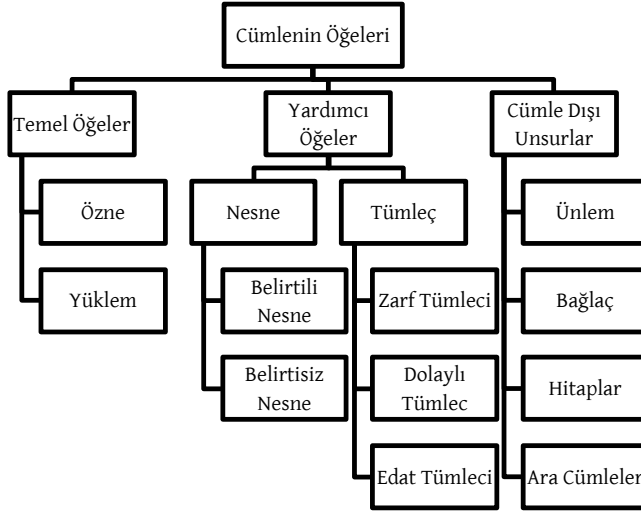
⁸ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 33.

⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, 2009), 398.

¹⁰ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 33.

¹¹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 401.

Tablo 2: Türkiye Türkçesinde Cümlenin Öğeleri

Kaynak: Bu tablo, Muharrem Ergin' in *Türk Dil Bilgisi* isimli eserinin 399-401. sayfaları baz alınarak hazırlanmıştır.

Özne: Özne, Osmanlı Türkçesinde fail, mübteda ve müsnedün ileyh kavramları ile karşılanmıştır. Fiilin kılışı ile doğrudan ilgili olan kişi veya şeydir.¹² Bizzat zikredilmese bile fiilin içerisinde varlığı hissedilir. Daima yalın hâldedir.¹³ Arapçada ise özne, fail olarak bilinmektedir.

Yüklem: Cümledeki hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimedir. Cümlenin temel ögesidir. Fiil veya isim soylu bir kelime olabilir.¹⁴ Türkçede asıl unsurun tali (ikincil) unsurdan sonra gelmesi prensibi gereği, fiil cümlenin asıl unsuru olduğundan cümlede sonda gelmektedir.¹⁵

Nesne: Fiillerin bir kısmı geçişli bir kısmı da geçişsizdir. Geçişsiz fiiller olma, geçişli fiiller ise yapma ifade eder. Bu geçişli fiiller etkileyebilecekleri bir nesne ister. Nesne yalnızca geçişli fiillerde bulunur.¹⁶ Belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılır:

Belirtisiz Nesne: Osmanlıcada *mefulün bih gayri sarîh* olarak bilinmektedir. Cümledeki fiilin bir kişiyi ya da bir şeyi etkilemediğini gösterir. Bunun yanı sıra *Gramer Terimleri Sözlüğü*'ne göre Arapçada meful-ü bihin nekre olduğu durumları ifade etmek için kullanılmıştır.

Belirtili Nesne: Osmanlıcada *mefulün bih sarîh* olarak isimlendirilmiştir. Cümledeki fiilin belli bir kişiyi veya nesneyi etkilemesi için nesnenin yükleme hâli ekini almasına

¹² Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 119.

¹³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399.

¹⁴ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 174.

¹⁵ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399.

¹⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399-400.

denir. Nitekim yükleme hâlinin eki bir belirti unsurudur. Arapçadaki *marife* kavramının yerine de kullanılmıştır.¹⁷

Bu kavramların neden *marife* ve *nekre* yerine seçildiği de açıktır. Zira Türkçede ‘Kitabı aldım.’ demek ile ‘Kitap aldım.’ demek arasında anlam farkı vardır. Birincisinde alınan kitabın belirli, diğerinde belirsiz olduğu anlaşılmaktadır. ‘Kitap’ sözcüğü de ilk cümlede belirtili nesne iken; ikinci cümlede belirtisiz nesne konumundadır.

Tümlec: Osmanlıcada *meful* ve *mütemmim* olarak bilinmektedir. Cümle içerisinde fiilin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan öğelerin genel adıdır. Nesnelere, dolaylı tümleci, zarf tümlecini ve edat tümlecini kapsar.¹⁸ *Güncel Türkçe Sözlük*’te de hâlâ tümlecini karşılığı olarak verilmektedir.¹⁹

Dolaylı tümlec: Bu öge de Osmanlıcada *mefulün bih gayrı sarîh* olarak isimlendirilmiştir. Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, çıkma ve yönelme hali ekleri veya bir edat almış bulunan tümlec türü olarak tanımlanır.²⁰

Zarf tümleci: Arapçadaki *meful-ü fihin*, halin ve *mefulü li eclihin* karşılığı olarak görülebilir. Zira az sonra tanımlanacağı üzere zarf tümleci yüklemi durum, zaman, miktar, yer-yön açılarından tamamlar. Zarf tümleci, cümlede fiilin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hali eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte kullanılan isimdir.²¹ Dolayısıyla bir kelimenin zarf tümleci olabilmesi için *bulunma*, *çıkma*, *yönelme hâl* eklerini alması gerekir.

Edat tümleci: Fiili; amaç, araç, birliktelik, neden yönlerinden tamamlayan “ile, için” edatlarıyla oluşturulmuş ögedir. Yükleme sorulan “Ne ile? Kiminle? Ne için? Kimin için?” sorularıyla bulunur.²²

Osmanlı Türkçesindeki tabirlerde görüldüğü üzere o dönemde Arapça kavramlar ile Türkçe kavramlar arasında ilişkiler kurulmuş ve her iki dilde de olan terimler Arapçasına benzer şekilde tabir edilmiştir. Arapçadaki temel yapı olan fiil+fail+meful birlikteliği, Türkçede özne+nesne+yüklem şeklinde mevcuttur.

Türkçede Hâl Ekleri

İ'rab, nasıl ki Arapçada aldığı hareketlerle kelimenin cümledeki görevini gösteriyorsa buna benzer bir durum Türkçede de mevcuttur. Hâl, Korkmaz, tarafından *Gramer Terimleri Sözlüğü*nde şu şekilde anlatılmıştır: “İsmi cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. Türkçede isimler yalın, yükleme, ilgi, bulunma, yönelme, çıkma hallerinde bulunurlar.”²³ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere ekler ile durum kategorileri arasında bir ilişki bulunmaktadır.

¹⁷ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 23.

¹⁸ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 152.

¹⁹ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Meful” (Erişim 16 Şubat 2023).

²⁰ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 47.

²¹ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 200.

²² “Cümlenin Öğeleri | Türk Dili ve Edebiyatı”.

²³ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 77.

Yalın Hâl

İsmin herhangi bir çekim eki almamış halidir. Çoğul, iyelik ve bildirme ekleri almış olabilirler. *Nominatif hâl* de denir.²⁴ Yalın hâlde olan isimler cümlede özne, yüklem, belirtisiz nesne ve zarf tümleci görevinde olabilirler.

“Kalem aldım.” cümlesinde altı çizili sözcük, cümlede yalın hâlde bulunmakta ve belirtisiz nesne görevini üstlenmektedir.

“Okul güzeldir.” cümlesinde ‘okul’ kelimesi cümledeki öznesi konumundayken, ‘güzel’ yalın hâldeyken kendisine Osmanlıcada *edat-ı isnâd* veya *haber edatı* denilen *bildirme eki*²⁵ olarak yüklem konumunda gelmiştir.

“Akşam geliriz.” cümlesindeki altı çizili yalın kelime zaman bildirdiğinden zarf tümleci konumundadır.

Belirtme (Yükleme/Yapma/ Meful-ü bih sarih) Hâli

Cümlede geçişli fiilin etkisi altında kalan ismin içinde bulunduğu haldir.²⁶ Türkçede bu hâl -ı/-i/-u/-ü ekleri ile gösterilir. Araya bazen kaynaştırma harfi girebilir. Cümle içerisinde genellikle Osmanlıcada *meful-ü bih sarih* olarak da bilinen *belirtili nesne* görevindedir.²⁷ Ayrıca *akuzatif hâl* olarak da bilinir.²⁸ ‘Neyi’ sorusunun cevabıdır.

“Kitab-ı aldım.” cümlesindeki -ı eki sayesinde bu kelimenin cümlede belirtili nesne yani meful-ü bih konumunda olduğu söylenebilir.

Yukarıda da değinildiği gibi bir kelimenin belirtili nesne olarak adlandırılması için yüklem hâli ekinin varlığı şarttır. Osmanlıcada meful-ü bih sarih olarak adlandırılan tek tümleç de belirtili nesnedir.

Yönelme Hâli (Meful-ü ileyh)

Kelime gruplarında ve cümlede adı fiile yönelme/yaklaşma işlevi ile bağlayan durumdur. İsim bu hâlde -e/-a ekleri alır.²⁹ *Datif hâli* olarak da bilinir.³⁰ Osmanlıcada *meful-ü ileyh* olarak bilinen bu hâl, cümle içerisinde genel olarak dolaylı tümleç olarak bulursa da zaman zaman zarf tümleci ve yüklem olarak da gelebilir.³¹

“Sinema-y-a gidiyorum.” cümlesindeki -a eki sebebiyle altı çizili kelime dolaylı tümleç olmuştur. Sağlamasını yapmak için fiile ‘nereye’ sorusu sorulur. Bu soru dolaylı tümlecin sorusudur.

“Akşam-a yağmur bekleniyor.” Burada ise zaten zaman bildiren bir kelimeye gelmiştir. ‘Ne zaman’ sorusuna cevap verdiği için zarf tümlecidir.

²⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 227-228; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 23; Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 169.

²⁵ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 24.

²⁶ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 24.

²⁷ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 175.

²⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

²⁹ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 24.

³⁰ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

³¹ “İsmin Hâlleri”, *Türkçe öğretmeni* (31 Ocak 2017).

“Benim itirazım haksızlığ-a-dir.” Burada yönelme eki alan kelime, bildirme eki olarak yüklem konumuna gelmiştir.

Bulunma (Kalma /Meful-ü fih) Hâli

Yüklemdeki oluşun ve kılışın yerini bildiren durumdur. –da/-de ekleri ile yapılır.³² Genellikle dolaylı tümleş olsa da zaman bildiren isimlerin sonuna geldiğinde zarf tümleci de olabileceği gibi, bildirme kipi aldığı anda yüklem de olabilir. *Lokatif hâl* olarak da bilinir.³³ Osmanlı Türkçesinde bu hâle *meful-ü fih* denmiştir.³⁴

“Ev-de kalacağım.” cümlesinde –de eki altı çizili kelimenin 3 görevi olması mümkündür. ‘Nerede’ sorusunu sorduğumuzda ‘evde’ cevabını alabiliriz. Bu sebeple bu cümlede bulunma hâli eki sayesinde kelime dolaylı tümleş olmuştur. Eğer “Osmanlı dönemin-de kasideler yazılırdı.” denilirse, dönem kelimesi bir zaman ifadesi olduğu için zarf tümleci görevini üstlenmiş olur.

“Her şey yerli yerin-de-dir.” cümlesinde ise bulunma hâli eki yüklem konumunda gelmiştir.

Bu ek yer ve zamana işaret ettiğinden daha doğrusu ‘fi’ harf-i cerinin anlamını taşıdığından meful-ü fih denmiştir. Türkçede ise mekâna işaret eden ögeyi dolaylı tümleş, zamana işaret edeni ise zarf tümleci olarak ayırdığımızdan bu ekin, iki tümlece de işaret ettiği söylenebilir.

Ayrılma (Çıkma/ Uzaklaşma / Meful-ü Anh) Hâli

Eklendiği isimde, yüklemün işaret ettiği işin kendinden uzaklaştığını gösterme durumudur. –dan/-den ekiyle yapılır.³⁵ *Ablatif hâl* olarak bilinir.³⁶ Osmanlı Türkçesinde *meful-ü anh* olarak karşılanmıştır.³⁷ Eklendiği cümleyi dolaylı tümleş bazen de anlamına göre zarf tümleci, edat tümleci ve yüklem de yapar.³⁸

“Ev-den ayrıldım.” cümlesinde ‘ev’ kelimesi, kendisine eklenen –den eki ile dolaylı tümleş olmuştur.

“Sevgi gönül-den-dir.” cümlesinde –den ekine gelen bildirme kipi sayesinde cümlede yüklem görevini kazanmıştır.

“Sevinç-ten ağladım.” cümlesinde altı çizili kelimeye ‘neden’ sorusunu sorduğumuzda ilgili cevabı alabildiğimiz için zarf tümlecidir.

Osmanlı Türkçesinde bu hâl *meful-ü anh* ismi ile karşılanmıştır. Büyük ihtimalle uzaklaşma anlamı içerdiğinden isimlendirmede *min* harfi ceri yerine *an* harfi ceri tercih edilmiştir.

³² Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 24.

³³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

³⁴ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 210.

³⁵ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 24.

³⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

³⁷ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 210.

³⁸ “İsmin Hâlleri” (31 Ocak 2017).

Eşitlik (Müsavat) Hâli

Eşitlik hâli, geldiği isim ile fiil veya cümlelerin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurmaya yarayan bir durumdur. Zaman içerisinde bir yapım ekine dönüştüğünden hâl eki olarak kullanımı son derece azalmıştır. –ca/ce eki ile yapılır.³⁹ Eşitlik haline *ekvatif hâl*⁴⁰ de denir. Bu ekin geldiği isimler, cümle içerisinde zarf tümleci veya yüklem olarak kullanılır.⁴¹

“Onun hareketleri çoğu zaman çocuk-ça-dır.” cümlesindeki altı çizili kelimeye gelen –ça eşitlik hâli ekidir. –dır ekinin de gelmesiyle cümle içerisinde yüklem vasfını kazanmıştır.

“Saatler-ce ders çalıştım.” cümlesinde ‘saat’ kelimesi zaman anlamı içerdiğinden ona gelen –ce eki ile bu kelime zarf tümleci görevini üstlenmiştir. Bu eki alan isimler cümlede ya yüklem ya da zarf tümleci olarak bulunabilmektedir.

Vasıta Hâli

Adın belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâldir. Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar halinde yer almaktadır. Bu hâl ‘ile’ edatı veya –le eki ile kullanılır.⁴² *Instrumental hâl* olarak bilinir.⁴³ Cümle içerisinde zarf tümleci, edat tümleci ve yüklem olarak kullanılabilir.⁴⁴

“O bundan sonra benim-le-dir.” Bu cümlede ‘benim’ kelimesine gelen vasıta hali eki –le, kendisinden sonra gelen –dir ekinin de yardımıyla cümlede yüklem konumunda gelmiştir.

“Oğlum babasını mutluluk-la karşıladı.” ‘Nasıl’ sorusunun cevabı olan zarf tümleci bu cümlede zarflık işlevini –la eki sayesinde kazanmıştır.

“Yönetici benim-le görüşecekmış.” cümlesindeki altı çizili kelime edat tümlecidir. Yükleme sorulan ‘kiminle’ sorusuyla bulunur. Buradaki –le vasıta eki olmasa cümlede edat tümleci görevini üstlenmesi mümkün değildir.

Hâl Eklerinin ve Cümlelerin Ögelerinin İlişkisi

Yukarıda elde edilen bilgilerden yola çıkarak hâl ekleri ile ögelerin ilişkisini gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Buna göre Türkçede yedi hâl eki, cümlelerin yedi farklı ögesine işaret etmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere özne ve belirtisiz nesne yalnızca yalın hâlde gelmekteyken; belirtili nesne de sadece yükleme hâlde gelmektedir. Tümleçler birden fazla hâlde gelmekteyken onların birbirinden ayırt edilmesini sağlayan esas unsur ise anlamda gizlenmektedir. Bu durum Arapçanın ve Türkçenin ortak bir özelliği olarak kabul edilebilir. Nitekim bilindiği üzere Arapçada birden çok kelime fetha hareketini alabilir. Hangisinin meful, hangisinin hâl olduğu cümle içerisindeki anlam ve işaretlerden çıkarılır. Türkçede edat tümleci ise yalnızca

³⁹ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 25.

⁴⁰ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

⁴¹ “İsmin Hâlleri ve Hâl-Durum Ekleri | Türk Dili ve Edebiyatı” (Erişim 29 Haziran 2022).

⁴² Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, 25.

⁴³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 228.

⁴⁴ “İsmin Hâlleri ve Hâl-Durum Ekleri | Türk Dili ve Edebiyatı”.

vasita ve ayrılma hâl ekleri ile gelmektedir. Buna ek olarak eşitlik hâli ekini -yüklem cümlede belli olduğundan- zarf tümlecine has kılmak mümkündür.

Görüldüğü kadarı ile yüklem yedi hâl ekinden altısı ile kullanılmaktadır. Yüklem kullanılmadığı tek hâl eki, belirtili nesnenin eki olarak bilinen yükleme hâli ekidir.

Tablo 3: Hâl Ekleri ve Cümlelerin Ögelerinin İlişkisi

<p>Yalın Hâl *Özne *Yüklem *Belirtisiz Nesne *Zarf Tümleci</p>	<p>Yükleme Hâli *Belirtili Nesne</p>	<p>Yönelme Hâli *Dolaylı Tümleç *Zarf Tümleci *Yüklem</p>
<p>Bulunma Hâli *Dolaylı Tümleç *Zarf Tümleci *Yüklem</p>	<p>Vasita Hâli *Zarf Tümleci *Edat Tümleci *Yüklem</p>	<p>Ayrılma Hâli *Dolaylı Tümleç *Zarf Tümleci *Edat Tümleci *Yüklem</p>
<p>Eşitlik Hali *Zarf Tümleci *Yüklem</p>		

Kaynak: Bu tablo, yukarıda zikredilen veriler baz alınarak hazırlanmıştır.

Hâl Eklerinin Diğer Görevleri

Hâl eklerinin tek görevi kelimenin cümledeki konumuna işaret etmek değildir. Bazı hâl eklerinin kelimeye kazandırdığı başka anlamlar da vardır. Örneğin, ayrılma hâli eki (-dan/den) geldiği kelimenin cümledeki görevine işaret etmenin yanı sıra bazen farklı görevleri de üstlenebilmektedir:⁴⁵

-Ayrılma hâli eki bazen yapım eki olarak kullanılıp, geldiği kelimeyi zarf veya sıfat yapabilmektedir. Örneğin, “can-dan dost” yapısından ayrılma hâli eki, geldiği kelimeye yapım eki görevini üstlenmiş ve dost kelimesinin sıfatı olmuştur.

- Bazı durumlarda isim tamlamasındaki -ın ekinin yerine geçebilir. Bu durum “çocuklar-dan biri” örneğinde görülmektedir.

-Üstünlük anlamı taşıyan sıfat öbekleri oluşabilir. “Gül-den kırmızı yanaklar” örneğinde yanakların gülden daha kırmızı olduğu anlamında bir üstünlük kurulmuştur.

-Ayrılma hâli eki kelimeye nedensellik anlamı katabilir. “Yağmur-dan yürüyemedik.” cümlesinde yürümemenin nedeni olarak yağmur gösterilmiştir.

Ayrılma hâli ekinin yanı sıra yönelme hâli ekinin de (-e/a) cümlelerin ögelerine işaret etmek dışında bazen ‘için’ edatının yerine kullanıldığı olmuştur. “Oğlum-a elbise aldım.” cümlesindeki yönelme hâli eki ‘için’ anlamındadır.

⁴⁵ “İsmin Hâlleri ve Hâl-Durum Ekleri |Türk Dili ve Edebiyatı”.

Hâl eklerinin bu ek görevlerinden yola çıkarak, hâl eklerinin yalnızca biçimsel açıdan değil; anlamsal açıdan da ele alınması gerektiği söylenebilir.

Arapçadaki î râb Alametleri

Arapçada î râb konusu çeşitli başlıklar altında incelenmektedir. Bu çalışmada yalnızca hareketlerle î râb konusu incelenecektir. Türkçede hâl ekleri çoğullarda değişmediğinden ve Türk dilinde ikil yapılar olmadığından burada sadece Arapçadaki müfret, mu'reb kelimelerin î râbından bahsedilmiş; takdirî î râb, mahallî î râb, harflerle î rab, hazf ile î râb gibi konulara değinilmemiştir.

Müfret isimlerde î râb alametleri zamme, fetha, kesre olmak üzere üç tanedir. Bu üç hareketin kullanıldığı birçok yer vardır. Müfret isimlerde zamme, ref alametidir. *Avâmil* risalesinde merfu kelimeler şu şekilde sıralanmıştır: Fâil, mübtedâ, haber, inne'nin haberi, kâne'nin ismi, cinsini nefyeden lâ'nın haberi ve leyse'ye benzeyen mâ ve lâ'nın ismidir.⁴⁶

Müfret isimlerde fetha, nasb alametidir. Mansûb kelimeler şunlardır: Mefuller, hâl, temyiz, müstesna, inne'nin ismi, kâne'nin haberi, cinsini nefyeden lâ'nın ismi ve leyse'ye benzeyen mâ ve lâ'nın haberidir.⁴⁷

Müfret isimlerde kesre, cer alametidir. Arapçada mecrûr olan iki öge vardır: Bunlardan birisi ism-i mecrûr yani harf-i cerden sonra gelen kelime, bir diğeri ise muzâfün ileyh'tir.⁴⁸

Bu bilgiler genel kurallardır. Görüldüğü üzere hareketlerin cümlelerin öğelerini sınırlamak, işaretlemek dışında ek görevleri bulunmamaktadır. Buna ek olarak Arapçada fâilin her daim merfu olduğu bilinse de bazı yakın ilişkilerden (Kendinden önce harf-i cer gelmesi, isim tamlaması şeklinde gelmesi vb.) dolayı mecrûr olarak da gelebilmektedir.⁴⁹

(er-R`ad 13/43){ كفى بالله شهيدا }

'Şahit olarak Allah yeter.' anlamına gelen bu ayette aslında Allah kelimesi fâildir. Ancak kendisinden hemen önce harf-i cer geldiği için zammeli değil de kesreli okunmuştur yani /i sesiyle işaretlenmiştir. Bazı durumlarda da mansûb gelmesi gereken mefuller mecrûr olarak da gelebilmektedir. Örneğin, meful-ü lehin mansûb olarak gelmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartları taşımazsa kendisinden önce harf-i cer gelmektedir.⁵⁰

فتم الصلاة لا بتغاء وجه الله

'Allah rızası için namaz kıldım.' anlamına gelen bu örnekte de yukarıdakine benzer bir durum söz konusudur. Normalde fethalı okunması gereken 'ابتغاء' kelimesi, kendisinden önce harf-i cer geldiği için mecrûr olarak işaretlenmiştir. Görüldüğü

⁴⁶ İsmail Çelik (ed.), *Mecmû'âtü'n-Nahvi: 'Avâmil, İzhâr, Kâfiye* (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2013), 22-24.

⁴⁷ Çelik, *Mecmû'âtü'n-Nahvi: 'Avâmil, İzhâr, Kâfiye*, 24-26.

⁴⁸ Çelik, *Mecmû'âtü'n-Nahvi: 'Avâmil, İzhâr, Kâfiye*, 26.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Eyup Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 103-104.

⁵⁰ Hâlid el-Zherî, *Şerhu't-Taşrih 'ale't-Tavzîh* (Beyrut: Dârü'l- kütübî'l- ilmiyye, 2000), 1/509-511.

üzere her daim fâil zammeli, meful fethalı gelmez. İşte bu tür durumlarda bu kelimelere mahalli i`râb verilir. Bu durum Türkçede söz konusu değildir.

Arapçada i`râba ayrı bir önem verilir. I`râb alametleri mananın belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu role değinmek için klasik nahiv kitaplarında çok sık geçen bir örneğe yer vermek gereklidir:⁵¹

ما أحسن زيدًا
ما أحسن زيدًا
ما أحسن زيدًا؟

Bu üç cümle incelendiğinde yapısal olarak aynı oldukları, tek farklarının son harflerdeki hareketler olduğu anlaşılmaktadır. Bu hareke farklılıkları üç cümleye de birbirinden farklı anlamlar katmıştır. Örneğin; ilk cümle fiil-i taaccüb-i evvel kalıbıdır; dolayısıyla Zeyd kelimesi fethalı olarak okunur ve cümle “Zeyd ne kadar güzel/hoş!” anlamına gelir. İkinci cümlede ise Zeyd zammelidir ve cümle “Zeyd güzel olmadı/iyilik yapmadı.” olarak çevrilir. Üçüncü cümlede ise Zeyd muzâfün ileyh konumunda olduğundan mecrûr olarak okunmaktadır. Cümle ise “Zeyd’in neyi güzel?” olarak tercüme edilebilir. Görüldüğü üzere 3 farklı harekeden 3 farklı cümle ortaya çıkmıştır. Bu örnekler üzerinden hareketlerin anlamları belirlemedeki önemi açıkça görülmüştür. Buna ek olarak yukarıdaki örneklerde Zeyd kelimesinin hareketi değıştikçe cümledeki konumunun ve dolayısıyla da anlamının değıştiği açıkça görülmektedir.

Harekelerin ve Hâl Eklerinin Örnekler Aracılığı ile Karşılaştırılması

Dilbilimde durum kategorisi bir ismin cümledeki konumuna ve rolüne işaret eder. Dolayısıyla bir ismin sonuna gelen ekler, o ismin cümledeki konumuna, durumuna delalet eder. Örneğin Türkçede yalın halin özneyi, belirtme hâl ekinin ise nesneyi gösterdiğine daha önce değinilmişti. Bu bağlamda Arapçada da zamme faillik, fetha mefullük durumlarına işaret eder.⁵² Bu bölümde hareketlerin ve hâl eklerinin birbirlerine olan benzerlikleri ve farklılıkları örnekler aracılığıyla incelenecektir.

Harekeler ve Hâl Ekleri Arasındaki Benzerlikler

Bu bölümde hâl ekleri ile hareketlerin benzer yönlerine değinilmişti. Arapçada i`râb hareketleri değışince mananın değışmesine benzer bir durum Türk dilinde de vardır. Eklerin manayı nasıl değıştirdiğine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- Gülüşüne dünya-y-ı değışmem. (Belirtme hâli eki)
- Gülüşünü dünya-y-a değışmem. (Yönelme hâli eki)

Bu iki cümle okunduğunda aynı kelimeler kullanılmasına rağmen, sonlarına gelen eklerin farklı olmasından dolayı anlamlarında da farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilk cümlede kişi, dünya ile sevgilisinin gülüşü arasında sevgilisinin gülüşünü

⁵¹ Muhammed b. Yezîd el-Müberred, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdülhâlik Azîme (Beirut: Âlemü'l-kütüb, ts.), 4/173-186.

⁵² Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*, 99.

tercih ederken; ikinci cümlede kişi, dünyayı sevgilisinin gülüşüne tercih etmektedir. Bu duruma Arap dili için aşağıdaki ayet örnek verilebilir:

(et-Tevbe 9/3) { أَنْ اللَّهُ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ }

Allah ve Resûlünün Allah'a ortak koşanlardan uzak olduğunu bildiren bu ayet, birçok âlim tarafından Arap dilinin kurallarının toplanmasının sebebi olarak gösterilmiştir. Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (öl. 911/1505) de *Sebebü vaz'î ilmi'l- Arabiyye* isimli eserinde bunun hikâyesine yer vermiştir.⁵³ Bilindiği üzere Arapçada asıl olan atfın en yakına yapılmasıdır. Bu sebeple ayeti okuyan bazı kişiler bilinçsizce رَسُولُ kelimesini önceki kelimeye atfı yapıp mecrûr olarak okumuşlardır ancak bu şekilde yapılan bir okumada Allah'ın Peygamber efendimizden uzak olduğu anlamı çıkar ki bu anlam caiz değildir. Bu kelime merfu olarak okunduğunda ise mübteda veya بَرِيءٌ kelimesindeki gizli zamire matuf⁵⁴ olabileceği söylenmiştir ki bu durum ayetin verdiği mesaja daha uygundur.

Bazı durumlarda ekler veya hareketler cümlelerin manasını değiştirmezler sadece kelimenin cümledeki görevini değiştirir. Türkçede buna aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Ev-de-y-im. (Bulunma hâli)
- Ev-e girdim. (Yönelme hâli)

Yukarıdaki cümleleri kullanan kişi, her iki cümlede de 'ev' kelimesine farklı ekler verse de aslında mana olarak evin içerisinde olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Ancak kişi bu durumu ilk cümlede bulunma hâli eki ile ifade ederken, ikinci cümlede ise yönelme hâli ekini kullanmayı tercih etmiştir. Bu sebeple de ev kelimesinin cümledeki görevi de değişmiştir. İlk cümlede yüklem konumunda gelmişken; ikinci cümlede ise dolaylı tümleç görevindedir.

Buna ise Arapçadan fiil-i taaccüb-i evvel ve sâni kalıpları örnek verilebilir:

ما أحسن محمدا.
أحسن بمحمد.

Bu iki cümlelerin genel olarak manası incelendiğinde, bu cümleleri kuran kişinin, Muhammed'in ne kadar güzel olduğuna vurgu yapmak istediği anlaşılmaktadır ancak Muhammed ismi ilk cümlede fetha hareketi alıp, mansûb halde gelirken; ikinci cümlede kesre alıp, mecrûr halde gelmiştir. Cümle içerisinde محمد kelimesinin hareketler dolayısıyla görevi değişse de cümlelerin anlamında önemli bir değişiklik söz konusu olmamıştır.

Cümlelerde manaların tam olarak anlaşılabilmesi için hareketlere ve hâl eklerine ihtiyaç vardır. Türkçe üzerinden örnek verilecek olunursa; birisi "Ahmet ev gitti." derse manada kapalılık meydana gelir. Ahmet'in ev-e mi gittiği yoksa ev-den mi gittiği tam olarak anlaşılabilir. Buna ek olarak da eklerin düşüşü ile cümlelerin de fesahatinin kaybolduğu gözlemlenmiştir. Arapçada da hareketlerin hafzedilmesinin mana karışıklığına yol açtığı bazı durumlar vardır. Örneğin, kişi "ضرب أحمدُ يزيدُ" dediğinde döven kişinin Yezid mi yoksa Ahmed mi olduğu anlaşılmamaktadır.

⁵³ Celâlüddîn Abdurrahmân es-Süyûtî, *Sebebü vaz'î ilmi'l- Arabiyye* (Beyrut/Şam: Dârü'l-hicra, ts.), 30.

⁵⁴ Sabrî Abdülazîm vd., *İ'râbü'l-Kur'ân-i'l-Kerîm* (Tanta: Dârü's-sahabeti li't-türâs, 2006), 2/842.

Verilecek uygun hareketlerle mana açık hale gelecektir. Bu bağlamda Akşit şöyle demiştir:

“Arapça sözdiziminde ismin özne konumunda iken “u / ü” sesi ya da işaretliyle belirtilmesi onu “a / e” sesiyle işaretlenen nesne konumundaki isimden ayırt etmek içindir. Özne ve nesne farklı seslerle işaretlenmediği takdirde cümlenin öğeleri birbiriyle karışır ve anlam belirsizleşir.”⁵⁵

Eklerin önemine dair, Hafız Murat’ın seslendirdiği “Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere” isimli türküden bir örnek verilebilir. Bu türküde “*Getir, el basayım kalamullahı*”⁵⁶ ifadesi geçmektedir. Bu cümle incelendiğinde ‘kalamullah-ı’ ifadesinin aslında ‘getir’ fiili ile ilişkili olduğu anlaşılır. Eğer türküyü söyleyen kişi ‘kalamullah-a’ deseydi o zaman bu ifade ‘el basayım’ fiili ile ilişkilendirilirdi.

Görüldüğü üzere Türkçede hâl ekleri, Arapçada ise i`râb hareketleri mananın belirlenmesinde ve anlam karışıklığının önlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Hâl ekleri, kelimenin cümledeki görevini sınırlasa da tam mananın anlaşılması için yükleme sorulması gereken bazı sorular da bulunmaktadır. Bu sorulara cümlenin öğeleri kısmında değinilmiştir. Buna benzer bir durum hareketlerde de vardır. Bilindiği üzere her üç hareke de tek bir öğeye delalet etmemektedir. Örneğin, fetha hareketini meful aldığı gibi hal ve temyiz de alabilmektedir. Bu durumda fethanın tam olarak hangi öğeye delalet ettiğini bulmak için cümlede inceleme yapılması gerekmektedir.

Genel olarak bakıldığında Arapçada müfret bir fail eğer mebni değilse zamme yani u/ü sesi ile işaretlenirken; Türkçede özne yalın hâlde gelmektedir. Arap dilinde mefuller fetha yani a/e sesi ile hareketlenirken; Türkçede mefulün karşılığı olabilecek tümleçler ve nesnelere farklı hâl eklerini alabilmektedir. Nesnelere ilgili ise özel bir durum söz konusudur. Belirtisiz nesne her daim yalın hâlde gelirken, belirtili nesne ise belirtme hâli eki almaktadır. Buna ek olarak nasıl ki Arapçada her harf-i cerin ve mefulün ilişkili olduğu bir fiil varsa Türkçede de tümleçlerin ve nesnelere ilişkili oldukları fiiller vardır. Yukarıda zikredilen “Getir, el basayım kalamullahı” ifadesi bunun güzel bir örneğidir.

Harekeler ve Hâl Ekleri Arasındaki Farklılıklar

Harekeler ve hâl ekleri arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da bulunmaktadır. İlk farklılık sayılardadır. Nitekim, Türkiye Türkçesinde yedi hâl eki varken; Arapçada bunun karşılığı olabilecek üç hareke bulunmaktadır. Bu üç hareketin yanı sıra Arap dilinde Türkçede yer almayan mahallî i`râb, harflerle i`râb gibi i`râb alametleri de bulunmaktadır.

Türk dilinde yedi durum kategorisi yedi öğeye işaret etmektedir. Arap dilindeki müfret mu`reb kelimelerin alameti olan üç hareke 23 öğeye işaret etmektedir. Zamme

⁵⁵ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*, 100.

⁵⁶ “Hafız Murat- Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere”, haz. Hafız Murat Kasetçilik, Mihrimah Sanat Evi Youtube (21 Kasım 2019), 2.38-2.45.

harekesi Avâmîl risalesine göre sekiz ögeye, fetha 13 ögeye ve kesre ise iki ögeye işaret etmektedir.

Harekeler ile hâl ekleri arasındaki farklılıklardan bir tanesi de Türkçenin sondan eklemeli bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. Arap dilinde hareke alan bir kelime başka bir ek/işaret alamazken; Türkçede bir kelime hâl eki aldıktan sonra başka ekler de alabilmektedir.

Bilindiği üzere Arapçada konuşma sırasında düşürülen harekeler bazı durumlarda konuşan kişinin fesahatine zarar vermeyebilir ancak Türkçede kişi konuşurken hâl eklerini düşürürse bu Türkçenin fesahatine zarar verir. Eğer Türkçe konuşan birisi ‘Ali okul- ayrıldı.’ şeklinde bir cümle kurarsa güzel bir Türkçe kullanmamış olur. Ancak Arapçada durum böyle değildir. Kişi “ضرب أحمد يزيد” cümlesini kurduğunda yani son harekeleri telaffuz etmediğinde bu durum fesahate zarar vermez.

Sonuç

Bu çalışmada hâl ekleri ve î râb harekeleri incelenmiş ve aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hâl eklerine en çok benzeyen î râb alametlerinin harekeler olduğu anlaşılmış ve bundan dolayı konuyu uzatmamak adına diğer alametlere yer verilmemiştir. Türkçedeki eklerin ve Arapçadaki harekelerin birbirleri ile benzerlikleri incelendiğinde ilk olarak; her ikisinin de ismin durum kategorilerine işaret ettiği öne çıkmıştır. Bu açıdan benzerlikleri incelendiğinde, Arapçada î râb harekelerinin kelimenin cümle içerisindeki konumuna işaret ettiği gibi hâl eklerinin de aynı şekilde kelimenin cümle içerisindeki konumunu vurguladıkları gözlemlenmiştir. Buna göre nasıl ki fetha, mefula işaret eden bir hareke olarak biliniyorsa; yükleme hâli eki de belirtili nesneye işaret eden bir ek olarak bilinmektedir. Failler, Arapçada zamme harekesi ile işaretlenirken; Türkçede özne ve belirtisiz nesnelere her daim yalın halde bulunmaktadır.

Türkçedeki hâl eklerinin ve Arapçadaki harekelerin benzerlikleri bağlamında ikinci olarak önem kazanan bir diğer konu; her ikisinin de cümle içerisinde manayı değiştirmeleridir. Ayrıca bu kapsamda sadece kelimelerin görevlerini değiştirdiği durumlar olduğu da gözlemlenmiştir. Hâl eklerinin ve harekelerin benzerliklerinin üçüncüsü ise cümlenin manasını sınırlamalarına rağmen, bu mananın tam olarak anlaşılması için başka karinelere ihtiyaç duymalarıdır.

Türkçedeki hâl eklerinin ve Arapçadaki î râb harekelerinin farklılıkları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki harekelerin ve eklerin sayıları ile ilgilidir. Nitekim Arapçada harekeler fetha, zamme ve kesre olmak üzere üç taneyken; Türkçede hâl ekleri yedi tanedir. Hâl ekleri ile harekeler arasındaki ikinci fark Türkçenin sondan eklemeli bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim yalın hâlde bulunan bir isim başka hâl eki almasa da çoğul eki, iyelik eki gibi ekler alabilmektedir, ancak Arapçada son harf eğer zamme harekesi aldıysa bunun üzerine açıktan başka bir hareke daha alması mümkün değildir. Ancak mahallen başka bir î râb alma ihtimali vardır. Üçüncü fark ise fesahatle alakalıdır. Arapçada konuşma anında düşen î râb harekelerinin

kişinin fesahatine zarar vermeyebileceği görülmüşken; Türkçede ise hâl eklerinin konuşma anında düşürülmesinin dilin fesahatine zarar verdiği görülmüştür.

Kaynakça | References

- Abdülazim, Sabrî vd. *İ râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 4 Cilt. Tanta: Dârü's-sahâbeti li't-türâs, 2006.
- Akşit, Eyup. *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim-Anlam*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Âdem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/358-363. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Çelik, İsmail (ed.). *Mecmû'âtü'n-Nahvi: `Avâmil, İzhâr, Kâfiye*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 3. Baskı., 2013.
- Demircan, Ahmet. "Dillerin Sınıflandırılması Ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri". Academia. 2007. Erişim 07 Ağustos 2022. https://www.academia.edu/20087192/Dillerin_S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri". *Dil Araştırmaları* 12/12 (01 Haziran 2013), 17-22.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009.
- Ezherî, Hâlid b. Abdullah. *Şerhu't-Taşrîh `ale't-Tavzîh*. Beyrut: Darü'l- kütübi'l- ilmiyye, 2000.
- Işık, Cemal. "Arapça ile Türkçe Arasındaki Temel Farklılıklar". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2015), 119-146.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Müberred, Muhammed b. Yezîd. *el-Muktedab*. thk. Muhammed Abdülhâlik Azîme. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, ts.
- Rezaei, Mehdi. "Avrasyatik Dil Teorisi Bağlamında Türkçe ve Farsçanın Konumu". *Türkbilig* 25 (01 Ocak 2013), 27-38.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *Sebebü vad'i ilmi'l- `Arabiyye*. Beyrut/Şam: Dârü'l-hicra, ts.
- "Cümlenin Öğeleri | Türk Dili ve Edebiyatı". Erişim 16 Haziran 2022. <https://www.turkedebiyati.org/cumlenin-ogeleri/>
- "Hafız Murat- Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere". haz. Hafız Murat Kasetçilik. Youtube: Mihrimah Sanat Evi. Yayın Tarihi 21 Kasım 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=md1hy-6lnqk>
- Türkçe öğretmenim. "İsmin Hâlleri". 31 Ocak 2017. Erişim 29 Haziran 2022. <https://turkceogretmenim.wordpress.com/2017/01/31/ismin-halleri/>

“İsmin Hâlleri ve Hâl-Durum Ekleri | Türk Dili ve Edebiyatı”. Erişim 29 Haziran 2022.
<https://www.turkedebiyati.org/ismin-halleri-durumlari-hal-ekleri/>

Güncel Türkçe Sözlük. “Meful”. Erişim 16 Şubat 2023.
<https://sozluk.gov.tr/?kelime=meful>

Tetkik

Yıl 2024 | Sayı 5

Türk-İslam Kültürü Dergisi

tetkik.okuokut.org

Tetkik Dergisi Yayın Politikası

Hakkında

Tetkik (ISSN: 2822-3322), Oku Okut Derneği tarafından Oku Okut Yayınları kapsamında, 2022 yılında yayımlanmaya başlayan hakemli bir e-dergidir. *Tetkik* dergisi Türk-İslam kültürünün araştırılması, incelenmesi, belgelenmesi ve korunmasıyla ilgili araştırmaları kapsar. *Tetkik* dergisinin amacı, Türk-İslam kültürüyle ilgili Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış özgün araştırma makalesi ve kitap incelemesi türlerindeki çalışmalarını yayımlayarak ulusal ve uluslararası düzeyde bu alandaki bilginin artmasına ve paylaşımına katkıda bulunmaktadır. *Tetkik* dergisinin hedef kitlesi, Türk-İslam kültürü alanında araştırmalarını sürdüren profesyoneller ile bu alana ilgi duyan öğrenciler, okurlar ve kurumlardır. *Tetkik*, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. *Tetkik* dergisinde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir. *Tetkik*; açık erişimli, gayri ticari bilimsel yayıncılığı benimsemiştir. *Tetkik* dergisinde yayımlanan makaleler, yazarı tarafından üniversitesinin kurumsal arşivinde, konulu arşivlerde veya istenilen diğer arşivlerde ambargo süresi olmaksızın erişime açılabilir. *Tetkik*, Crossref üyesidir. Yayımlanan tüm makalelere, kalıcı makale tanımlayıcısı olarak DOI atanır (DOI Ön Ek: 10.55709/*Tetkik*dergisi). *Tetkik*, makalelerin kaynakçasını açık erişim olarak sunarak Open Citations I4OC inisiyatifini desteklemektedir. Böylece yayınlarımıza herkes ücretsiz olarak hemen erişebilir.

Amaç

Tetkik dergisinin amacı, Türk-İslam kültürüyle ilgili Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış özgün araştırma makalesi ve kitap incelemesi türlerindeki çalışmalarını yayımlayarak ulusal ve uluslararası düzeyde bu alandaki bilginin artmasına ve paylaşımına katkıda bulunmaktadır.

Kapsam

Tetkik dergisi Türk-İslam kültürünün araştırılması, incelenmesi, belgelenmesi ve korunmasıyla ilgili araştırmaları kapsar.

Konu Kategorisi

Sosyal Bilimler: Alan Araştırmaları/Türk-İslam Kültürü Araştırmaları

Beşeri Bilimler:

Tarih/Türk-İslam Tarihi

Edebiyat/Türk İslam Edebiyatı

Felsefe/Türk-İslam Felsefesi

Müzik/Türk-İslam Müziği

Din/İslam Araştırmaları

Bilim Alanı

Türk Dili ve Edebiyatı, Türk İslam Edebiyatı, Türk İslam Tarihi, Türk İslam Sanatları, Türk İslam Müziği, Türk İslam Felsefesi, Türk İslam Toplumu, Türk İslam Toplumunda Eğitim

Anahtar Kelimeler

Türk Dünyası, Türk-İslam Kültürü, Türk-İslam Sentezi, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk-İslam Edebiyatı, Türk Halk Kültürü, Türk Halkları, Türk Kültürü, Türk Mitolojisi, Türk Mizahı, Türk-İslam Tarihi, Türk-İslam Eserleri, Türk Tiyatrosu, Türk-İslam Sanatları, Türk-İslam Musikisi, Türk-İslam Felsefesi, Türk-İslam Kültür Varlıkları, Türkçe El Yazmaları, Dil ve Kültür, Din ve Kültür, Kültür Politikası, Kültür Tarihi, Kültürel Yaşam, Kültürel Asimilasyon, Popüler Kültür

Yayın Periyodu

Tetkik dergisi, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır.

Hedef Kitle

Tetkik dergisinin hedef kitle, Türk-İslam kültürü alanında araştırmalarını sürdüren profesyoneller ile bu alana ilgi duyan öğrenciler, okurlar ve kurumlardır.

Telif Hakkı

Tetkik dergisinde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir. Yazarlar gönderdikleri fikri eserin, *Tetkik* tarafından Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayımlanmasına izin verirler.

Ücret Politikası

Tetkik dergisinin tüm giderleri Oku Okut Yayınları tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayımı ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayım için kabul edilen makaleler için hiçbir ad altında işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Yayın İlkeleri

- ❖ Orijinal, yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.
- ❖ Makale kelime sınırlaması bulunmamaktadır.
- ❖ Makaleler, İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak hazırlanmış olmalıdır.
- ❖ Makaleler, elektronik aramayı kolaylaştırmak için 150-250 kelimelik özet ve 5-8 arası anahtar kelime içermelidir.
- ❖ Derginin tüm giderleri Yayıncı tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayımı ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayım için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.
- ❖ Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez, yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.
- ❖ Bu dergi, incelenmeye sunulan çalışmalarda intihal olup olmadığını kontrol eder.

Açık Erişim

Açık Erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayıcılar için önemlidir.

Oku Okut Yayınları, Budapeşte Açık Erişim Deklarasyonu'nu imzalamıştır.

<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation>

http://www.budapestopenaccessinitiative.org/list_signatures/

Tetkik dergisi, Yeşil Yol Açık Erişim ile Altın Yol Açık Erişimi desteklemektedir. Yeşil Yol Açık Erişim/Green Open Access: Açık erişimin bu çeşidi, yazarların kendi çalışmalarını kendileri veya fon sağlayıcıları tarafından kontrol edilen bir web sitesinde veya bağımsız bir platformda arşivlemelerine olanak tanır. Makalenin arşivlenen versiyonu yayımlanan nihai metin olabilir veya olmayabilir. Açık Erişim Altın Yolunun aksine, bazı dergiler altı ila on iki ay arasında değişebilen bir ambargo süresi talep edebilmektedir. *Tetkik* dergisinde yayımlanan makaleler, yazarı tarafından Üniversitesinin kurumsal arşivinde, konulu arşivlerde veya diğer her türlü arşivde ambargo süresi olmaksızın erişime açılabilir. Böylece bu yayına herkes ücretsiz olarak hemen ulaşabilir. Altın Yol Açık Erişim/Gold Open Access: Açık erişimin bu çeşidinde makaleler, Creative Commons Lisansları (CC) kapsamında lisanslanmıştır; bu, diğer kişilerin bunlara dayalı olarak kendi çalışmalarını oluşturabilmeleri için özgürce dağıtılabileceği ve paylaşılabilirliği anlamına gelmektedir. Telif hakkı genellikle yazarlarındır. Açık erişim yayınlar, ücret ödenerek erişilebilen makalelerle hakem süreci gibi aynı iş akışını izler, tek fark bu tür yayınların içeriğine ücretsiz erişim sağlanmasıdır. Bir yayının kalitesiyle bu yayına erişim şekli arasında bir ilişki yoktur. Açık erişim veya ücretli olması, o yayının kaliteli veya kalitesiz olduğunu göstermez. Yayının kalitesi, editöryal süreçlerin ve hakem incelemesinin kalitesine bağlıdır.

	Altın Yol Açık Erişim	Yeşil Yol Açık Erişim
Seçenekler	Açık erişimli bir dergide veya açık erişimi destekleyen bir dergide yayınlayın.	Makalenize URL bağlantısı verin. Açık arşiv içeren bir dergi seçin. Makalenizin bir sürümünü kendi kendinize arşivleyin.
Erişim	Genel erişim, yayınlanan makaleye yöneliktir. Yayın anında hemen erişim sağlanır.	Makalenizin bir sürümüne ücretsiz erişim. Zaman gecikmesi uygulanabilir (ambargo süresi).
Ücret	Açık erişim ücreti istenmesi hâlinde yazar tarafından veya yazar adına, örneğin kurumları veya finansman kuruluşları tarafından ödenir.	Yayın masrafları istenmesi hâlinde bu ücretler kütüphane abonelikleri tarafından karşılandığından yazar tarafından herhangi bir ücret ödenmez.
Kullanım	Yazarlar ticari ve ticari olmayan kullanıcı lisansı arasında seçim yapabilir.	Yazarlar, makalelerini çok çeşitli amaçlar için yeniden kullanma hakkını saklı tutar.

Tetkik dergisinde yayımlanan makaleler, Creative Commons Atıf-Gayrı Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında açık erişim olarak yayımlanır. *Tetkik*, 2022 yılında yayımladığı ilk sayısından itibaren tüm akademik makaleleri CC BY-NC 4.0 lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Oku Okut Yayınları, açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır.

OAI: <https://tetkik.okuokut.org/tetkik/oai>

OAI-PMH Registration Record: <https://www.openarchives.org>

CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

CC BY-NC 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>

Lisans şartları yerine getirildiği sürece, lisans sahibi aşağıda belirtilenleri iptal edemez. Özgürce sunular yapılabilir:

Paylaş: Eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz.

Uyarla: Karıştır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et.

Yalnız şu şartlara uyulmalıdır:

Atıf: Uygun referans vermeli, lisansa bağlantı sağlamalı ve değişiklik yapıldıysa bilgi vermelisiniz. Bunları uygun bir şekilde yerine getirebilirsiniz fakat bu, lisans sahibinin sizi ve kullanım şeklinizi onayladığını göstermez.

Gayri Ticari: Bu materyali ticari amaçlarla kullanamazsınız.

Ek sınırlamalar yoktur: Lisansın sağladığı izinlerin kullanımını kanunen kısıtlayacak yasal koşullar ya da teknolojik önlemler uygulayamazsınız.

Arşiv Politikası

Tetkik dergisinde yayımlanan makaleler LOCKSS ve CLOCKSS'da dijital olarak arşivlenir. Ayrıca yayımlanan makaleler, yazarı tarafından çalıştığı üniversitenin kurumsal arşivinde (DSpace, AVESIS vb.), konulu arşivlerde veya diğer her türlü arşivde ambargo süresi olmaksızın erişime açılabilir. Böylece bu yayına herkes ücretsiz olarak hemen ulaşabilir.

Tetkik (e-ISSN: 2822-3322) dergisinin yayıncısı Oku Okut Yayınları, araştırma sonuçlarının yayılmasını destekleme politikasına uygun olarak arşiv politikasını duyurmaktan memnuniyet duyar:

- ❖ Oku Okut Yayınları, yazarlara, bir makalenin kendi kendine arşivleme (yazarın kişisel web sitesi) ve/veya yayımlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için bir makalenin (yayıncı pdf) nihai yayımlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir.
- ❖ Yazarlar, makalelerini halka açık ve/veya ticari konu tabanlı arşivlerde kendi kendilerine arşivleyebilirler. Ambargo süresi yoktur ancak yayımlanan kaynak belirtilmeli ve dergi ana sayfasına veya makalelerin DOI'sine bir bağlantı ayarlanmalıdır.
- ❖ Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilir.
- ❖ Oku Okut Yayınları, makalelerin tüm sürümlerine izin verir (Gönderilen sürüm, kabul edilmiş versiyon, yayımlanmış versiyon) ambargo olmaksızın yazarın tercih ettiği bir kurumsal veya başka bir arşivde saklanacaktır.
- ❖ *Tetkik* dergisi, kalıcı arşivler oluşturulmasına izin vermek için LOCKSS sistemi kullanmaktadır. Stanford Üniversite Kütüphanelerine dayanan LOCKSS Programı, kütüphanelere ve yayıncılara kalıcı ve yetkili sayısal içeriğe erişimi sağlamak için ödüllü, düşük maliyetli, açık kaynak dijital koruma araçları sunar. LOCKSS Programı, “çok sayıda kopyanın güvenliğini sağlama” ilkesi üzerine kurulmuş, kütüphanenin liderliğindeki bir dijital koruma sistemidir. LOCKSS Programı, açık kaynaklı uç uca dijital koruma yazılımı kullanarak kütüphaneleri geliştirir ve destekler.

Dergide Yayınlanan Versiyon

Yayın Türü: Açık Erişim

OAI: <https://tetkik.okuokut.org/tetkik/oai>

LOCKSS: <https://tetkik.okuokut.org/tetkik/gateway/lockss>

CLOCKSS: <https://tetkik.okuokut.org/tetkik/gateway/clockss>

RSS: <https://tetkik.okuokut.org/tetkik/gateway/plugin/WebFeedGatewayPlugin/rss2>

Ambargo Süresi: Ambargo süresi yoktur.

Açık Erişim Lisansı: CC BY-NC 4.0

Telif Hakkı Sahibi: Yazar(lar) telif hakkını korur.

Arşiv Yeri: Kurumsal Arşiv, Crossref, Dergi Web Sitesi, Kurumsal Site, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

Politika Koşulları: Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır. DOI ile yayıncı sürümüne bağlanmalıdır.

Hakem Süreci Sonunda Kabul Edilen Versiyon

Ambargo Süresi: Yok

Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi, Kurumsal Site, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

Telif Hakkı Sahibi: Yazar(lar) telif hakkını korur.

Dergiye Gönderilen İlk Metin

Ambargo Süresi: Yok

Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi, Kurumsal Site, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

Oluşturulma: 20 Mart 2022

Güncellenme: 04 Nisan 2022

Araştırma ve Yayın Etiği

Tetkik dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. *Tetkik*, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştay Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

- Basın Kanunu, www.mevzuat.gov.tr
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr
- Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, www.yok.gov.tr
- Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri, <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>
- Türkiye Editörler Çalıştay Kararları, www.editorlercalistayi.com

İncelenmeye sunulan çalışmalarda intihal olup olmadığını iThenticate yazılımı kullanılarak kontrol edilir. Benzerlik oranının %15'ten az olması beklenir. Benzerlik oranında asıl ölçü, yazarın atıf yapma ve alıntılama kurallarının uymasıdır. Benzerlik oranı %1 görüldüğü hâlde atıf ve alıntı usulünce yapılmamışsa yine intihal söz konusu olabilir. Bu açıdan atıf ve alıntı kuralları yazar tarafından bilinmeli ve dikkatlice uygulanmalıdır: www.isnadsistemi.org

Atıf/Dolaylı Aktarma: Bir kaynaktaki düşünce, tartışma veya tespite atıf yapılıyorsa ve atıf yapılan görüş atıf yapan araştırmacının kendi kelimeleri ile satıra dökülüyorsa cümlelerin sonuna dipnot işareti (!) konulmalıdır. Yapılan atıf, eserin belli bir sayfasına ya da sayfa aralığına ise sayfa numarası verilmelidir. Şayet çalışmanın tümüne bir atıf varsa yani okuyucunun çalışmanın tümünü incelemesini gerektirecek bir boyutta atıf yapılmışsa dipnotta “Bu konuda bk.”, “Bu görüş ile ilgili bk.”, “Bu tartışma hakkında bk.” veya sadece “bk.” ifadesinden sonra kaynak belirtilmelidir.

Alıntı/İktibas: Eğer müracaat edilen kaynaktan ilgili kısım aynen, noktası ve virgüline dokunulmadan, olduğu gibi alınıyorsa alıntılanan kısım “çift tırnak içinde verilir” ve sonuna dipnot numarası¹ verilerek kaynağı belirtilir. Doğrudan alıntılanan metin içerisinde var olan alıntılar ise ‘tek tırnak’ kullanılarak yazılır. Doğrudan alıntılanan kısım üç satırdan uzun ise (kırk kelimedenden fazla ise) ayrı bir paragraf hâlinde gösterilir. Uzun alıntılarının ana metinden ayırt edilmesi için normal metin boyutundan bir küçük yazı tipi boyutunda ve paragrafın tamamının soldan satır başı hizasında girintili olarak yazılması tercih edilmelidir. Doğrudan aktarılan metinde, anlamı değiştirmemek şartıyla, bazı kelime, cümle ve paragraflar çıkarılabilir. Çıkarılan kısımların yerine üç nokta (...) konulur. Bir kaynaktan aynen alıntılanan kısmın “çift tırnak” içine alınmadan yazılması ve sadece sonunda kaynağın yazılması ile yetinilmesi doğru olmaz. Bu kurallara uyulmadığı takdirde yazar, yayın etiği ihlali (İntihal/Plagiarism) suçlamasına muhatap olabilir.

İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık, veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kural dışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

İntihal: Başkalarının fikirlerini, metodlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmaktır.

Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermektir.

Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmektir.

Tekrar Yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirilmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmaktır.

Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmaktır.

Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmektir.

Diğer Etik İhlali Türleri: Destek alınarak yürütölen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmaktır (YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8).

İntihali Öneleme

Okuyucu *Tetkik* (ISSN 2822-3322) dergisinde yayınlanan bir makalede önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editoryal içerik ile ilgili herhangi bir şikâyeti (intihal, yinelenen makaleler vb.) olduğu zaman tetik@okuokut.org adresine e-posta göndererek şikayette bulunabilir. Gelişmemiz için fırsat sağlayacağından şikâyetleri memnuniyetle karşılız, hızlı ve yapıcı bir şekilde geri dönuş yapmayı amaçlarız.

Çıkar Çatışması

Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirimi makalenin sonunda “Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest” başlığı altında belirtmelidirler. Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar. Editörlerin, yazarlarla kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması da olmamalıdır.

Makale Değerlendirme Politikası

- ❖ Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.
- ❖ Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak taranır.
- ❖ İntihal kontrolünden sonra uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir.
- ❖ Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme çift taraflı kör hakemlik ile değerlendirmeye gönderilir.
- ❖ Yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekteştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında Yayın Kurulu tarafından verilir.
- ❖ Makale gönderiminden yayınına kadar ortalama 22 hafta beklemek gerekir.

Yazarların Sorumlulukları

- ❖ Yazar, araştırma ve yayın eğitime uymalıdır.
- ❖ Yazar, aynı çalışmayı birden fazla dergide yayımlamaya teşebbüs etmemelidir.
- ❖ Yazar, makalenin yazımında istifade ettiği eserleri eksiksiz olarak kaynakçada belirtmelidir.

Editörün Sorumlulukları

- ❖ Editör yazıları yazarların etnik kökeni, cinsiyeti, vatandaşlığı, dini inancı veya siyasi düşüncesine bakmaksızın bilimsel içerik açısından değerlendirir.
- ❖ Editör, yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift-kör hakem değerlendirmesini yapar ve gönderilen makalelerle ilgili tüm bilgilerin yayınlanmadan önce gizli tutulmasını sağlar.
- ❖ Editör, hakemlere yazıların gizli bilgi olduğunu ve bunun ayrıcalıklı bir etkileşim olduğunu bildirir. Hakemler ve yayın kurulu, yazıları başka kişilerle tartışamaz. Hakemlerin anonimliği sağlanmalıdır. Belirli durumlarda editör, belirli bir noktayı netleştirmek için bir hakemin incelemesini diğer hakemlerle paylaşabilir.
- ❖ Yayının içeriğinden ve genel kalitesinden editör sorumludur. Gerektiğinde düzeltme notu yayınlamak veya geri çekme işlemi uygulamak da onun sorumluluğundadır.
- ❖ Editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında herhangi bir çıkar çatışmasına izin vermez. Sadece hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve yazıların dergide yayınlanmasına ilişkin nihai karardan Yayın Kurulu sorumludur.

Hakemlerin Sorumlulukları

- ❖ Hakemlerin araştırma, yazarlar ve/veya araştırma fon sağlayıcıları ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmamalıdır.
- ❖ Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır.
- ❖ Hakemlerin kullandıkları dil ve üslup, yazarı rencide edici olmamalıdır.
- ❖ Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalıdır.
- ❖ Hakemler inceledikleri çalışmada telif hakkı ihlali veya intihal fark etmeleri durumunda bunu editöre bildirmelidir.
- ❖ Bir makaleyi gözden geçirme konusunda kendini yetersiz hisseden veya belirlenen sürede incelemeyi yetiştiremeyeceğini düşünen bir hakem, inceleme sürecinden çekilmelidir.
- ❖ Hakem süreci sırasında hakemlerin şu hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir: Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu? / Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu? / Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı? / Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu? / Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi? / Dil kalitesi yeterli mi?
- ❖ *Tetkik* dergisinde kullanılan “Ön İnceleme Formu”, “Makale Değerlendirme Formu” ve “Kitap İncelemesi Değerlendirme Formu”, dergi web sitesinden incelenebilir: tetkik.okuokut.org

Makale Değerlendirme Süreci: Çift Taraflı Kör Hakemlik

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği onaylanan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir.

Baş Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir.

Hakemler gerekli görürse yazar tarafından değişiklik yapılır. Yayın Kurulu, yazar tarafından düzeltilen metnin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir.

Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecinden çıkarılmasını istemelidir.

Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

Yazara, hakem görüşlerine katılmaması halinde itiraz ve görüşlerini savunma hakkı verilir. Alan editörü, yazar ve hakem arasında, gizliliği koruyarak karşılıklı iletişimi sağlar. Hakem raporlarının ikisi de olumlu ise çalışma, yayımlanmasının değerlendirilmesi teklifi ile Yayın Kurulu'na sunulur. İki hakemden birinin olumsuz kanaat belirmesi halinde çalışma, üçüncü bir hakeme gönderilir. Çalışmalar, en az iki hakemin olumlu kararı ile yayımlanabilir. Hakemlerin inceledikleri metinde tashih yapılmasını istemeleri halinde, ilgili raporlar yazara gönderilir ve çalışmasını tashih etmesi istenir. Tashihin en fazla 10 gün içinde tamamlanması talep edilir. Yazar, Word programında “Değişiklikleri İzle” özelliği açık olacak şekilde tashihlerini yapar veya değişiklikleri kırmızı renk ile belirtir. Tashih ettiği metni alan editörüne sunar. Alan editörü, yazarın metinde kendisinden talep edilen düzeltmeleri yapıp yapmadığını kontrol eder. Kontrol işlemi, en fazla 7 gün içinde tamamlanır. Tashih isteyen hakem, yazarın metinde kendisinden talep edilmiş düzeltmeleri yapıp yapmadığını kontrol eder. Kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır. Hakkında iki hakem tarafından da “yayımlanabilir” kararı verilen çalışmaların yazarlarından makalelerin öz/abstract kısmını 350-400 kelime olacak şekilde genişletilmesi istenir. Hakem sürecinden geçen çalışmalar Türkçe Dil Editörü ve Baş Editör tarafından incelenir ve gerekli ise yazardan tashih istenir. Kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır. Türkçe dil kontrolünden geçen çalışmalar, İngilizce Dil Editörü tarafından incelenir ve gerekli ise yazardan tashih istenir. İngilizce dil editörünün kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır. Teknik, akademik ve dilsel incelemelerden geçen makaleler, Yayın Kurulu'nda incelenerek yayımlanıp yayımlanmayacağı ile yayımlanacaksa hangi sayıya dahil edileceği karara bağlanır. Kurul, oy çokluğu ile karar verir. Eşitlik olması durumunda nihai karar editörün kararı yönünde verilir. Yayın Kurulu tarafından yayımlanması kararlaştırılan çalışmaların dizgi ve mizanpajı yapılarak yayına hazır hale getirilir ve incelenmek üzere yazarına gönderilir. Bu aşama en fazla 15 gün sürer. Yayınlanan tüm makalelere, kalıcı makale tanımlayıcısı olarak DOI atanır. Yayımlanan sayıya ait veri ilgili indekslere 15 gün içinde iletilir.

Ön İnceleme ve İntihal Taraması

Çalışma; dergi yayın ilkelerine, akademik yazım kurallarına ve İSNAD Atıf Sistemi'ne uygunluk açısından editör tarafından incelenir ve iThenticate programı kullanılarak intihal taramasından geçirilir. Ön inceleme en fazla 15 gün içinde tamamlanır. İntihal benzerlik oranının %15'ten az olması gereklidir. Benzerlik oranı %1 görüldüğü hâlde atıf ve alıntı usulünce yapılmamışsa yine intihal söz konusu olabilir. Bu açıdan atıf ve alıntı kuralları yazar tarafından bilinmeli ve dikkatlice uygulanmalıdır:

Atıf/Dolaylı Aktarma: Bir kaynaktaki düşünce, tartışma veya tespite atıf yapılıyorsa ve atıf yapılan görüş atıf yapan araştırmacının kendi kelimeleri ile satıra dökülüyorsa cümlelerin sonuna dipnot işareti (¹) konulmalıdır. Yapılan atıf, eserin belli bir sayfasına ya da sayfa aralığına ise sayfa numarası verilmelidir. Şayet çalışmanın tümüne bir atıf varsa yani okuyucunun çalışmanın tümünü incelemesini gerektirecek bir boyutta atıf yapılmışsa dipnotta “Bu konuda bk.”, “Bu görüş ile ilgili bk.”, “Bu tartışma hakkında bk.” veya sadece “bk.” ifadesinden sonra kaynak belirtilmelidir.

Alıntı/İktibas: Eğer müracaat edilen kaynaktan ilgili kısım aynen, noktası ve virgüline dokunulmadan, olduğu gibi alınıyorsa alıntılanan kısım “çift tırnak içinde verilir” ve sonuna dipnot numarası¹ verilerek kaynağı belirtilir. Doğrudan alıntılanan metin içerisinde var olan alıntılar ise ‘tek tırnak’ kullanılarak yazılır. Doğrudan alıntılanan kısım üç satırdan uzun ise (kırk kelimedenden fazla ise) ayrı bir paragraf hâlinde gösterilir. Uzun alıntıların ana metinden ayırt edilmesi için normal metin boyutundan bir küçük yazı tipi boyutunda ve paragrafın tamamının soldan satır başı hizasında girintili olarak yazılması tercih edilmelidir. Doğrudan aktarılan metinde, anlamı değiştirmemek şartıyla, bazı kelime, cümle ve paragraflar çıkarılabilir. Çıkarılan kısımların yerine üç nokta (...) konulur. Bir kaynaktan aynen alıntılanan kısmın “çift tırnak” içine alınmadan yazılması ve sadece sonunda kaynağın yazılması ile yetinilmesi doğru olmaz. Bu kurallara uyulmadığı takdirde yazar, yayın etiği ihlali (İntihal/Plagiarism) suçlamasına muhatap olabilir (bk. www.isnadsistemi.org).

Alan Editörü İncelemesi

Ön inceleme ve İntihal Taraması aşamasından geçen çalışma, ilgili alan editörü tarafından problematik ve akademik dil-üslup açısından incelenir. Bu inceleme en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

Hakem Süreci (Akademik Değerlendirme)

Alan editörünün incelemesinden geçen çalışma, konu ile ilgili doktora tezi, kitap veya makalesi bulunan en az iki dış hakemin değerlendirmesine sunulur. Hakem süreci, çift taraflı kör hakemlik uygulaması çerçevesinde gizlilik içinde yürütülür. Hakemin incelediği çalışma hakkındaki görüş ve kanaatini ya metin üzerinde belirtmesi ya da online hakem formu üzerinde en az 150 kelimelik bir açıklama ile gerekçelendirmesi talep edilir. Yazara, hakem görüşlerine katılmaması halinde itiraz ve görüşlerini savunma hakkı verilir. Alan editörü, yazar ve hakem arasında, gizliliği koruyarak karşılıklı iletişimi sağlar. Hakem raporlarının ikisi de olumlu ise çalışma, yayımlanmasının değerlendirilmesi teklifi ile Yayın Kurulu'na sunulur. İki hakemden birinin olumsuz kanaat belirmesi halinde çalışma, üçüncü bir hakeme gönderilir. Çalışmalar, en az iki hakemin olumlu kararı ile yayımlanabilir. Kitap ve sempozyum değerlendirmeleri ile doktora tez özetlerinin yayımına, en az iki iç hakemin (ilgili alan editörlerinin ve/veya yayın kurulu üyelerinin) değerlendirmesi sonucunda karar verilir.

Tashih Aşaması

Hakemlerin inceledikleri metinde tashih yapılmasını istemeleri halinde, ilgili raporlar yazara gönderilir ve çalışmasını tashih etmesi istenir. Tashihin en fazla 10 gün içinde tamamlanması talep edilir. Yazar, Word programında “Değişiklikleri İzle” özelliği açık olacak şekilde tashihlerini yapar veya metinde değişiklikleri kırmızı renk ile belirtir. Tashih ettiği metni alan editörüne sunar.

Alan Editörü Kontrolü

Alan editörü, yazarın metinde kendisinden talep edilen düzeltmeleri yapıp yapmadığını kontrol eder. Kontrol işlemi, en fazla 7 gün içinde tamamlanır.

Hakem Kontrolü

Tashih isteyen hakem, yazarın metinde kendisinden talep edilmiş düzeltmeleri yapıp yapmadığını kontrol eder. Kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

Öz ve Abstract Kısmının Genişletilmesi

Hakkında iki hakem tarafından da “yayımlanabilir” kararı verilen çalışmaların yazarlarından makalelerin öz/abstract kısmını 350-400 kelime olacak şekilde genişletilmesi istenir.

Türkçe Dil Kontrolü

Hakem sürecinden geçen çalışmalar Türkçe Dil Editörü ve Baş Editör tarafından incelenir ve gerekli ise yazardan tashih istenir. Kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

İngilizce Dil Kontrolü

Türkçe dil kontrolünden geçen çalışmalar, İngilizce Dil Editörü tarafından incelenir ve gerekli ise yazardan tashih istenir. İngilizce dil editörünün kontrol işlemi, en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

Yayın Kurulu İncelemesi

Teknik, akademik ve dilsel incelemelerden geçen makaleler, Yayın Kurulu'nda incelenerek yayımlanıp yayımlanmayacağı ile yayımlanacaksa hangi sayıya dahil edileceği karara bağlanır. Kurul, oy çokluğu ile karar verir. Eşitlik olması durumunda nihai karar editörün kararı yönünde verilir.

Dizgi ve Mizanpaj Aşaması

Yayın Kurulu tarafından yayımlanması kararlaştırılan çalışmaların dizgi ve mizanpajı yapılarak yayına hazır hale getirilir ve incelenmek üzere yazarına gönderilir. Bu aşama en fazla 15 gün sürer.

DOI Tahsisi

Tetkik dergisi Crossref üyesidir. Yayımlanan tüm makalelere, kalıcı makale tanımlayıcısı olarak DOI atanır (DOI Ön Ek: 10.55709/*Tetkik*dergisi). *Tetkik*, makalelerin kaynakçasını açık erişim olarak sunarak Open Citations I4OC insiyatifini desteklemektedir.

Ulusal ve Uluslararası İndekslere Veri Gönderimi

Yayımlanan sayıya ait veri ilgili indekslere 15 gün içinde iletilir.

Makale Gönderimi

Gönderim sırasında yazardan elektronik ortamda aşağıdaki taahhüt alınır:

- ❖ Bu çalışmayı derginize göndermek için yetkiliyim/ortak yazarlar tarafından yetkilendirildim.
- ❖ Makale orijinaldir, başka bir hakemli dergide resmi olarak yayımlanmamıştır, başka bir dergi tarafından değerlendirmeye alınmamıştır ve mevcut herhangi bir telif hakkı veya diğer üçüncü taraf haklarını ihlal etmemektedir.
- ❖ Makalenin editoryal olarak yayımlanmak üzere kabul edilmesi halinde, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) lisansı altında lisanslanacağını kabul ediyorum/ediyoruz.
- ❖ Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif ve fikri mülkiyet hakları saklıdır. Yazar(lar), telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda yayıncının hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun kendilerine ait olduğunu taahhüt eder(ler).
- ❖ Yazar(lar), makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt eder(ler).

Yazar Rehberi

Tetkik dergisine orijinal, yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış çalışmalar kabul edilir. Makale kelime sınırlaması, bulunmamaktadır.

Makaleler, İSNAD Atıf Sistemine göre hazırlanmış olmalıdır. Bilim dalında, dipnotlu veya metin içi sistemden hangisi yaygın kullanılıyor ise o tercih edilebilir (www.isnadsistemi.org).

Makaleler, elektronik aramayı kolaylaştırmak için 150-400 kelimelik özet ve 5-8 arası anahtar kelime içermelidir.

Derginin tüm giderleri Oku Okut Yayınları tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için hiçbir ad altında işlem ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Makale yayımlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Makale sonunda, kaynakçadan önce, araştırmacıların katkı oranı beyanı, varsa destek ve teşekkür beyanı, çatışma beyanına aşağıdaki tabloya uygun olarak belirtilmelidir. Beyan tablosunu da içeren *Tetkik* dergisi makale Word şablonunu **BURADAN** indirebilirsiniz.

Bireylerden ölçek, anket, mülakat ve diğer veri toplama araçları kullanılarak veri toplanması gereken çalışmalar/makaleler için alınması zorunludur. Kurul onayı aşağıdaki etik beyan tablosunda ilk sayfasında kurul adı, tarih ve sayı numarası ile belirtilmelidir. Makalenin yöntem kısmında veri toplama başlangıç ve bitiş tarihleri yazılmalıdır. Onay belgesi sisteme ek dosya olarak eklenmelidir.

İntihal Taraması	Bu makale intihal taramasından geçirildi.
Plagiarism Detection	This paper was checked for plagiarism.
Yayın Etiği	<i>Tetkik</i> dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. Ayrıca Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan uluslararası etik yayıncılık ilkelerini benimsemiştir. Dergimiz Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri'nde açıklanan yönergelere de tabidir.
Publication Ethics	<i>Tetkik</i> is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Finansman	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Grant Support	The author(s) declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Conflict of Interest	The authors have no conflict of interest to declare.
Yazarların Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%55), Yazar-2 (%45) Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50) Veri Analizi: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40) Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%90), Yazar-2 (%10)
Authors Contributions	Conceiving the Study: Author-1 (%55), Author-2 (%45) Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50) Data Analysis: Author-1 (%60), Author-2 (%40) Submission and Revision: Author-1 (%90), Author-2 (%10)
Etik Komite Onayı Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının ... tarihli ... sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelere bağlı kalınmıştır.
Ethical Approval	An application for ethical approval was made to University Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered dated ...2022. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.
Açık Erişim Lisansı	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
Open Access License	This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License
Telif Hakkı	Yazar(lar)
Copyright	Author(s)

Makale Yazım Kuralları

Genel kural olarak dipnotlarda eser künye bilgileri *virgül* (,) ile kaynakçada ise *nokta* (.) işareti ile ayrılır. İki yazar isminin arasında, öncesi ve sonrasında boşluk bırakılarak “tire/kısa çizgi işareti (-)” kullanılır.

Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 4. Basım, 2015), 55.

Aynı yazarın aynı dipnotta birden fazla çalışması peş peşe kaynak olarak belirtilecekse ikinci ve sonraki eserin “Yazar Adı Soyadı” alanına “a.mlf.” (aynı müellif) kısaltması kullanılır.

Sönmez Kutlu, *Türklerin İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri* (Ankara: TDV Yay., 2010), 56; a.mlf., “İlk Mürcîî Metinler ve Kitâbü'l-İrcâ”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (1997), 317-331.

Yazar, editör, çevirmen vb. üç veya daha fazla ise dipnotta ilkinin adı ve soyadına yer verildikten sonra “vd.” kısaltması kullanılır. Kaynakçada ilkinin “Soyadı, Adı” belirtildikten sonra vd. kısaltması yazılır. Kaynakçada vd., ts. gibi sonu nokta ile biten kısaltmalardan sonra ikinci bir nokta kullanılmaz. Birden fazla esere atıf yapılırken iki eserin künye bilgileri noktalı virgülle (;) ayrılır.

Yazar soyadı, *yayın adı*, sayfa; Yazar soyadı, *yayın adı*, sayfa.

Sayfayı ifade etmek üzere “s.” kısaltması kullanılmaz. Cilt numarası, “C” kısaltması kullanılmadan yazılır. Cilt ve sayfa numarası arasında eğik çizgi (/) kullanılır.

Akûn, “Âlî Mustafa Efendi”, 2/416.

Cilt numarasının belirtilmesinde Romen rakamı kullanılmaz:

❑ Hatalı Kullanım: V/11 ❑ Doğru Kullanım: 5/11

Makale atıflarında dergi cilt ve sayı numarası arasında eğik çizgi (/) kullanılır.

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 19/1 (Haziran 2015), 23.

Eserin basım sayısı, “bs.” kısaltması kullanılmadan “8. Basım” şeklinde açık olarak yazılır. Bu bilgi kaynakçada basım tarihinden önce belirtilir.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Eser isimleri (Kitap, Dergi, Ansiklopedi, Sözlük, Yazma Eser, Tez, Rapor, Gazete vb.) eğik yazılır ve “age.” veya “agm.” şeklinde kısaltılmaz. Bunun yerine eser başlığı uygun şekilde kısaltılarak kullanılır.

Ebû İshâk İbrâhim ez-Zâhid es-Saffâr, *Telhîşü'l-edille li-kavâ'idî't-tevhîd*, thk. Angelika Brodersen (Beyrut: el-Ma'hedü'l-İlmânî li'l-Ebhâsi'l-Şarkıyye, 2011), 2/143.

Saffâr, *Telhîşü'l-edille*, 2/143.

Kitap Bölümü, Sözlük Maddesi, Ansiklopedi Maddesi, Makale Adı, Bildiri Başlığı, Sosyal Medya İletisi, TV Program Adı ve Müzik eseri çift tırnak içinde yazılır.

Kitap Bölümü, Basılı Bildiri ve Ansiklopedi Maddesi türündeki çalışmalar kaynakçada yazılırken sayfa aralığı en sonda değil basım bilgilerinden önce belirtilir. Yalnızca makale türü çalışmalarda sayfa aralığı en sonda yazılır.

Akün, Ömer Faruk. “Âlî Mustafa Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/416-417. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Türcan, Galip. “Kelâm’ın Meşrûiyeti Sorunu: Ehl-i Sünnet Kelâmı ve Olgusal Gerçeklik Arasındaki İlişki”. *Marife* 5/3 (2005), 175-193.

İlk geçtiği yerde atıf yapılan yayının baskı bilgilerini içeren parantez işaretinden önce virgül kullanılmaz.

Doğru Kullanım: Halil İnalçık, “Selim I”, *The Encyclopaedia of Islam New Edition* (Leiden: Brill, 1997), 9/127-131.

Klasik kaynakların basım tarihi, Hicrî/Milâdî olarak “534/1139” şeklinde yazılır.

Kitap-Tek Yazarlı

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), Sayfa Numarası.
Örnek	Afet İnan, <i>Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri</i> (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 22.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı, <i>Kitap Kısa Adı</i> , Sayfa Numarası.
Örnek	İnan, <i>Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri</i> , 34.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. <i>Kitap Adı</i> . x Cilt. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	İnan, Afet. <i>Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri</i> . Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, 2018.

Kitap-İki Yazarlı

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı - Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Arı İnan - İsmet Parmaksızoğlu, <i>Düşünceleriyle Atatürk</i> (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 54-58.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı - Yazar Soyadı, <i>Kitap Kısa Adı</i> , Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	İnan - Parmaksızoğlu, <i>Düşünceleriyle Atatürk</i> , 62.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı - Yazar Soyadı, Adı. <i>Kitap Adı</i> . x Cilt. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	İnan, Arı - Parmaksızoğlu, İsmet. <i>Düşünceleriyle Atatürk</i> . Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Kitap-Çok Yazarlı

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı vd., Kitap Adı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Bekir Topaloğlu vd., <i>İslam'da İnanç Esasları</i> (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998), 25.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı vd., <i>Kitap Kısa Adı</i> , Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Topaloğlu vd., <i>İslam'da İnanç Esasları</i> , 36.
Kaynakçada	İlk Yazar Soyadı, Adı vd. <i>Kitap Adı</i> . x Cilt. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	Eisen, Mitchell L. vd. <i>Memory and Suggestibility in the Forensic Interview</i> . Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates, 2002. Topaloğlu, Bekir vd. <i>İslam'da İnanç Esasları</i> . İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.

Kitap- Kitap Bölümü

İlk Geçtiği Yerde	Bölüm Yazarının Adı Soyadı, “Bölüm Adı”, çev. Çeviren, <i>Kitap Adı</i> , ed. Editör Adı Soyadı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Ulrich Rudolph, “Mâtürîdîliğin Ortaya Çıkışı”, çev. Ali Dere, <i>İmam Mâtürîdî ve Mâturidilik</i> , haz. Sönmez Kutlu (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2003), 297.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı, “Bölüm Kısa Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Rudolph, “Mâtürîdîliğin Ortaya Çıkışı”, 298-299.
Kaynakçada	Bölüm Yazarının Soyadı, Adı. “Bölüm Adı”. çev. Çevirenin Adı Soyadı. <i>Kitap Adı</i> . ed. Editör Adı Soyadı. Cilt/Sayfa Aralığı. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	Rudolph, Ulrich. “Mâtürîdîliğin Ortaya Çıkışı”. çev. Ali Dere. <i>İmam Mâtürîdî ve Mâturidilik</i> . haz. Sönmez Kutlu. 295-304. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2003.

Kur'an-ı Kerîm - Meâl

İlk Geçtiği Yerde	<i>Meâl Adı</i> , çev. Çeviren Adı Soyadı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), <i>Sûre Adı Sûre Numarası/Âyet Numarası</i> .
Örnek	<i>Kur'an-ı Kerîm Meâli</i> , çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Enfâl 8/2.
Sonraki Geçtiği Yerde	Sûre Adı Sûre Numarası/Âyet Numarası.
Örnek	el-Enfâl 8/2.
Kaynakçada	<i>Meâl Adı</i> . çev. Çeviren Adı Soyadı. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	<i>Kur'an-ı Kerîm Meâli</i> . çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Ansiklopedi-Matbu

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, “Madde Adı (Alt Başlık)”, <i>Ansiklopedi Adı</i>, ed. Editör Adı Soyadı (Basım Yeri: Yayıncı, Yıl), Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Ömer Faruk Akün, “Âlî Mustafa Efendi”, <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/416.
Sonraki Yerde	Geçtiği Yazar Soyadı, “Madde Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Akün, “Âlî Mustafa Efendi”, 2/416.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. “Madde Adı”. <i>Ansiklopedi Adı</i> (Edisyon). Ed. Editör Adı Soyadı. Cilt/Sayfa Aralığı. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Yıl.
Örnek	Akün, Ömer Faruk. “Âlî Mustafa Efendi”. <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> . 2/416-417. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Ansiklopedi-Web

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, “Madde Adı”, <i>Ansiklopedi Adı</i> (Erişim Gün Ay Yıl).
Örnek	Mustafa Çağrıncı, “İhsan”, <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> (Erişim 12 Temmuz 2019).
Sonraki Yerde	Geçtiği Yazar Soyadı, “Madde Adı”.
Örnek	Çağrıncı, “İhsan”.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. “Madde Adı”. <i>Ansiklopedi Adı</i> (Edisyon). Ed. Editör Adı Soyadı. Erişim Gün Ay Yıl. Erişim Adresi
Örnek	Çağrıncı, Mustafa. “İhsan”. <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> . Erişim 12 Temmuz 2019. https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsan--iyilik

Sözlük-Arap Harfli

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, <i>Sözlük Adı</i>, nşr. Neşredeninin Adı Soyadı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), “Madde Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Muhammed b. Mükerrerem İbn Manzûr, <i>Lisânü'l-‘Arab</i> , nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.), “‘Abd”, 4/2776.
Sonraki Yerde	Geçtiği Yazar Soyadı, “Madde Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	İbn Manzûr, “‘Abd”, 4/2776-2782.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. <i>Sözlük Adı</i> . nşr. Neşredeninin Adı Soyadı. x Cilt. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. <i>Lisânü'l-‘Arab</i> . nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 6 Cilt. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.

Sözlük-Latin Harfli

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, Sözlük Adı, ed. Editörün Adı Soyadı (Basım Yeri: Yayıncı, Basım Yılı), “Madde Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Şükrü Halûk Akalın vd., <i>Türkçe Sözlük</i> (Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011), “İsnat”, 1029.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı, “Madde Adı”, Cilt/Sayfa Numarası.
Örnek	Akalın vd., “İsnat”, 1029.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. <i>Sözlük Adı</i> . ed. Editörün Adı Soyadı. X Cilt. Basım Yeri: Yayıncı, x. Basım, Basım Yılı.
Örnek	Akalın, Şükrü Halûk vd. <i>Türkçe Sözlük</i> . Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011.

Tez

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, Tez Adı (Şehir: Üniversite Adı, Enstitü Adı, Doktora Tezi, Yıl), Sayfa Numarası.
Örnek	Abdullah Demir, <i>Ebû İshâk Zâhid es-Saffâr’ın Kelâm Yöntemi</i> (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 122.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı, Tez Adı veya Kısa Adı, Sayfa Numarası.
Örnek	Demir, Zâhid es-Saffâr’ın Kelâm Yöntemi, 22.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. Tez Adı. Şehir: Üniversite Adı, Enstitü Adı, Doktora Tezi, Yıl. (varsa) Erişim Adresi
Örnek	Demir, Abdullah. <i>Ebû İshâk Zâhid es-Saffâr’ın Kelâm Yöntemi</i> . Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014. https://doi.org/10.5281/zenodo.3359806

Makale-Araştırma (Tek Yazarlı-Çok Yazarlı)

İlk Geçtiği Yerde	Yazar Adı Soyadı, “Makale Adı”, Dergi Adı Cilt Numarası/Sayı Numarası (Yayın Ayı Yılı), Sayfa Numarası.
Örnek	Adem Çiftci, “İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüsten Vazgeçme”, <i>Cumhuriyet İlahiyat Dergisi</i> 19/1 (Haziran 2015), 23. Mehmet Kalaycı - Muhammet Emin Eren, “Reflection of Qāḏizādelis-Khalwatīs Tension on the Islamic Heresiography”, <i>İlahiyat Studies</i> 9/2 (2018), 249. Ali Ayten vd., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti ilişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, <i>Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi</i> 12/2 (2012), 45-79.
Sonraki Geçtiği Yerde	Yazar Soyadı, “Makale Adı veya Kısaltılmış Makale Adı”, Sayfa Numarası.
Örnek	Çiftci, “Suça Teşebbüsten Vazgeçme”, 23. Kalaycı - Eren, “Reflection of Qāḏizādelis-Khalwatīs Tension on the Islamic Heresiography”, 285. Ayten vd., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti ilişkisi”, 55.
Kaynakçada	Yazar Soyadı, Adı. “Makale Adı”. <i>Dergi Adı</i> Cilt Numarası/Sayı Numarası (Yayın Ayı Yılı), Sayfa Aralığı. https://doi.org/XXXXXXXXXX
Örnek	Ayten, Ali vd. “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti ilişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”. <i>Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi</i> 12/2 (2012), 45-79. Çiftci, Adem. “İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüsten Vazgeçme”. <i>Cumhuriyet İlahiyat Dergisi</i> 19/1 (Haziran 2015), 23-46. https://doi.org/10.18505/cuifd.48242 Kalaycı, Mehmet - Eren, Muhammet Emin. “Reflection of Qāḏizādelis-Khalwatīs Tension on the Islamic Heresiography”. <i>İlahiyat Studies</i> 9/2 (2018), 249-290. https://doi.org/10.12730/13091719.2018.92.182

İnternet Sitesi

İlk Geçtiği Yerde	Kurum/Site Adı (Kurum/Site Adı Kısaltması), “Web Sayfa Başlığı” (Erişim Gün Ay Yıl).
Örnek	Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 1 Mayıs 2017).
Sonraki Geçtiği Yerde	Kurum/Site Adı Kısaltması, “Web Sayfa Başlığı”.
Örnek	DİB, “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”.
Kaynakçada	Kurum/Site Adı Kısaltması, Kurum/Site Adı. “Web Sayfa Başlığı”. Erişim Gün Ay Yıl. Erişim Adresi
Örnek	DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”. Erişim 1 Mayıs 2017. https://kurul.diyanet.gov.tr

Bu kılavuzda, sık kullanılan eser türlerine nasıl atıf yapılacağına dair örneklere yer verilmiştir. Diğer veri türleri için bk. www.isnadsistemi.org